

EVANGELIUM VITAE

II. János Pál pápa enciklikája a püspököknek, a papoknak és diakónusoknak, szerzeteseknek és szerzetesnőknek, a laikus krisztushívőknek és minden jóakarató embernek az emberi élet sérthetlenségéről 1995. március 25.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS

Az emberi személy páratlan értéke
Az emberi életet fenyegető új veszedelmek
Közösségben a világ összes Püspökével

I. FEJEZET
TESTVÉRED VÉRE HOZZÁM KIÁLT A FÖLDBŐL
AZ EMBERI ÉLETET FENYEGETŐ MAI VESZEDELMEK
„Káin a testvéreére támadt és megölte” (Ter 4,8): az élet elleni erőszak gyökerénél
„Mit tettél?” (Ter 4,10): az élet értékének megfogyatkozása
„Vajon őre vagyok én a testvéremnek?” (Ter 4,9): a szabadság romlott fogalma
„El fogok rejtőzni arcod elől” (Ter 4,14): Isten és az ember iránti érzék elhomályosodása
„A vérrel való meghintéshez járultatok” (vö. Zsid 12,22.24): a remény jelei és felhívás az
elkötelezettségre.

II. FEJEZET
ÉN AZÉRT JÖTTEM, HOGY ÉLETÜK LEGYEN
AZ ÉLETRŐL SZÓLÓ KERESZTÉNY ÜZENET
„Az élet megjelent, és mi láttuk” (1Jn 1,2): Krisztusra, az „élet Igéjére” tekintünk
„Bátorságom és erősségem az Úr, és üdvösségem lett” (Kiv 15,2): az élet mindig érték
„Jézus neve erőt öntött ebbe az emberbe, akit ti láttok és ismertek” (ApCsel 3,16): az
emberi lét törékenységében Jézus meghozza az élet értelmének teljességét
Arra vagyunk rendelve, hogy „Fiának képmásához hasonlók legyünk” (Róm 8,29): Isten
dicsősége tükröződik az ember arcán
„Mindaz, aki él és hisz bennem, nem hal meg örökre” (Jn 11,6): az örök élet ajándéka
„Az ember kezéből...számon kérem az ember életét” (Ter 9,5): tisztelet és szeretet
mindenki életé iránt
„Növekedjete és szaporodjatok, töltsétek be a földet és hajtsátok uralmatok alá”(Ter
1,28): az ember felelőssége az élettel kapcsolatban
„Te alkottad a veséimet” (Zsolt 138,13): a még meg nem született gyermek méltósága
„Hittem akkor is, amikor azt mondtam: Megaláztak igen nagyon” (Zsolt 115,10): az élet
az öregségben és szenvedésben
„Aki megtartja, élni fog” (Bar 4,1): a Sinai-hegy Törvényétől a Lélek ajándékáig
„Föltekintenek arra, akit átszegeztek” (Jn 19,37): a Kereszt fáján teljesedik be az élet
Evangéliuma

III.FEJEZET

NE ÖLJ!
ISTEN SZENT TÖRVÉNYE
„Ha pedig be akarsz menni életre, tartsd meg a parancsolatokat” (Mt 19,17): Evangélium
és parancsolat
„Még a testvértől is számon kérem az ember életét” (Ter 9,5): az ember élete szent és

sérthetetlen

„Még nem voltam kész és már láttak a szemeid” (Zsolt 138,16): az abortusz szörnyű bűncselekménye

„Én ölk és én keltek életre” (MTörv 32,39): az eutanázia tragédiája

„Inkább kell engedelmessé válni Istennek, mint az embereknek” (ApCsel): a polgári törvény és az erkölcsi törvény

„Szeresd... felebarátodat, mint önmagadat” (Lk 10,27): „támogasd” az életet

IV.

NEKEM

AZ

EMBERI

ÉLET

ÚJ

FEJEZET

TETTÉTEK

KULTÚRÁJÁÉRT

„Ti pedig tulajdonul lefoglalt nép vagytok, hogy az ő erejét hirdessétek” (1Pét 2,9): az élet népe és az életet szolgáló nép

„Amit láttunk és hallottunk, azt hirdetjük nektek” (1Jn 1,3): hirdetni az élet Evangéliumát

„Hálát adok Neked, mert csodálatosan teremtettél” (Zsolt 138,14): ünnepelni az élet Evangéliumát

„Mit használ, testvéreim, ha valaki azt mondja, hogy van hite, de cselekedetei nincsenek?” (Jak 2,14): szolgálni az élet Evangéliumát

„Íme, az Úr öröksége a gyermekek, a méh gyümölcse az Ő áldása” (Zsolt 127,3): a család „az élet szentélye”

„Úgy éljétek mint a világosság fiai” (Ef 5,8): a kulturális fordulat megvalósításáért.

„Ezeket megírtuk nektek, hogy a mi örömünk teljes legyen” (1Jn 1,4): „az élet Evangéliuma az emberek városának szól”

BEFEJEZÉS

„Nagy jel tűnt föl az égen: egy napba öltözött asszony” (Jel 12,1): Mária és az Egyház anyasága

„A sárkány megállt az asszony előtt..., hogy amint megszüli gyermekét, fölfalja” (Jel 12,4): az élet, melyre gonosz erők leselkednek

„Halál nem lesz többé” (Jel 21,4): a föltámadás ragyogása

BEVEZETÉS

1. Az *élet Evangéliuma* teljesen áthatja Jézus üzenetét. Az Egyház minden áldott nap szeretettel hallgatja és bátor hűséggel örömhírként hirdeti minden kor és minden kultúra emberének.

Amikor elkezdődött az emberek megváltása, egy gyermek születését hirdetik mint nagyon örömdolgot: „Íme, nagy örömet hirdetek nektek, ami az egész népé lesz, mert ma megszületett nektek az Üdvözítő, aki az Úr Krisztus, Dávid városában”.^[1] Ennek a „nagy örömdolgnak” a Megváltó születése az oka, de Krisztus születése napján föltárul minden ember születésének teljes értelme is; s úgy tűnik, ez a messiási öröm alapja és beteljesedése annak az örömdolgnak, amit minden ember születése kivált.^[2]

Amikor Jézus megváltó küldetésének magvát megnevezte, így szólt: „Én azért jöttem, hogy életük legyen és bőségesen legyen”.^[3] Valójában arról az „új” és „örök” életéről beszél, ami az Atyával való közösségben áll, s amelyre ezek után mindenki a Fiúban a Megszentelő Lélek által kapja a meghívást. Az emberi életnek minden perce és eleme éppen ebben az „életben” nyeri el teljes jelentését.

Az emberi személy páratlan értéke

2. Az életnek az a teljessége, amelyre az ember hivatott, teljesen meghaladja földi létének határait, mert nem más, mint magának Istennek az életében való részesedés.

Ennek a természetfölötti hivatásnak a *nagyszerűsége* föltárja az emberi élet nagyságát és *értékét* már ideigtartó szakaszában is. Az időben zajló élet ugyanis az emberi lét egységes és egész folyamatának alapvető föltétele, kezdete és integrális része. Ezt a folyamatot váratlanul és érdemtelenül megvilágosítja az isteni élet ígérete, megújítja ennek az isteni életnek az ajándéka, mely beteljesedését az örökkévalóságban fogja elérni.^[4] Ugyanakkor éppen ez a természetfölötti hivatás hangsúlyozza a férfi és a nő földi életének *viszonylagosságát*. Ez az élet ugyanis nem a „végső”, hanem az „utolsóelőtti”; mindazonáltal *szent valóság*, ami ránk bízott, hogy felelősen vigyázzunk rá és tegyük tökéletessé azáltal, hogy Istennek és a felebarátnak odaajándékozzuk magunkat a szeretetben.

Az Egyház tudja, hogy az *élet Evangéliuma*, amit az Úr bízott rá,^[5] mély és meggyőző visszhangot vált ki minden ember szívében, akár hívő, akár hitetlen, mert az üzenet végtelenül fölülmúlja ugyan az emberi szív vágyait, mégis csodálatosan megfelel nekik. Ugyanis minden, az igazságra és jóságra őszintén nyitott ember – minden bizonytalanság ellenére és nehézség közepette – az értelem fényénél és a kegyelem titokzatos hatása alatt elérkezhet oda, hogy elfogadja a szívébe írt természetes erkölcsi törvényt,^[6] mely szerint az emberi élet értéke kezdetétől a végéig *szent*, s elismerve minden emberi lény elemi jogait ezen alapvető értékekhez, tiszteletben tartsa azokat. E jog elismerésén alapszik minden emberi életközösség és maga a társadalom is.

E jogot különlegesen is védenie és támogatnia kell azoknak, akik hisznek Krisztusban, emlékeztvén a II. Vatikáni Zsinat által megfogalmazott csodálatos igazságra: „Isten Fia ugyanis megtestesülésével bizonyos módon minden emberrel egyé lett”^[7]. Mert a megtestesülésben az ember számára nemcsak Isten végtelen szeretete mutatkozik meg, aki „úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda”,^[8] hanem *minden egyes ember páratlan értéke is*.

A Megváltás misztériumát gondosan vizsgálva az Egyház mindig újuló ámulattal látja ezt az értéket^[9] és hallja a hívást, hogy minden történelmi kor emberének hirdesse ezt az „evangéliumot”, mely mindig a legyőzhetetlen remény és az igazi öröm forrása. *Isten emberszeretetének Evangéliuma, a személy méltóságának Evangéliuma és magának az életnek az Evangéliuma egy és oszthatatlan Evangéliumot alkot.*

Ezért maga az ember, az élő ember jelenti az Egyház első és legfontosabb útját.^[10]

Az emberi életet fenyegető új veszedelmek

3. Isten megtestesült Igéjének misztériuma^[11] minden embert az Egyház anyai gondjaira bíz. Ezért minden veszedelem, ami az ember életét és méltóságát fenyegeti, visszhangot kelt az Egyház szívében, Isten Fia megváltó megtestesülésébe vetett hitét lényegében érinti és még inkább arra készíti, hogy hirdesse az *élet Evangéliumát* az egész világon és minden teremtménynek.^[12]

Ma különösen is sürget ennek az Evangéliumnak a hirdetése, mert sokasodnak és súlyosbodnak az egyes személyek és népek életét – főleg, amikor az még gyenge és védtelen – fenyegető veszedelmek. A nyomor, az éhség, a fertőző betegségek, az erőszak és a háborúk régről ismert fájdalmas csapásaihoz újak és még félelmetesebbek társulnak.

Már a II. Vatikáni Zsinat drámai aktualitással súlyosan elmarasztalt sok, az emberi élet ellen irányuló bűnt és merényletet. Harminc év elmúltával, magamévá téve a zsinati üléseken elhangzottakat, újra és ugyanolyan határozottan elítélem az egész Egyház nevében, azzal a meggyőződéssel, hogy minden helyes lelkiismeret szavát tolmácsolom: „Mind, ami az élet ellen irányul: az emberölés bármely formája, a népiirtás, az abortusz, az eutanázia és a szándékos öngyilkosság; minden, ami az emberi személy épségét sérti: a csonkítások, a testi vagy lelki kínzás, a lelki kényszer alkalmazása; minden, ami az

emberi méltóságot sérti: az embertelen életkörülmények, az önkényes bebörtönzések, deportálások, rabszolgaság, prostitúció, leány- és fiúkereskedelem; a lealacsonyító munkakörülmények, melyek a munkásokat a haszonszerzés pusztá eszközévé teszik, s nem szabad és felelős személyeknek tekintik – mindezek és hozzájuk hasonlóké kétségtelenül szégyenletes gaztettek, s miközben tönkreteszik az emberi civilizációt, inkább az elkövetőiket szennyezik be, mint azokat, akik elszenvedik a jogtalanságot, és a legnagyobb mértékben ellenkeznek a Teremtő dicsőségével.”[\[13\]](#)

4. Ez a nyugtalanító panoráma sajnos nem hogy szűkül, hanem egyre inkább tágul: a tudomány és technika fejlődésével nyíló távlatok az emberi méltóság elleni támadások új formáit hozzák, s közben – súlyos aggodalmakat keltve – körvonalazódik és erősödik egy új civilizáció, mely az élet elleni bűnök eddig ismeretlen és, *ha egyáltalán lehetséges, a korábnál gonoszabb arcát mutatja*: a személyes szabadság jogán a közvéleményszéles rétegei igazoltnak látnak bizonyos élet elleni bűnöket, s ilyen föltételezés alapján nemcsak büntetlenséget, hanem egyenesen jóváhagyást követelnek az állam részéről ahhoz, hogy teljesen szabadon, sőt az egészségügyi rendszer ingyenes beavatkozásával hajthassák végre azokat.

Mindezek mély változásokat okoz a világban az élet és az emberek közti kapcsolatok szemléletében. Az a tény, hogy sok ország törvényhozása – annak ellenére, hogy ezzel eltávolodtak a saját Alkotmányaik alapelveitől – elfogadta az élet elleni cselekmények büntetlenségét, vagy egyenesen törvényesítette ezeket, egyszerre aggasztó jele és nem mellékes oka a súlyos erkölcsi romlásnak: olyan döntések, amelyeket korábban az erkölcsi közvélemény egyöntetűen vétkesnek tekintett és elítélt, lassan társadalmilag elfogadottá válnak. Maga az orvostudomány, mely hivatása szerint az emberi élet védelmére és gyógyítására van rendelve, bizonyos szakágaiban egyre gyakrabban követ el személy elleni cselekményeket, így eltorzítja a maga arcát, ellentmond önmagának, és lealacsonyítja azok méltóságát, akik végrehajtják. Egy ilyen kulturális és törvénykezési összefüggésben a súlyos népesedési, társadalmi és családi problémák is, melyek a Föld oly sok népére nehezdednek és nagyon felelős és tevékeny figyelmet igényelnének mind nemzeti, mind nemzetközi téren, ki vannak téve hazug és illuzórikus megoldási kísérleteknek, melyek ellentétesek akár az egyes személyek, akár a nemzetek igazságával és javával.

A végeredmény pedig drámai: ha nagyon súlyos és nyugtalanító a jelenség, hogy megölnek annyi születendő vagy haldokló életet, nem kevésbé súlyos és nyugtalanító az a tény, hogy maga a lelkiismeret a jelen körülmények között eltompulva csak nagyon nehezen találja meg a különbséget a jó és rossz között az emberi élet értékét alapjában érintő dolgokban.

Közösségben a világ összes Püspökével

5. A Rómában 1991. április 4–7 között tartott *rendkívüli Bíborosi Konzisztórium* az emberi életet fenyegető mai veszedelmekkel foglalkozott. A probléma és az emberiség egész családjának, s főként a keresztény közösségnek szóló kihívás széleskörű és elmélyült megtárgyalása után a Bíborosok egyhangúan arra kértek, hogy Péter Utódjának tekintélyével újra erősítsem meg az emberi élet értékét és sérthetetlenségét, tekintettel a mai körülményekre és támadásokra.

E kérésnek engedve 1991 Pünkösdjén *levelet intéztem személy szerint* minden Püspöktestvéremhez, hogy a püspöki kollegialitás szellemében segítsenek nekem a témába vágó dokumentum elkészítésében.[\[14\]](#) Mélyen hálás vagyok valamennyi Püspöknek, akik válaszoltak és értékes információkat, gondolatokat és javaslatokat adtak. Ezzel is tanúságot tettek arról, hogy egy szívvel-lélekkel és meggyőződéssel vesznek részt az Egyháznak az *élet Evangéliumával* kapcsolatos tanítói és lelkipásztori küldetésében.

Ugyanebben a levélben, néhány nappal a *Rerum novarum* enciklika száz éves évfordulójának ünneplése után fölhívtam mindenki figyelmét a következő egyedülálló

analógiára: „Miként száz évvel ezelőtt a munkásosztály alapvető jogait nyomták el és az Egyház nagy bátorsággal védelmébe vette az elnyomottakat azzal, hogy hirdette a munkás ember személyi jogainak szent voltát, úgy most, amikor egy másik csoport élethez való alapvető jogait nyomják el, az Egyház kötelességnek érzi, hogy ugyanolyan bátran szóljon azokért, akik nem tudnak szólni önmaguk érdekében. Az Egyház szava mindig evangéliumi kiáltása világ szegényei védelmében, mindazokért, akiket emberi jogaikban fenyegetnek, megvetnek és elnyomnak.”[15]

Gyenge és védtelen emberek – különösen is a még meg nem született gyermekek – sokaságának élethez való alapvető jogát tiporják el ma. Ha az Egyház a múlt század végén nem hallgathatott a munkásokat ért igazságtalanságok láttán, még kevésbé hallgathat ma, amikor a múlt sajnos meg nem oldott szociális igazságtalanságaihoz a világ oly sok részén csatlakoztak még súlyosabb igazságtalanságok és elnyomások, s ezeket ráadásul összekeverik az új, most alakuló világtrend elemeivel.

Ez a világ összes országa püspökeinek együttműködésével készült Enciklika *pontosan és szilárdan újra meg akarja erősíteni az emberi élet értékét és sérthetlenségét*, ugyanakkor Isten nevében szenvedélyes felhívás minden egyes emberhez: *tiszteld, óvd, szeresd és szolgál az életet, minden ember életét!* Csak ezen az úton fogsz igazságosságot, fejlődést, igaz szabadságot, békét és boldogságot találni!

Ezek a szavak jussanak el az Egyház minden fiához és leányához! Jussanak el minden jóakarató emberhez, akik törődnek minden férfi és nő és az egész emberi társadalom javával és sorsával!

6. A hitben mélységes közösségben minden testvérrel és nővérrel, és őszinte barátságban mindenkivel *újra át akarom elmélni és hirdetni akarom az élet Evangéliumát*: az igazság ragyogását, mely megvilágosítja a lelkiismereteket; a csillogó fényességet, mely meggyógyítja az elhomályosult látást; az állhatatosság és bátorság kiapadhatatlan forrását, hogy szembe tudjunk szállni a mindig új kihívásokkal, melyekkel utunk közben találkozunk.

Miközben visszagondolok a Család Éve során szerzett gazdag tapasztalatokra, s kiegészítve azt a Levelet, amelyet „a föld bármely részén élő minden konkrét családhoz” intéztem[16], újult bizalommal tekintek minden családi otthonra, és kívánom, hogy minden szinten szülessen újjá vagy erősödjék meg az elkötelezettség a család támogatására, hogy ma is – a sok nehézség és súlyos fenyegetések ellenére is – mindig meg tudjon maradni Isten tervei szerint „az élet szentélyének”. [17]

Az Egyház – mely *az élet népe és az életet szolgáló nép* – minden tagjához fordulok a nagyon sürgető felhívással, hogy közösen adjuk ennek a mai világnak a remény új jeleit azon fáradozva, hogy növekedjék az igazságosság és a szolidaritás, és erősödjék meg az emberi élet új kultúrája, az igazság és a szeretet hiteles civilizációjának építésére.

I. FEJEZET **TESTVÉRED VÉRE HOZZÁM KIÁLT A FÖLDBŐL** AZ EMBERI ÉLETET FENYEGETŐ MAI VESZEDELMEK

„Káin a testvérére, Ábelre támadt és megölte”: [18] az élet elleni erőszakgyökerénél.

7. „A halált nem Isten alkotta, Ő nem leli örömét az élők pusztulásában. Mindent azért teremtett, hogy legyen. ...Isten halhatatlanságra teremtette az embert; saját természetének képmásává tette. De a halál belépett a világba az ördög irigysége folytán; és megtapasztalják mindazok, akik vele tartanak.” [19]

Az élet Evangéliumának, mely már kezdetben fölhangzott azzal, hogy Isten az embert a maga képmására teremtette – a teljes és tökéletes életre [20] –, ellentmond a világba lépő halál fájdalmas tapasztalata, és az értelmetlenség árnyékát veti az egész emberi létre. A halál az ördög irigysége [21] és az ősszülők bűne következtében [22] jött. Mégpedig erőszakosan jött a világba azáltal, hogy Káin megölte a testvérét, Ábel: „Amikor kinn voltak a mezőn, Káin rátámadt a testvére, Ábelre és megölte.” [23]

Ezt az első gyilkosságot a Teremtés könyve megrázóan írja le modellé vált oldalán, melyet a népek történetében minden nap, megállás nélkül és nyomasztó gyakorisággal újra írnak.

Olvassuk csak újra együtt ezt a szentírási oldalt, mely végtelen egyszerűsége és archaikus stílusa ellenére rendkívül gazdag tanítást tartalmaz.

»Ábel juhok pásztora volt, Káin pedig földműves. Történt pedig néhány nap múlva, hogy Káin áldozati adományt ajánlott föl az Úrnak a föld gyümölcséből. Ábel is fölajánlott nyájának elsőszülötteiből és azok hájából. És az Úr letekintett Ábelre és ajándékára, Káinra pedig és az ő ajándékára nem tekintett le.

Káin nagyon megharagudott és elborult az arca. És mondta neki az Úr: „Miért haragszol és miért borult el az arcod? Nemde ha jól cselekszel, fölemeled az arcodat? Ha pedig rosszul, a küszöbön leselkedik a bűn és vágyódik utánad, te pedig uralkodj rajta.”

És mondta Káin a testvérenek, Ábelnek: „Menjünk ki!” És amikor kinn voltak a mezőn, Káin rátámadt a testvére, Ábelre és megölte.

És szólt az Úr Káinhoz: „Hol van Ábel, a testvéred?” Ő válaszolta: „Nem tudom. Talán őre vagyok én a testvéremnek?” És mondta neki: „Mit tettél? Testvéred vérenek szava fölkiált hozzám a földből. Most tehát átkozott leszel távol a földtől, amely megnyitotta száját és befogadta testvéred vére a kezedből! Ha megműveled, nem termi neked többé gyümölcsét; hontalan és bujdosó leszel a föld színén.”

És mondta Káin az Úrnak: „Nagyobb a büntetésem, mint hogy elviselhetném. Íme, kivetsz engem ma a földről és el fogok rejtőzni arcod előtt, hontalan és bujdosó leszek a föld színén; bárki tehát, aki rám talál meg fog ölni engem.”

És mondta neki az Úr: „Nem így lesz, hanem aki megöli Káint, hétszeresen bűnhődik!” És jelet tett az Úr Káinra, hogy meg ne ölje őt senki, aki találkozik vele.

És kiment Káin az Úr arca előtt és Nod földjén lakott, Édentől keletre. « [24]

8. Káin „nagyon megharagudott” és „elborult az arca”, mert „az Úr letekintett Ábelre és ajándékára”. [25] A bibliai szöveg nem árulja el, hogy Káin áldozatánál miért volt kedvesebb Ábel áldozata az Úrnak; azt azonban világosan elmondja, hogy áldozatának elvetése ellenére sem szakítja meg a dialógust Káinnal. Emlékezteti és figyelmezteti őt szabadságára, hogy független a rossztól: az ember semmiképpen sincs predestinálva a rosszra. Mint Ádámot, őt is megkísérte a bűn gonosz hatalma, mely mint vadállat ott leselkedik az emberi szív kapujánál, hogy rávesse magát prédájára. De Káin szabad a bűnnel szemben. Uralkodhat és uralkodnia is kell rajta: „vágyódik utánad, te pedig uralkodj rajta!” [26]

Az irigység és a harag azonban elnyomta az Úr intelmét, s így Káin rátámadt a saját testvére és megölte. Miként a Katolikus Egyház Katekizmusában olvassuk: „Annak elbeszélésében, hogyan ölte meg Káin Ábelt, a Szentírás rámutat, hogy az eredeti bűn következtében a harag és az irigység az emberi történelem kezdetétől jelen van az emberben. Az ember felebarátja ellensége lett.” [27]

Testvér öli meg a testvért. Mint az első testvérgyilkosságban, minden gyilkosságban megsértik azt a „*lelki*” rokonságot, mely az embereket egyetlen nagy családdá forrasztja, [28] hiszen valamennyien ugyanannak az alapvető jónak, az egyenlő személyi méltóságnak részesei. Nem ritkán a „*test és vér*” rokonságát is megsértik, például amikor az élet fenyegetése a szülők és a gyermek között történik az abortusz esetében, vagy amikor tágabb rokonságban helyeslik vagy elkövetik az eutanáziát.

A felebarát elleni minden erőszak gyökerében *engednek a „gonosz” logikájának*, azaz annak, aki „*gyilkos kezdettől fogva*”, [29] miként Szent János figyelmeztet: „Mert az üzenet, amit kezdettől fogva hallottatok ez: Szeressük egymást. Nem mint Káin, aki a gonosztól való volt és megölte a testvérét. [30] Így a testvérgyilkosság a történelem hajnalától kezdve szomorú bizonyosága annak, hogy a rossz milyen megdöbbentő gyorsasággal terjed: az ember Isten elleni lázadásához a földi paradicsomban azonnal kapcsolódott az ember halálos harca az ember ellen.

A bűncselekmény után *Isten beavatkozik, hogy megtorolja a gyilkosságot.* Isten színe előtt, aki kérdőre vonja az Ábellel történtek felől, Káin ahelyett, hogy zavarba jönne és mentegetőzne, szemtelenül kitér a kérdés elől: „Nem tudom. Talán őre vagyok én a testvéremnek?” [31] „*Nem tudom*” – ezzel a hazugsággal próbálja Káin eltakarni a bűnt. Így történt és történik ez sokszor, amikor a legkülönbözőbb ideológiákkal igazolják és palástolják a személy elleni legkegyetlenebb vétkeket. „*Talán őre vagyok én a testvéremnek?*”: Káin nem akar a testvéreire gondolni, és elutasítja magától azt a felelősséget, amellyel mindenki tartozik a másik emberért. Önkéntelenül is eszünkbe jutnak a felelősségmentesítés mai irányzatai, melyek föl akarnak menteni az egymásért való felelősségtől; ennek jelei többek között a társadalom gyengébb tagjai – pl. az öregek, a betegek, a bevándoroltak, a gyermekek – iránti szolidaritás csökkenése, és az a közömbösség, mely gyakran megfigyelhető a népek egymásközti kapcsolatában akkor is, amikor olyan alapvető értékek forognak kockán, mint maga a létezés, a szabadság és a béke.

9. *De Isten nem hagyhatja büntetlenül a bűncselekményt:* a meggyilkolt vére a földből, melyre kiomlott, követeli, hogy Isten igazságot szolgáltasson. [32] E szövegből merítette az Egyház az *égbekiáltó bűn* kifejezést azoknak a bűnöknek a megnevezésére, amelyek Istenhez kiáltanak megtorlásért, és az elsők között közéjük tartozik a szándékos emberölés. [33] A zsidóknak, mint sok más ókori nép számára is a vér az élet székhelye, sőt „*a vér az élet*”, [34] s az élet, főként az emberi élet egyedül Istené: ezért *aki ember életére tör, bizonyos értelemben magára Istenre támad.*

Káint megátkozta Isten és maga a föld is, mely megtagadja tőle gyümölcsét. [35] *Bűnhődik:* a pusztában és sivatagban kell laknia. Az erőszakos gyilkosság mélységesen átalakítja az ember életterét. A föld, mely előbb „Éden kertje”, [36] a bőség, a nyugodt személyes és baráti kapcsolat helye volt Istennel, most „Nod földje”, [37] a „nyomorúság”, a magány és az Istentől való távollét helye lett. Káin „*hontalan és bujdosó*” lett a föld színén: [38] bizonytalanság és vándorlás lett a sorsa.

Isten azonban, aki akkor is irgalmas, amikor büntet, „*jelet tett Káinra, hogy meg ne ölje őt senki, aki találkozik vele*” (4,15). A jel tehát nem arra szolgál, hogy kiszolgáltassa az emberi bosszúnak, hanem hogy oltalmazza és megvédje azoktól, akik meg akarnak ölni, hogy megbosszulják Ábel halálát. *Még a gyilkos sem veszíti el személyi méltóságát, s erről maga Isten kezeskedik.* S éppen ebben *mutatkozik meg Isten irgalmas igazságosságának látszólag ellentmondásos misztériuma*, miként Szent Ambrus írja: „Miután megtörtént a testvérgyilkosság, azaz a legnagyobb gaztett, abban a pillanatban, amikor belépett a bűn, érvénybe kellett lépnie az isteni irgalmasság törvényének, mert ha a bosszú azonnal lesújt a vétkesre, az emberek sem tanúsítottak volna a büntetésben türelmet vagy mérsékletet, hanem azonnal rárontottak volna a bűnösre. ... Isten elúzi arca elől Káint, elszakítva szüleitől számkivetésbe küldi, hogy az emberi környezettől távol, vadállatok között éljen.

Mindazonáltal Isten nem akarta halállal büntetni a gyilkosságot, mert a gyilkos halálánál jobban akarta a bűnös bűnbánatát.”[39]

„Mit tettél?” az élet értékének megfogyatkozása.

10. Az Úr azt mondta Káinnak: „Mit tettél? Testvéred vérenek szava fölkiált hozzám a földből.”[40] Az emberek által kiontott vér szüntelenül kiált mindig új hangon és új hangsúllyal nemzedékről nemzedékre.

Az Úr kérdése: „Mit tettél?”, amely elől Káin nem tudott elfutni, a mai emberhez is szól, hogy ébredjen tudatára annak a sok és súlyos támadásnak, ami az életet éri végig az emberi történelmen; induljon az okok föl kutatására, amelyek e támadásokat kiváltják és táplálják; teljes komolysággal gondolja végig a következményeket is, amelyek a személyek és népek létre nézve e támadásokból folynak.

Bizonyos veszedelmek magából a természetből adódnak, de az emberek hanyagsága és vétkes gondatlansága, akik tudnának segíteni, de nem teszik, súlyosbítja azokat; más veszedelmek viszont az erőszak, a gyűlölet, az ellentétes érdekek gyümölcsei, melyek arra indítanak embereket, hogy gyilkossággal, háborúval, mézárálással, népirtással támadjanak emberekre.

Hogyan ne jutna eszünkbe az az erőszak, mely emberek, különösen gyermekek millióit kárhoztatja nyomorúságra, alultápláltságra és éhezésre csak azért, mert igazságtalan a javak elosztása a népek és társadalmi osztályok között? Vagy az az erőszak, mely együtt jár a háborúkat megelőző botrányos fegyverkereskedelemmel, s mely annyi fegyveres összeütközés spirálját indítja el és vérrrel szennyezi be a világot? Vagy a halálnak az a magvetése, amit az ökológiai egyensúly oktan fölborítása, a kábítószeres bűnös terjesztése és a nemiség nemcsak erkölcsileg súlyosan kifogásolható, hanem az életet is kockáztató formáinak propagálása jelent? Az életet fenyegető veszedelmek skálájáról lehetetlen teljes föl sorolást adni, oly sok nyílt és burkolt formában jelentkeznek napjainkban.

11. De figyelmünk egész sajátosan összpontosul a *támadások egy másik fajtájára*, mely a születni és a meghalni készülő életet érinti. Ezek a támadások a *múlthoz képest új vonásokat hordoznak*, és egész különlegesen súlyos problémákat vetnek föl azáltal, hogy a köztudatból ki akarják irtani a dolog „bűncselekmény” jellegét, és paradox módon „jogot” akarnak formálni rá, egészen addig elmenvén, hogy az állam részéről törvényes elismerést, s ennek következményeként az egészségügyi szervek részéről ingyenes beavatkozást akarnak kivívni. E támadások az emberi életet abban a nagyon kényes állapotában célozzák meg, amikor meg van fosztva a védekezés minden lehetőségétől. Tovább súlyosbítja a dolgot, hogy nagyon sokszor mindez a családon belül és a család részéről történik, mely természete szerint arra volna hivatott, hogy „az élet szentélye” legyen.

Hogyan tudott kialakulni ez a helyzet? Több tényezőt kell figyelembe vennünk. A dolgok legmélyén a kultúra mély válsága húzódik meg, mely kérdésessé teszi a tudás és az etika alapjait, s egyre nehezebbé teszi az ember, valamint kötelességeinek és jogainak világos megértését. Ehhez kapcsolódnak a legkülönbözőbb megélhetési és kapcsolattartási nehézségek, melyeket csak súlyosbít egy olyan bonyolult társadalom, amelyben a személyek, a házaspárok és a családok gyakran teljesen egyedül maradnak nehézségeikkel. Nem ritka az igen nagy szegénység, a félelem és a kétségbeesés helyzete, amikor az életben maradásért folytatott küzdelem, a szinte tűrhetetlen fájdalom, a főleg nők által elszenvedett erőszak, az élet megvédéséhez és továbbviteléhez olykor hősiessé döntéseket követel.

Mindez legalább részben magyarázza, hogy miként alakulhatott ki az élet értékének „megfogyatkozása”, jóllehet a lelkiismeret azt változatlanul szent és érinthetetlen értéknek tekinti. Bizonyítja ezt maga az a tény, hogy a születendő és haldokló élet ellen elkövetett bizonyos bűnöket egészségügyi kifejezésekkel próbálnak elkendőzni, s ezzel elterelik a figyelmet arról, hogy valójában egy konkrét emberi személy élethez való joga forog kockán.

12. Valójában, még ha a mai társadalmi problémák különböző és súlyos szempontjai magyarázzák is az erkölcsi bizonytalanság légkörét, s olykor gyengítik is az egyes cselekvő személyek alanyi felelősségét, nem kevésbé igaz, hogy egy hatalmasabb valósággal állunk szemben, melyet a szó szoros értelmében a *bűn intézményének* tekinthetünk, s melyet az jellemez, hogy egy antiszolidáris kultúrát akar ránk erőltetni, s gyakran úgy jelenik meg, mint a „halál kultúrája”. Tevékenyen terjesztik ezt a társadalmi hatékonyságot hirdető kulturális, gazdasági és politikai irányzatok.

Ha a dolgot ilyen szempontból nézzük, bizonyos értelemben arról beszélhetünk, hogy az *erősek viselnek hadat a gyöngék ellen*: azt az életet, amelyik több figyelmet, szeretetet és gondoskodást igényelne, haszontalannak vagy elviselhetetlen tehernek tartják, ezért mindenképpen szabadulni akarnak tőle. Aki betegsége, fogyatékosága vagy egyszerűen puszta jelenléte által kérdésessé teszi a szerencsésebbek jólétét és szokásait, azt ellenségnek tekintik, kivel szemben védekezni kell vagy el kell pusztítani. Így szabadul el egy bizonyos „életellenes összeesküvés”. S ez nemcsak egyes személyekre irányul egyéni, családi vagy csoportos kapcsolataikban, hanem ezen túlmenően népek és államok közötti világméretű kapcsolatokra is kiterjed.

13. Az *abortusz* terjesztése érdekében mérhetetlen nagy összegeket fektettek be és költenek ma is azért, hogy olyan készítményeket állítsanak elő, melyek orvosi beavatkozás nélkül is megölik a magzatot az anyaméhben. Ezen a ponton, úgy tűnik, az egész tudományos kutatás szinte kizárólag arra irányul, hogy egyre egyszerűbb és hatékonyabb készítményeket találjanak az élet ellen, s ugyanakkor az abortuszt kivonják mindenféle társadalmi ellenőrzés és felelősség alól.

Gyakran állítják, hogy a biztonságos és mindenki számára hozzáférhető *fogamzásgátlás* az abortusz leghatásosabb ellenszere. Aztán a katolikus Egyházat vádolják azzal, hogy elősegíti az abortuszt, mert megátalkodottan ragaszkodik a fogamzásgátlás erkölcsi tilalmához.

Ez az érvelés azonban, ha jól megnézzük, hamisnak bizonyul. Lehetséges ugyanis, hogy sokan folyamodnak a fogamzásgátló szerekhez azzal a szándékkal, hogy elkerüljék a későbbi abortusz kísértését. De a „fogamzásgátlás” rosszasága – ami lényegesen különbözik az atyaság és anyaság felelősgyakorlásától, a házasság aktusa teljes igazságának tiszteletben tartásától – épp fölerősíti az abortusz kísértését, ha mégiscsak megtörténik egy nem kívánt élet fogantatása. Az abortuszt támogató kultúra éppen ott bontakozott ki, ahol elvetik az Egyház fogamzásgátlást tiltó tanítását. Kétségtelen, a fogamzásgátlás és az abortusz erkölcsi szempontól *fajlagosan különböző rosszak*: az első a nemi aktus – mint a házastársi szeretet sajátos kifejezése – igazságának mond ellent, a második elpusztít egy emberi életet; az első a házastársi tisztaság erényével ellenkezik, a második az igazságossággal, és közvetlenül sérti a „ne ölj” isteni parancsot.

Azonban a különböző erkölcsi természet és súlyosság ellenére a kettő nagyon gyakran szoros kapcsolatban áll egymással mint egy és ugyanazon növény gyümölcsei. Igaz, vannak olyan esetek, amikor sokféle megélhetési gond kényszerít a fogamzásgátlásra és az abortuszra, ezek a gondok azonban soha nem mentenek föl az erőfeszítés alól, hogy teljesen megtartsák az isteni törvényt. De igen sok más esetben a fogamzásgátlás és az abortusz gyakorlata gyönyörhajhászó vagy a nemiséget felelőtlenül kezelő lelkületben gyökerezik és önző szabadságfogalmat tételez föl, mely egy új életben csak a saját

személyisége kibontakozását akadályozó tényezőt lát. Az élet, mely a nemi találkozásból fakadhat, így ellenséggé válik, melyet mindenképpen el kell kerülni, s ha már a fogamzást nem sikerült megakadályozni, az abortusz az egyetlen hatásos védekező fegyver.

Sajnos a fogamzásgátlás és az abortusz szoros összefüggése a gondolkodás szintjén egyre világosabbá válik, s ezt bizonyítja riasztó módon azoknak a kémiai szereknek, méhen belüli eszközöknek és injekcióknak a propagálása, melyeket fogamzásgátló szerként osztogatnak, valójában azonban az éppen megfogant élet legkorábbi fejlődési szakaszában abortuszt okoznak.

14. A *mesterséges megtermékenyítés* különféle módozatai is – melyek látszólag az élet szolgálatában állnak, s nemegyszer pozitív szándékkal végzik – valójában kaput nyitnak az élet elleni új támadásoknak. Eltekintve attól, hogy erkölcsileg elfogadhatatlanok, mert kiszakítják az életfakasztást a házastársi aktus emberi egészéből^[41], ezeknek az eljárásoknak igen nagy hányada sikertelen: nem annyira a megtermékenyülés szempontjából, hanem mert az embrió fejlődése nem történik meg, s ezzel halálveszélynek teszik ki az éppen megfogant életet. Továbbá olykor a beültetéshez a szükségesnél nagyobb számban történik a megtermékenyítés, s az úgynevezett „számfőlötti embriókat” elpusztítják vagy tudományos és orvosi kísérletekhez használják föl; valójában azonban az emberi életet egyszerű „biológiai anyag” szintjére fokozzák le, amivel szabadon rendelkezhetnek.

A *magzati vizsgálatok* – melyek erkölcsileg kifogástalanok, ha a magzat számára szükséges gyógyító beavatkozás céljával történnek – gyakran teremtenek alkalmat az abortusz javasolására és végrehajtására. Ez az eugenetikus (fajnemesítő) abortusz, melynek törvényesítése a közvéleményben olyan – a gyógyítás igényéhez tévesen kapcsolódó – lelkületből fakad, amely az életet csak bizonyos feltételekkel fogadja el, és elutasítja, ha sérült, fogyatékos vagy beteg.

E logikát követve megtagadják a legelemibb szokásos gyógyítást, sőt a táplálékot is a súlyos fogyatékossgal vagy betegséggel született gyermekektől. Korunk képét ezen kívül még megdöbbentőbbé teszik a néhol előterjesztett javaslatok, melyek az abortusz egyenes folytatásaként a *csecsemőgyilkosságot* is törvényesíttetni akarják. Ezáltal a barbárságnak olyan korszakához térünk vissza, amiről azt reméltük, hogy egyszer s mindenkorra elmúlt.

15. Nem kevésbé súlyos veszedelmek leselkednek a *gyógyíthatatlan betegek*re és a *haldoklókra* egy olyan társadalmi és kulturális közegben, mely előbb megnehezíti a szenvedéssel való szembenézést és annak elfogadását, aztán fölerősíti a *kísértést arra, hogy a szenvedés problémáját gyökerében oldják meg* a halál – legalkalmasabbnak vélt pillanatban történő – elővételezésével.

Egy ilyen döntésnél gyakran különböző tényezők játszanak szerepet, melyek sajnos erre a félelmetes eredményre vezetnek. Döntő lehet a betegben a félelem, a kétségbeesésig fokozódó reménytelenség, amit az erős és hosszan tartó fájdalomérzés vált ki. Mindez keményen próbára teszi a személy és a család olykor egyébként is labilis egyensúlyát, annyira, hogy egyrészt a beteg az egyre hatékonyabb orvosi és társadalmi segítség ellenére úgy érzi, hogy kiszakadt a családjából; másrészt a vele kapcsolatban álló családtagokban működhet egyfajta megérthető, de rosszul értelmezett jóság. Mindezt nehezíti a kulturális környezet, ha a szenvedésben nem lát semmiféle értéket vagy értelmet, sőt minden áron kiiktatandó „rossz”-nak látja. Ez különösen akkor történik meg, ha hiányzik a vallásos látás, amely segít pozitíven értelmezni a fájdalom misztériumát.

Az emberi kultúra egészét tekintve nem hiányzik az ember prométheuszi magatartása sem, mely abban az önáltatásban nyilvánul meg, hogy az ember képes uralkodni az életen és halálon, hiszen dönt felőlük, miközben valójában legyőzi és eltíporja őt egy minden

távlattól, reménytől és értelemről megfosztott, visszavonhatatlan halál. Mindennek tragikus kifejeződését látjuk a burkolt és titkolt, illetve a nyíltan végrehajtott, sőt törvényesített *eutanázia* terjedésében. Ezt a beteg szenvedéseit megszüntetni akaró jószándékon túl olykor gyakorlati megfontolással – ti. a társadalom számára túlságosan megterhelő, haszontalan kiadások elkerülésével – próbálják igazolni. Ezért javasolják a nyomorék, súlyosan fogyatékos újszülöttek, az értelmi fogyatékosok, az önmaguk ellátására már képtelen öregek és a haldokló betegek megölését. Nem hallgathatjuk el az eutanázia álnokabb, de nem kevésbé rossz és valós formáit sem. Ilyenek történhetnek akkor, amikor annak érdekében, hogy növeljék az átültethető szervek mennyiségét, szerveket távolítanak el anélkül, hogy objektív kritériumok alapján meggyőződtek volna a donor haláláról.

16. Egy másik mai *jelenség*, melyhez gyakran kapcsolódnak fenyegetések és támadások az élet ellen, a *népesedés* problémája, mely a világ különböző részein különféle módokon jelentkezik. A gazdag és fejlett országokban aggasztóan csökken vagy alacsony a születések száma; a szegény országokban viszont általában gyors a népesség növekedése, ami nehezen tartható fenn a társadalmilag és gazdaságilag kevésbé fejlett vagy egyenesen nagyon fejletlen környezetben. A szegény országok túlnépesedése ügyében hiányoznak a nemzetközi méretű, átfogó beavatkozások – komoly család- és társadalompolitika, a kulturális növekedés, a termelés és az erőforrások méltányos elosztási programjai –, miközben születésellenes politikát folytatnak.

A fogamzásgátlás, a sterilizáció és az abortusz kétségtelenül azon okok közé számlálhatók, melyek a születések számának erős csökkenését váltják ki. Könnyű lehet engedni a kísértésnek, hogy e módszerekhez és élet elleni támadásokhoz folyamodjanak a „demográfiai robbanás” helyzeteiben is.

Az ókori fáraó, akire lidércnyomásként nehezedett Izrael fiainak jelenléte és sokasodása, mindenféle módon elnyomta őket, és elrendelte, hogy a héber asszonyok újszülött fiúgyermeküket öljék meg. [42] Ugyanígy viselkednek ma sokan a Föld hatalmasai közül. E hatalmasokra is lidércnyomásként nehezedik a népesség növekedése, és attól félnek, hogy a szegényebb és szaporább népek fenyegetik saját országuk jólétét és nyugalmát. Ebből fakadóan ahelyett, hogy ezekkel a súlyos problémákkal szembenézzenek és megoldanák őket a személyek és a családok méltósága és minden ember élethez való sérthetetlen jogának tiszteletben tartásával, eszközökben nem változtatva inkább drasztikus születésszabályozást erőltetnek rájuk. A gazdasági segítséget is, amit nyújtanának, igazságtalanul egy születésellenes politika elfogadásától teszik függővé.

17. A mai emberiség képe valóban riasztó, nemcsak az élet elleni támadások sokfélesége, hanem e támadások gyakorisága, továbbá a sokféle és hatalmas segítség miatt is, amit e támadásoknak a társadalmi egyetértés, a gyakori törvényes elismerés és az egészségügyi személyzet bevonása nyújt.

Miként Denverben a VIII. Ifjúsági Világnap alkalmával határozottan kijelentettük, „az idő múlásával az élet elleni fenyegetések nem csökkennek, épp ellenkezőleg rendkívül nagy méreteket öltenek. Nem csupán a külső, a természeti erőkből fakadó fenyegetésekről van szó, vagy a Káinokról, akik megölik az Ábeleket, nem, hanem *tudományos módszerekkel és rendszeresen programozott fenyegetésekről van szó*. A 20. századot később majd úgy fogják látni, mint az élet elleni drasztikus támadások korszakát, háborúk megszakítatlan sorozatát és ártatlan emberi életek gyilkolását. A hamis próféták és a hamis tanítók elérték a lehető legnagyobb sikert.” [43] A különböző szándékokon túl, melyek a szolidaritás nevében még meggyőző formákat is ölthetnek, igazában egy objektív „*élet elleni összeesküvés*” állunk szemben. És úgy tűnik, ennek nemzetközi intézmények is részesei, melyek hivatalból bátorítanak és programoznak kampányokat a fogamzásgátlás, a sterilizáció és az abortusz terjesztésére. Végül nem tagadható, hogy a tömegtájékoztató eszközök gyakran bűntársak ebben az összeesküvésben, mert elhítetik a közvéleménnyel,

hogyan az a kultúra, mely a fogamzásgátláshoz, a sterilizációhoz, az abortuszhoz és az eutanáziához folyamodik, a szabadság megszerzésének és a fejlődésnek a jele; ugyanakkor a föltétel nélkül az élet pártján álló fölfogást a szabadság és a fejlődés ellenségének festik le.

„Vajon őre vagyok én a testvéremnek?”: a szabadság romlott fogalma

18. Az eddig bemutatott kép nemcsak a rá jellemző halál különböző formáinak bemutatását igényli, hanem az ezt kiváltó *sokféle ok* bemutatását is. Az Úr „Mit tettél?”^[44] kérdése fölhívásnak tűnik Káin felé, hogy lépjen túl gyilkos tettének pusztá tényén, és lássa meg az azt kiváltó *motívumok* és a belőle fakadó *következmények* teljes súlyát .

Az élet elleni döntések a súlyos szenvedés, a magány, a gazdasági kilátástalanság, a reménytelenség és a jövőtől való félelem olykor nehéz, sőt drámai helyzeteiből fakadnak. Az ilyen körülmények jelentősen csökkenthetik a szubjektív felelősséget és a bűnösséget, amennyiben az önmagában rossz döntéseket végrehajtották. Ma azonban a probléma túlhaladja ezeknek a személyes helyzeteknek egyébként kötelező figyelembevételét. Fölvetődik ugyanis kulturális, társadalmi és politikai szinten is, ahol fölforgató és zavartkeltő tendenciája jobban láthatóvá válik, mert egyre szélesebb körökben terjed az említett élet elleni bűncselekmények olyan fölfogása, hogy *az egyéni szabadság törvényes megnyilvánulásai, melyeket mint igaz és sajátos jogokat elismerés és jogvédelem illet.*

Ily módon tragikus következményekkel járó fordulathoz érkezik egy hosszú történelmi folyamat, mely miután fölfedezte „az emberi jogok eszméjét” – mely jogok minden személy sajátjai és megelőznek minden Alkotmányt és állami törvényhozást –, ma *meglepő ellentmondással* találja szembe magát: éppen egy olyan korszakban, melyben ünnepélyesen meghirdetik a személy sérthetetlen jogait és nyilvánosan állítják az élet értékét, ugyanazt az élethez való jogot gyakorlatilag megtagadják és eltiporják, különösen az emberi lét legtitokzatosabb pillanataiban, a születéskor és a halálban.

Egyrészt az emberi jogok különböző deklarációi és a feléje törekvő sokfajta kezdeményezés világméretben az erkölcsi érzékenység növekedését mutatja az emberi személy értékének és méltóságának elismerésére fajra, nemzetiségre, vallásra, politikai véleményre, társadalmi hovatartozásra való tekintet nélkül.

Másrészt e nemes nyilatkozatokkal szemben áll sajnos a tényekben tragikus tagadásuk. Ez annál megdöbbentőbb, sőt botránysabb, mert egy olyan társadalomban történik, mely az emberi jogok megfogalmazását és védelmét tekinti fő céljának és dicsőségének. Hogyan lehet összhangba hozni e magasztos elvek hangoztatását az élet elleni támadások szaporodásával és széleskörű törvényesítésével? Hogyan egyeztethetők össze e nyilatkozatok a gyengébb, rászorulóbb, az öreg és éppen megfogant élet elvetésével?

E támadások homlokegyenest ellenkeznek az élet tiszteletével és *frontális fenyegetést jelentenek az emberi jogok egész kultúrájára nézve*. Olyan fenyegetés ez, mely végeredményben az egész demokratikus együttélés értelmét képes veszélyeztetni: azt, hogy az *„együtt élők” társadalmából városaink a kizártak*, kirekesztettek, félrelököttek és elnyomottak társadalmává váljanak. Ha pedig az egész földgolyót vesszük figyelembe, hogyan ne gondolhatnánk arra, hogy a népek és személyek jogainak magas szintű nemzetközi gyűléseken történő meghirdetése pusztán szónoki gyakorlattá silányul, ha le nem lepleződik a gazdag országok önzése, melyek elzárják a fejlődés útját a szegény országok előtt, vagy az emberi fejlődéssel ellenkezve a népesedés abszurd tilalmát szabják föltételül. Vajon nem kell-e kétségbe vonni azokat a gazdasági modelleket, melyeket államok gyakran nemzetközi kezdeményezésre és föltételként fogadnak be, de olyan igazságtalan és erőszakos helyzeteket támasztanak vagy táplálnak, melyekben egész népek emberi élete elsilányul és kerül elnyomás alá?

19. Hol vannak e nagy ellentmondás gyökerei?

A gyökereket a kulturális és erkölcsi rendről alkotott fölfogásban találhatjuk meg. Elsőként abban a lelkületben, mely *eltúlozván és torzítván a szubjektivitás fogalmát* csak azt tekinti jogalanynak, aki teljes autonómiával bír, vagy úton van e felé, és mentes minden másoktól való függéstől. De hogyan egyeztethető össze ezzel a felfogással *az ember, mint „senkinek alá nem vetett” lény magasztalása?* Az emberi jogok elmélete éppen azon a megfontoláson alapszik, hogy az ember az állatoktól és a dolgoktól eltérően nem vethető alá senki uralmának. Azt az elgondolást sem szabad figyelmen kívül hagyni, mely *azonosítani akarja az emberi személy méltóságát a kifejezett és szóbeli, mindenképpen érzékelhető kommunikáció képességével*. Világos, hogy ilyen föltételekkel nincs helye a világban annak, aki – mint a születni és halni készülő – alkatilag gyenge, úgy tűnik, teljesen másokra szorul, alapjában másoktól függ, s csak némán, az érzések vagy a szimbiózis révén tud kommunikálni. Ezek szerint az erő az a kritérium, mely meghatározza az emberi együttélésben és a személyes kapcsolatokban a döntéseket és a tetteket. De éppen ez áll éles ellentétben azzal, amit a jogállam – mint olyan közösség, melyben „az erő érvelését” fölváltja az „érvelés ereje” – történetileg akart.

Egy másik szinten azon ellentmondás gyökerei, mely az emberi jogok ünnepélyes meghirdetése és ezeknek a gyakorlatban való tragikus tagadása között fönnáll, egy olyan *szabadság-fölfogásban* vannak, mely abszolút úrrá teszi az egyedi embert, és nem készíti föl a szolidaritásra s a másik teljes elfogadására és szolgálatára. Igaz, hogy a születő vagy haldokló élet elnyomását egy rosszul értelmezett altruizmus vagy humanizmus színezní képes, de az nem tagadható, hogy a halálnak e kultúrája a maga egészében olyan szabadság-fogalmat hirdet, mely teljesen individualista, s a végén az „erősebbek” szabadsága lesz a pusztulásra szánt gyengékkel szemben.

Éppen ebben az értelemben vehető Káin válasza az Úr „Hol van Ábel, a testvéred?” kérdésére: „Nem tudom. *Vajon őre vagyok én a testvéremnek?*”^[45] Igen, minden ember „őre a testvérenek”, mert Isten az embert az emberre bízta. S éppen e megbízatásra tekintettel ajándékozza Isten minden embernek a szabadságot, melynek *lényeges vonása a kapcsolattartás*. A szabadság a Teremtő nagy ajándéka a személy szolgálatára és arra, hogy önmagát a másik elfogadásával és önmaga odaajándékozásával valósítsa meg; ha azonban ehelyett önző módon függetlenné válik mindenkitől, a szabadság elveszíti eredeti tartalmát és ellentmondásba kerül saját hivatásával és méltóságával.

Van egy még mélyebb szempont is, amit hangsúlyoznunk kell: a szabadság megtagadja és lerombolja önmagát, s a másik elpusztítására válik alkalmassá, ha nem ismeri el és nem veszi tekintetbe *lényeges kapcsolatát az igazsággal*. Valahányszor a szabadság – azért, hogy függetlenné váljon minden hagyománytól és tekintélytől – elzárkózik az objektív és közös igazság alapvető bizonyosságai elől, mely a személyes és közösségi élet alapja, a személy a jó és rossz közötti döntéseiben már nem az igazságra hivatkozik, mint egyetlen és vitathatatlan alapra, hanem csak a saját szubjektív és változókéony véleményére vagy önző érdekeire és szeszélyeire.

20. A szabadság ilyen fölfogása mellett *a társas együttélés nagyon eltorzul*. Ha a saját ént a teljes öntörvényűség szellemében érvényesítik, elkerülhetetlenné válik a másik ember tagadása, aki ellenségnek tűnik és védekezni kell ellene. Így a társadalom egymás mellett álló egyének összességévé válik, akik között nincsenek kölcsönös kapcsolatok: mindegyik a másiktól függetlenül akar érvényesülni, sőt a saját érdekeit akarja érvényesíteni másokéval szemben. Mindazonáltal a másik hasonló érdekeivel szemben keresni kell valami kompromisszumot, ha azt akarják, hogy a társadalomban mindenki számára biztosítható a lehető legnagyobb szabadságot. Ilyen körülmények között értelmetlen a közös értékekre és a mindenki számára érvényes abszolút igazságra való hivatkozás: a társadalmi élet a teljes viszonylagosság futóhomokjába fullad. *Végül minden csupán*

megegyezések kérdése, minden eladó: még az alapvető jogok legelsője, az élethez való jog is.

Mindez megtörténik állami és politikai szinten is: az élethez való eredeti és elidegeníthetetlen jogot vitára bocsátják vagy tagadják a parlamenti szavazás vagy a népesség egy, akár nagyobb részének akarata alapján. Íme, egy ellentmondást nem tűrő relativizmus baljós végeredménye: a „jog” megszűnik jognak lenni, mert már nem a személy sérthetetlen méltóságán alapszik, hanem az erősebb akarathoz igazodik. Ily módon pedig a demokrácia saját szabályai ellenére a teljes totalitarizmus felé vezető úton jár. Az állam többé már nem az a „közös ház”, melyben mindenki a lényegi egyenlőség elve alapján élhet, hanem *zsarnok állammá* változik, mely bitorolja azt a hatalmat, hogy rendelkezék a gyengébbek és védtelenek, a még meg nem született gyermekek és öregek életével a közhasznosság nevében, ami valójában nem egyéb, mint egyesek érdeke.

Mindez megtörténhet a legnagyobb törvényesség látszatával, legalábbis akkor, amikor az abortuszt vagy eutanáziát engedélyező törvényeket az úgynevezett demokratikus szabályok szerint szavazzák meg. Valójában a törvényességnek csak tragikus látszata áll előttünk és *alapjaiban árulták el* a demokratikus eszményt, mely akkor igaz, ha elismeri és oltalmazza minden emberi személy méltóságát: „Hogyan beszélhetünk még minden emberi személy méltóságáról, ha megengedik, hogy megöljék a leggyengébbet és legártatlanabbat? Miféle igazságosság nevében történik a személyek közötti legigazságtalanabb diszkrimináció azzal, hogy egyeseket méltónak ítélnék a védelemre, míg másoktól megtagadják e méltóságot.”^[46] Ha valóra válnak e föltételek, akkor már hatnak azok az erők, melyek a hiteles emberi együttélés fölbomlásához és az államiság szétzilálásához vezetnek.

Követelni az abortuszhoz, a csecsemőgyilkossághoz és az eutanáziához való jogot és ezeket törvényesen elismerni, egyenértékű azzal, hogy *romlott és gonosz tartalmat* adnak az emberi szabadságnak: *abszolút hatalmat jelent mások fölött és mások ellen*. Ez pedig az igazi szabadság halála: „Bizony, bizony mondom nektek, aki bűnt követ el, rabszolgája a bűnnek”.^[47]

„El fogok rejtőzni arcod előtt”: az Isten és az ember iránti érzék megfogyatkozása.

21. Az „élet kultúrája” és a „halál kultúrája” közötti harc legmélyebb gyökereinek keresése közben nem állhatunk meg a szabadság előbb említett romlott fogalmánál. El kell jutnunk a mai ember által megélt dráma szívéhez: *az Isten és az ember iránti érzék megfogyatkozásához*, mely a szekularizmus által uralt társadalmi-kulturális környezet sajátos jellemzője, és meggyőző kísértéseivel olykor még a keresztény közösségeket is próbára teszi. Aki hagyja, hogy ez az atmoszféra megfertőzze, könnyen kerül egy félelmetes *circulus viciosus* örvényébe: elveszítvén az Isten iránti érzéket, kezdi *elveszíteni az ember iránti érzéket is*, az ember élete és méltósága iránti érzéket; s az erkölcsi törvény rendszeres megszegése – főként az emberi élet és az emberi méltóság súlyos kérdésében – fokozatosan elhomályosítja Isten benne éltető és üdvözítő jelenléte érzékelésének képességét.

Újra visszatérhetünk a testvére által meggyilkolt Ábel történetéhez. Miután Isten átkot mondott rá, Káin így szólt az Úrhoz: „Nagyobb a büntetésem, mint hogy elviselhetném. Íme, kivetsz engem ma a földről és *el fogok rejtőzni arcod előtt*, hontalan és bujdosó leszek a föld színén; bárki tehát, aki rám talál meg fog ölni engem.”^[48]

Káin úgy véli, hogy bűne nem kaphat bocsánatot az Úrtól, és sorsa elkerülhetetlenül az, hogy el kell rejtőznie az Úr arca előtt. Káin azért képes megvallani, hogy bűne túlságosan nagy, mert tudja, hogy Isten színe előtt és az Ő igazságos ítélete alatt áll. Valójában az ember csak az Úr előtt képes beismerni bűnét és fölfogni annak súlyát. Ez Dávid tapasztalata, aki miután „rosszat tett az Úr szemében” és Nátán felelősségre vonta,^[49] így

kiált: „Elismerem vétkeimet, és bűnöm szemem előtt áll szüntelen. Ellened, egyedül csak te ellened vétettem, és ami gonosz a szemedben, azt cselekedtem”. [50]

22. Ezért amikor csökken az Isten iránti érzék, megsérül és veszélybe kerül az ember iránti érzék is, ahogy a II. Vatikáni Zsinat tömören mondja: „A teremtmény a Teremtő nélkül elenyészik ..., ha Istenről megfélemlenek, maga a teremtmény érthetlenné válik”. [51] Az ember ugyanis nem képes többé a többi földi teremtményhez képest úgy tekinteni magát, hogy „titokzatosan más”, csak úgy látja magát, mint a többi élőlény egyikét, mint egy szervezetet, mely legföljebb a tökéletesség nagyon magas fokát érte el. Bezárulva a maga fizikai valóságának szűk horizontjába, bizonyos értelemben „dologgá” egyszerűsödik, és már nem fogja föl „emberi létének” „transzcendens jellegét”. Az életet sem úgy tekinti már, mint Isten ragyogó ajándékát, felelősségére és szerető őrzésére, „tiszteletére” bízott „szent” valóságot. Az élet egyszerűen „dologgá” válik, melyet kizárólagos, szabadon uralható és manipulálható tulajdonának tekint.

Ezek után a születő és a haldokló élet előtt már nem képes keresni léte hitelesebb értelmét azáltal, hogy igaz szabadsággal vállalja saját „létezésének” e döntő mozzanatait. Csak azzal törődik, hogy mit „csináljon” és különböző technológiákhoz folyamodva törekszik programozni, ellenőrizni és uralni a születést és a halált. És ezek az eredeti tapasztalatok, amelyeket „átélni” kellene, dolgokká válnak, amit az ember egyszerűen „birtokolni” vagy „elutasítani” akar.

Egyébként ha egyszer kizárják az Istenre hivatkozást, nem meglepő, hogy az összes dolgok iránti érzék mélységesen megromlik, és a természetet, mely többé már nem „anya”, minden manipulációra alkalmas „anyaggá” degradálják. Ide vezet a mai kultúrában uralkodó technikai-tudományos racionalitás, mely megtagadja a dolgok teremtett voltának elismerését vagy az olyan isteni tervet, melyet az emberi életben tiszteletben kell tartani. S ez akkor is igaz, amikor egy ilyen „törvény nélküli szabadság” következményeitől való félelem egyeseket a „szabadság nélküli törvény” ellenkező végletébe hajt, ami pl. azokban az ideológiákban történik, melyek tagadják a természetbe való bármilyen beavatkozás törvényes voltát, a természet bizonyos „átistenítése” nevében, mely a maga részéről ugyancsak félreismeri a Teremtő tervétől való függést.

Valójában ha az ember úgy él, „mintha Isten nem volna”, nemcsak Isten misztériumát veszíti el, hanem a világét is, és saját léte misztériumát is.

23. Az Isten és az ember iránti érzék megfogyatkozása szükségszerűen *gyakorlati materializmushoz* vezet, melyben elburjánzik az individualizmus, utilitarizmus és hedonizmus (egyen önzése, haszonlesés, élvhajzás). Itt is megnyilvánul az Apostol örök érvényű szava: „Mivel megvetették Isten megismerését, Isten is romlott eszükre hagyta őket, hogy alávaló tetteket vigyenek végbe”. [52] Így a *létértékei* helyét a *birtoklás* dolgai foglalták el.

Az egyetlen megvalósítandó cél a saját anyagi jólét. Az úgynevezett „életminőség” főleg vagy kizárólag gazdasági hatékonyság, mértéktelen fogyasztás, a fizikai élet szépsége és élvezése, megfélemlézve a lét mélyebb dimenzióiról: kapcsolatokról, lelki és vallási értékekről.

Ilyen összefüggésben a *fájdalmat* – mely elkerülhetetlenül terheli az emberi életet, de tényezője lehet a személy fejlődésének – „cenzúrázzák”, mint haszontalan dolgot elvetik, sőt támadják mint olyan rosszat, melyet mindig és mindenütt el kell kerülni. Ha nem sikerül kiiktatni, és a jövőben elérhető jólét reménye is szertefoszlik, akkor úgy tűnik, az élet minden értelmét elvesztette, s növekszik az emberben a kísértés, hogy jogot formáljon önmaga elpusztítására.

Ugyanebben a fölfogásban a *testet* már nem tekintik személyes értéknek, másokkal, Istennel és a világgal való kapcsolat jelének és helyének. Merő anyagi valósággá fokozzák le: szervek, funkciók és energiák együttesévé, melyet csupán a hatékonyság és az élvezhetőség szempontjai szerint kell használni. Következésképpen elszemélytelenítik és eszközzé silányítják a *nemiséget* is: a személy teljes gazdagsága szerinti elajándékozása és elfogadása, azaz a szeretet jeléből, helyéből és kifejezési módjából egyre inkább a saját vágyak és ösztönök önző kielégítése és a saját én érvényesítésének eszköze és alkalmá lesz. Így torzítják el és hamisítják meg az emberi nemiség eredeti tartalmát, és a házastársi aktus természetébe oltott kettős jelentést – az egyesülést és az életfakasztást – mesterségesen szétválasztják: ily módon az egyesülést elárulják, a termékenységet pedig a férfi és a nő önkényes döntésének vetik alá. Ebben az esetben az életfakasztás az az „ellenség”, melyet a nemiség gyakorlásából ki kell zárni: ha elfogadják, csak azért teszik, mert saját vágyukat vagy egyenesen azt az akaratot fejezi ki, hogy „minden áron” gyermekük legyen; és nem a másik teljes elfogadását, ami által nyitottak a gyermek által hozott élet gazdagsága előtt.

Az eddig leírt materialista fölfogásban a *személyes kapcsolatok nagyon elszegényednek*. Elsősorban a nő, a gyermek, a beteg vagy szenvedő és az öreg ember látja ennek kárát. A személyi méltóság – azaz a tisztelet, az ingyenesség és a szolgálat – helyébe a hatékonyság, a szerepvállalás és a hasznosság lép: a másikat nem a léte miatt értékelik, hanem amiatt, amit „birtokol, csinál és létrehoz”. S ez nem más, mint az erősebb felsőbbbsége a gyöngébb fölött.

24. Az Isten és az ember iránti érzék megfoghatkozása az életre vonatkozó összes gyászos következményével együtt az *erkölcsi lelkiismeretben* teljesedik be. Elsősorban az *egyes személyek* lelkiismeretéről van szó, mely a maga egyszerűségében és megismételhetetlenségében egyedül áll Isten színe előtt.^[53] Bizonyos értelemben azonban a *társadalom* „erkölcsi lelkiismeretéről” is szó van: ez felelős nem csupán azért, hogy eltűri vagy támogatja az életellenes magatartásformákat, hanem azért is, hogy táplálja a „halál kultúráját”, azáltal, hogy megteremti és megszilárdítja az élet ellenében a „bűn struktúráit”. Mind az egyén, mind a társadalom erkölcsi lelkiismerete a tömegtájékoztató eszközök mindent elárasztó befolyása következtében is annak a *súlyos és halálos veszedelemnek* van kitéve, hogy *összezavarja a jót és a rosszat*, az élethez való alapvető jog kérdésében. Sajnos a mai társadalom sok szempontból hasonlít ahhoz, melyet Szent Pál ír le a Rómaiakhoz írt levelében. Emberekről szól, akik „megfojtják az igazságot igazságtalansággal”:^[54] miután megtagadták Istent és azt hitték, föl tudják építeni a földi várost nélküle, „belevesztek okoskodásukba” és érteni nem akaró szívük elhomályosult;^[55] „miközben bölcsnek nyilvánították magukat, balgák lettek”,^[56] halált érdemlő cselekedetek művelői lettek, és „nem csupán teszik ezeket, hanem még helyeselnek is azoknak, akik teszik”.^[57]

Amikor a lelkiismeret, a lélek világos szeme^[58] „a jót rossznak és a rosszat jónak”^[59] mondja, már úton van a legnyugtalanítóbb torzulás és a legsötétebb erkölcsi vakság felé.

Hiába teremtenek meg azonban minden föltételt, s tesznek meg minden erőfeszítést, hogy elhallgattassák, nem képesek elnémitani az Úr hangját, mely ott visszhangzik minden ember lelkiismeretében: a lelkiismeretnek e benső szentélyéből tud újra elindulni a szeretet új útja az emberi élet elfogadására és szolgálatára.

„A vérrel való meghintéshez járultatok”:^[60] a remény jelei és felhívás az *elkötelezettségre*.

25. „Testvéred vérének szava fölkiált hozzám a földből!”^[61] Nemcsak Ábelnek, az első ártatlanul megölt embernek vére kiált Istenhez, az élet forrásához és védelmezőjéhez. Minden más ember vére is, akiket Ábel után megöltek, az Úrhoz kiált. Teljesen egyedülálló

módon kiált Istenhez *Krisztus vérének szava*, akinek Ábel a maga ártatlanságában prófétai előképe, miként a Zsidókhöz írt levél szerzője emlékeztet rá: „Ti a Sion hegyéhez járultatok, az élő Isten városához... az Új Szövetség közvetítőjéhez és a meghintés véréhez, melynek szava beszédesebb Ábel vérénél.”[62]

Krisztus vére a *meghintés vére*. Prófétai jele és előképe volt az ószövetségi áldozatok vére, melyekkel Isten kifejezte akaratát, hogy életét akarja közölni az emberekkel azáltal, hogy megtisztítja és megszenteli őket.[63] Krisztusban mindez most beteljesedik és megvalósul: vére a meghintésé, mely megvált, megtisztít és üdvözít; az Új Szövetség Közvetítőjének vére, „mely mindenkiért kiontatik a bűnök bocsánatára”. [64] Ennek a vérnek, mely Krisztus átszúrt oldalából folyik a kereszten, [65] a szava „beszédesebb” Ábel vérénél; ugyanis mélyebb „igazságosságot” fejez ki és követel, de mindenekelőtt irgalmasságért esdekel [66], közbenjár az Atyánál a testvérekért, [67] a tökéletes megváltás és az új élet ajándékának forrása.

Miközben Krisztus vére kinyilatkoztatja az Atya szeretetének nagyságát, *azt is kinyilvánítja, hogy milyen drága az ember Isten szemében, s milyen fölbecsülhetetlen életének értéke*. Erre emlékeztet Péter apostol: „Tudjátok, hogy nem veszendő ezüstön vagy aranyon szabadultatok ki az atyáitoktól rátok hagyományozott, értéktelen életmódból, hanem Krisztusnak, a hibátlan és egészen tiszta báránynak drága vére árán.” [68] Éppen Krisztus drága vérét, szerető odaadásának jelét szemlélve [69] tanulja meg a hívő elismerni és értékelni minden ember szinte isteni méltóságát, s tud fölkíáltani mindig megújuló és hálás csodálattal: mekkora értéke lehet az embernek a Teremtő szemében, ha „ily nagy és ily nemes Megváltót érdemelt”, [70] ha „Isten a Fiát adta oda”, hogy ő, az ember „meg ne haljon, hanem örök élete legyen!” [71]

Ezenfölül Krisztus vére azt is kinyilatkoztatja az embernek, hogy nagysága, azaz hivatása abban áll, hogy *őszintén ajándékozza el önmagát*. Mivel pedig Krisztus vére mint az élet ajándéka ontatott ki, többé már nem a halál, a testvérektől való végleges elszakadás jele, hanem egy olyan közösség eszköze, mely az élet gazdagságát jelenti mindenkinek. Aki az Eucharisztia szentségében issza ezt a vért és megmarad Jézusban, [72] az Ő szeretetének és életajándékozásának erőterébe kerül, hogy beteljesítse azt a szeretetre szólító eredeti hívást, mely minden embernek szól. [73]

Krisztus véréből merítik az összes emberek *az erőt, hogy az élet oldalára álljanak*. Éppen ez a vér a remény legerősebb indítéka, sőt *az abszolút biztonság alapja arra, hogy Isten terve szerint a győzelem az életé lesz*. „Többé nem lesz halál, hangzik a hatalmas szó a mennyei Jeruzsálemben Isten trónusából”. [74] Szent Pál pedig arról biztosít, hogy a bűn fölötti győzelem annak a halál fölötti végleges győzelemnek jele és elővételezése, amely akkor történik, amikor „beteljesedik az Írás szava: a halált elnyelte a győzelem. Halál, hol a te győzelmed? Halál, hol a te fullánkod?” [75]

26. Valóban, ennek a győzelemnek előjelei nem hiányoznak a mi társadalmainkban és kultúránkban sem, melyekre egyébként annyira rányomja bélyegét a „halál kultúrája”. Egyoldalú volna tehát a kép és terméketlen bátortalanság vehetne rajtunk erőt, ha az életet fenyegető veszedelmek felsorolásához nem kapcsolnánk azoknak a *pozitív jeleknek* bemutatását, melyek az emberiség jelen helyzetében tapasztalhatók.

Sajnos, e pozitív jelek gyakran nehezen mutatkoznak meg s válnak ismertté a nyilvánosság előtt, talán azért is, mert a tömegkommunikációs eszközöknél nem találunk megfelelő figyelemre. De mennyi kezdeményezés történt és történik a védtelen és gyengébb személyek megsegítésére és támogatására a keresztény közösségben és a polgári társadalomban községi, nemzeti és nemzetközi szinten, egyesek, csoportok, mozgalmak és különböző szervezetek által!

Sok házaspár van még, akik nagylelkű felelősséggel úgy tudják fogadni a gyermekeket, mint „a házasság legdrágább ajándékát.”^[76] Vannak családok, ahol az élet mindennapos szolgálatán túl meg tudnak nyílni elhagyott kisgyermek, nehezen nevelhető gyermekek és ifjak, fogyatékos személyek, egyedül maradt öregek befogadására. Nem kevés *életsegítő központot* vagy hasonló intézményt alapítottak személyek és csoportok, akik csodálatra méltó odaadással és áldozattal nyújtanak erkölcsi és anyagi segítséget a nehéz helyzetben lévő anyáknak, akiket megkísért az abortusz lehetősége. Egyre több az olyan *önkéntes csoport*, mely arra szenteli magát, hogy befogadja a család nélkül maradtakat, a nehéz helyzetbe kerülteket és azokat, akik segítő környezetre szorulnak, hogy önpusztító szokásaiktól megszabadulhassanak, s újra megtalálják az élet értelmét.

Az orvostudomány, mely nagy léptekkel halad előre a kutatók és gyógyító orvosok jóvoltából folytatja erőfeszítését, hogy egyre hatékonyabb gyógyszereket találjon: korábban elképzelhetetlen beavatkozások válnak lehetővé a születő élet, a szenvedők, az életveszélyes helyzetben vagy halálukon lévő betegek javára. Intézmények és szervezetek tevékenykednek azért, hogy a szegénység és a járványok által leginkább sújtott országokba is eljussanak a legjobb gyógyszerek jótéteményei. Orvosok nemzeti és nemzetközi társulatai igyekeznek segítséget nyújtani a háborúk, járványok vagy természeti csapások sújtotta népeknek. Jóllehet messze van még az orvostudomány eredményeinek nemzetközi léptékű, valóban igazságos elosztása, hogyan ne ismernénk föl az eddigi történetekben a népek közti szolidaritás növekedésének, az emberi és erkölcsi érzékenységnek és az élet nagyobb tiszteletben tartásának jelét?

27. Az abortuszt engedélyező törvényhozással s az eutanáziának néhol sikerrel járó törvényesítési kísérleteivel szemben szerte a világon *mozgalmak és kezdeményezések indultak az élet érdekében a társadalom fogékonyá tételére*. Amennyiben céljuk érdekében szilárd következetességgel, de erőszak nélkül járnak el, az ilyen mozgalmak hatására mind tudatosabb lesz az élet értéke és hatásosabb lesz az elkötelezettség az élet védelmére.

Ezenfölül hogyan ne emlékeznénk meg *azokról a mindennapos önzetlen szolgálatokról, az áldozatokról, elfogadásokról*, melyeket megszámlálhatatlan személy végez szeretettel a családokban, kórházakban, árvaházakban, öregotthonokban és más központokban vagy közösségekben az élet védelmében? Az Egyház a szeretetnek ezen a frontján – Jézusnak az irgalmas szamaritánusról^[77] elmondott példabeszédétől vezetve és az Ő erejétől támogatva – mindig az első vonalban volt: oly sok fia és leánya, főként szerzetes nők és férfiak szentelték és szentelik magukat régi és mindig új formákban Istennek, úgy, hogy a gyengébb és rászoruló felebarát szeretetéért odaadják életüket.

A mélyben ezek a cselekedetek építik „a szeretetnek és az életnek azt a civilizációját”, mely nélkül a személyek és a társadalom léte elveszíti leghitelesebb emberi értelmét. Jóllehet senki sem jegyzi föl e tetteket, s legtöbbjük rejtekben marad, a hit nemcsak afelől biztosít, hogy az Atya, „aki a rejtekben is lát”*(Mt 6,4)*, egykor majd megjutalmazza, hanem arról is, hogy már most termékenyvé teszi ezeket mindenki javára maradandó gyümölcsökkel.

Hasonlóképpen a remény jelei közé kell sorolnunk a közvélemény sok rétegében jelentkező és erősödő, *új és egyre inkább háborúellenes érzületet*, mely a népek közötti konfliktusok megoldásának eszközeként egyre inkább arra irányul, hogy hatékony, de nem „erőszakos” eszközöket találjon a fegyveres támadó megfékezésére. Ugyanezen a vonalon helyezkedik el az *egyre inkább halálbüntetés-ellenes közvélemény* terjedése, mely elutasítja e büntetést mint a társadalom „törvényes védelmének” eszközét, s keresi a lehetőséget, hogy a modern társadalom hatásosan szorítsa vissza a bűnözést, oly módon, hogy ártalmatlanná teszi ugyan a vétkeket, de nem fosztja meg véglegesen a javulás lehetőségétől.

Üdvözölni kell az *életminőség* és az *ökológia* felé irányuló figyelem növekedését, amit elsősorban a fejlettebb társadalmakban lehet észlelni, melyekben a személyek figyelme már nemcsak a túlélés problémáira, hanem az életfeltételek átfogó jobbítására irányul. Különösen jelentős az életre vonatkozó etikai reflexió ébredése: a *bioetika* kialakulásával és egyre szélesebb körű fejlődésével élénkül a reflexió és a dialógus – hívők és nemhívók, és különböző vallások hívői között – olyan alapvető problémákról is, melyek az emberi életet érintik.

28. E fény- és árnyoldaloknak mindenkit rá kell döbenteniük arra, hogy a jó és a rossz, a halál és az élet, a „halál kultúrája” és az „élet kultúrája” közti hatalmas és drámai összeütközés előtt állunk. De nemcsak „előtte”, hanem a konfliktus „kellős közepében” állunk: részesei vagyunk valamennyien azzal a lerázhatatlan felelősséggel, hogy *föltétlenül az élet javára kell választanunk*.

Felénk is érthetően és erősen szól Mózes fölhívása: „Íme, én ma eléd tárom az életet és a jót, a halált és a rosszat...; eléd állítottam az életet és a halált, az áldást és az átkot; *válaszd tehát az életet*, hogy élj te és utódaid is.”^[78] A felhívás nekünk is szól, nekünk, akiknek minden nap választanunk kell az „élet kultúrája” és a „halál kultúrája” között. De a Második Törvénykönyv fölszólítása még mélyebb, mert sajátosan vallási és erkölcsi döntésre serkent. Arról van ugyanis szó, hogy az ember a saját létének egy alapvető irányultságot ad, és az Úr törvényéhez hűségesen ragaszkodva él: „Ma megparancsolom neked, hogy *szerezd az Urat, a te Istenedet, az Ő utain járj, tartsd meg parancsolatait*, törvényeit és előírásait...; *válaszd tehát az életet*, hogy élj te és utódaid is, *szerezd az Urat, a te Istenedet*, hallgass a szavára és ragaszkodj hozzá, *mert Ő a te életed és életed hosszúsága*.”^[79]

Az élet javára történő feltétel nélküli döntés akkor éri el vallásos és erkölcsi tartalmának teljességét, ha a *Krisztusba vetett hitből* születik, formálódik és táplálkozik. Hogy győzelemmel kerüljünk ki a halál és az élet konfliktusából, semmi sem segít jobban, mint a hit az Isten Fiában, aki emberré lett és eljött az emberek közé, „*hogy életük legyen és bőségben legyen*:^[80] *a hit a föltámadt Krisztusban, aki legyőzte a halált*; a hit Krisztus vérében, „*melynek szava beszédesebb, mint Ábel vére*”.^[81]

A jelen helyzet kihívásai közepette az Egyház tehát e hit világosságával és erejével egyre inkább fölismeri azt a kegyelmet és felelősséget, hogy az Urától kapott megbízás alapján hirdesse, ünnepelje és szolgálja az *élet Evangéliumát*.

II. FEJEZET

ÉN AZÉRT JÖTTEM, HOGY ÉLETÜK LEGYEN AZ ÉLETRŐL SZÓLÓ KERESZTÉNY ÜZENET

„Az élet megjelent, és mi láttuk”: Krisztusra, az „élet Igéjére” tekintünk.

29. Az életet fenyegető sok és súlyos veszedelem láttán, melyek jelen vannak a mai világban, a tehetetlenség nyomasztó érzése foghat el minket: a jó soha nem tudja legyőzni a rosszat! De épp ez az a perc, amikor Isten népe s benne minden hívő meghívást kap arra, hogy alázattal és bátran megvallja hitét Jézus Krisztusban, „*az élet Igéjében*”.^[82] Az *élet Evangéliuma* nem egyszerűen valami eredeti és mély reflexió az emberi életről; nem is egyszerű parancs arra, hogy fogékonyra tegye a lelkiismeretet és jelentős változásokat hozzon létre a társadalomban; még kevésbé egy jobb jövő illuzórikus ígérete. Az *élet Evangéliuma* konkrét és személyes valóság, mert magának, *Jézus személyének* hirdetése. Tamás apostolnak és benne minden embernek Jézus e szavakkal mutatkozik be: „*Én vagyok az út, az igazság és az élet*”.^[83] Ugyanezt mondja Mártának, Lázár nővérének is: „*Én vagyok a föltámadás és az élet*; aki hisz bennem, még ha meghal is, élni fog; mindaz, aki él és hisz bennem, nem hal meg örökre”.^[84] Jézus a fiú, aki

öröktől fogva kapja az életet az Atyától, [85] és azért jött az emberek közé, hogy részesítse őket ebből az ajándékból. „Azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen”. [86]

Így tehát Jézus szavából, tetteiből és személyéből nyílik az ember számára a lehetőség, hogy „megismerje” a *teljes igazságot* az emberi élet értékéről; ebből a „forrásból” fakad a képesség, „megtenni” tökéletesen ezt az igazságot, azaz teljesen vállalni és megvalósítani az emberi élet szeretetének és szolgálatának, oltalmazásának és gyarapításának kötelezettségét.

Krisztusban ugyanis véglegesen fölhangzik és teljességében adatik az *élet Evangéliuma* – melyet már az ószövetségi kinyilatkoztatás fölajánlott, sőt bizonyos módon minden férfi és nő szívébe bele van írva – minden lelkiismeretben „kezdettől”, azaz a teremtéstől fogva visszhangzik, úgyhogy a bűn ellenére lényeges *vonásaiban a természetes emberi értelem is megismerheti*. Miként a II. Vatikáni Zsinat írja, Krisztus „egész jelenlétével önmaga kinyilvánításával, szavaival és tetteivel, jeleivel és csodáival, főleg azonban halálával és a halálból való dicsőséges föltámadásával, végül az igazság lelkének elküldésével isteni tanúságtétellel erősíti meg, hogy velünk az Isten, hogy megszabadítson a bűn és a halál sötétségéből, és föltámasszon az örök életre.” [87]

30. Tehát az Úr Jézusra tekintve akarjuk újra hallani tőle „Isten igéit”, [88] és újra átélmélni az *élet Evangéliumát*. Az emberi életről kinyilatkoztatott üzenet fölötti elmélkedés mélyebb és eredetibb értelmét Szent János első levelének elejéről vesszük: „Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit a szemünkkel láttunk, amit szemléltünk és amit kezünkkel tapintottunk: az élet igéjét hirdetjük nektek. Igen, az élet megjelent, mi láttuk, tanúságot teszünk róla, és hirdetjük nektek az örök életet, mely az Atyánál volt és megjelent nekünk. Amit láttunk és hallottunk, azt nektek is hirdetjük, hogy ti is közösségben legyetek velünk.” [89]

Jézusban, az „élet Igéjében” hangzik föl tehát és közölte az isteni és örök élet. Ennek a hírnek és ilyen ajándéknak köszönhetően az ember testi és lelki élete már földi időszakában is elnyeri teljes értékét és jelentését: az isteni és örök élet az a cél, melyre a világban élő ember rendelve van és hivatott. Az *élet Evangéliuma* így magába zárja mindazt, amit az emberi tapasztalat és értelem az élet értékéről mond: magába fogadja, fölemeli és beteljesíti.

„Bátorságom és erősségem az Úr, és üdvösségem lett”: [90] az élet mindig érték.

31. Valójában az életről szóló üzenet evangéliumi teljességét már az Ószövetség előkészítette. Főleg a kivonulás eseményében – mely az ószövetségi hit tapasztalatának támasza – fedezte föl Izrael, milyen drága az élete Isten szemében. Amikor ugyanis kiirtásra ítélték, hiszen újszülött fiait halál fenyegette, [91] Isten üdvözítőként nyilatkoztatja ki magát neki, aki képes arra, hogy jövőt biztosítson annak, akinek nincs reménye. Így Izraelben megszületik a biztos tudat: *az ő élete* nincs kiszolgáltatva a fáraó hatalmának, aki kénye-kedve szerint bánhatna vele; épp ellenkezőleg, *Isten gyengéd és hatalmas szeretettel szereti őt*.

A rabszolgaságból való szabadulás identitást ajándékoz, egy eltörölhetetlen méltóság elismerését és egy *új történet kezdetét*, melyben Isten fölfedezése és önmaga fölfedezése párhuzamosan halad előre. A kivonulás tapasztalata alapokat vet és példa értékű. Izrael ebből érti meg, hogy valahányszor a léte forog kockán, nincs más menekvése, mint hogy megújult bizalommal Istenhez meneküljön és hatékony segítséget találjon nála: „Én formáltalak meg téged, az én szolgám vagy te, Izrael, nem feledkezem meg rólad”. [92]

Miközben Izrael megismeri saját létének mint népnek értékét, *fokozatosan fölfogja az élet értelmét és értékét általában is*. Ez a reflexió sajátos módon a bölcsességi könyvekben bontakozik ki, s kiindulópontja az élet *törékenységének* mindennapos tapasztalata és a

tudat, hogy veszélyek fenyegetik az életet. A lét ellentmondásaira a hitnek kell választ adnia.

Elsősorban a fájdalom problémája terheli meg és teszi próbára a hitet. Hogyan ne értenénk az ember egyetemes jajszavát Jób könyvének elmélkedésében? A fájdalomtól roskadozó ártatlan emberből természetyszerűen fakad föl a kérdés: „Miért adatott világosság a nyomorultnak, s az élet azoknak, akiknek keserű a lelke? – akik várják a halált és nem jön, és ásnak, keresvén azt jobban, mint a kincset?”^[93] A hit azonban a legsűrűbb sötétben is arra indít, hogy bizalommal és imádással ismerje el a misztériumot: „Tudom, hogy mindent megtehetsz és nincs rejtve előtted gondolat.”^[94]

A kinyilatkoztatás lépésről lépésre egyre nagyobb világossággal mutatta meg az örök élet csíráját, melyet a Teremtő az emberek szívébe rejtett: „Mindent jól tett a maga idejében; és a világot a szívükre bízta”.^[95] *A teljességnek és egyetemességnek ez a csírája* arra vár, hogy a szeretetben nyilvánuljon meg és Isten ingyenes ajándékaént az Ő örök életében részesedve beteljesedjék.

„Jézus neve erőt öntött ebbe az emberbe, akit ti láttok és ismertek”:^[96] *az emberi lét törékenységében Jézus meghozza az élet értelmének teljességét.*

32. Az Ószövetség népének tapasztalata újul meg mindazokban a „szegényekben”, akik találkoznak a Názáreti Jézussal. Miként egykor Isten, „aki szereti a lelkeket”,^[97] megerősítette a veszélyben forgó Izraelt, úgy most Isten Fia mindazoknak, akiket veszélyek fenyegetnek és létükben korlátozottak, hirdeti, hogy az ő életük is jó, és az Atya szeretete értelmet és értéket ad neki.

„A vakok látnak, a sánták járnak, a leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak támadnak föl és a szegényeknek hirdettetik az evangélium”.^[98] Izaiás próféta^[99] mutatja be Jézus saját küldetésének tartalmát: mindazok, akiknek valamilyen módon szenvednek „fogyatékos” létük miatt, tőle hallják a *jó hírt*, hogy Isten törődik velük, és megerősítést nyernek abban, hogy az ő életük is féltékenyen őrzött ajándék az Atya kezében.^[100]

A „szegények” azok, akiket különösen is megszólít Jézus prédikációja és cselekedete. A betegek és kitzsítottak sokasága, akik követik és keresik Őt,^[101] szavaiból és tetteiből fölfogják, milyen nagyra értékeli életüket, s mennyire megalapozott üdvösség-várásuk.

Ugyanez történik az Egyház küldetésében kezdettől fogva. Az Egyház ugyanis, mely Jézust úgy hirdeti, mint „aki körüljárt jót cselekedvén és gyógyítván az összes ördögtől megszállottakat, mert vele volt az Isten”,^[102] jól tudja, hogy az üdvösség üzenetét hordozza, mely a maga újdonságával éppen az emberi élet szegénységében és nyomorúságában hangzik föl. Így tette Péter, amikor meggyógyította azt a bénát, akit napról napra odatettek a jeruzsálemi templom Ékes kapujához, hogy kolduljon: „Ezüstöm és aranyom nincsen, de amim van, neked adom: a Názáreti Jézus Krisztus nevében kelj föl és járj!”^[103] A Jézusba, az „élet szerzőjébe”^[104] vetett hit miatt az élet, mely nyomorultan és félredobottan feküdt, újra megtalálta önmagát és teljes méltóságát.

Jézus és Egyházának szava és tettei nem csupán azoknak szólnak, akik betegek, szenvedők vagy különféle formákban kirekesztettek a társadalomból. Még mélyebben érintik *minden ember életének értelmét a maga erkölcsi és lelki rendjében*. Csak aki fölismeri, hogy életét a bűn betegsége bélyegezte meg, képes megtalálni az üdvözítő Jézussal való találkozásban saját létének igazságát és hitelességét Jézus szavai szerint: „Nem az egészségeseknek van szüksége orvosra, hanem a betegeknek; mert én nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket a bűnbánatra.”^[105]

Aki pedig ezzel ellentétben – mint az evangéliumi példabeszéd gazdag földművese – azt gondolja, hogy pusztán anyagi javak birtoklásával biztosíthatja életét, valójában becsapja magát: élete elillan, s ő meghal anélkül, hogy egyszer is fölfogta volna igaz jelentését: „Oktalan! Még ezen az éjszakán számonkérlek a lelkedet: amit készítettél, kié lesz?”[\[106\]](#)

33. Magában Jézus életében kezdettől a végéig jelen van az emberi élet törékenységének megtapasztalása és értéke igenlésének sajátos „dialektikája”. A törékenység jellemzi ugyanis Jézus életét születésétől kezdve. Kétségtelenül az igazak, akik csatlakoznak Mária készsége és örömteli „igen”- jéhez,[\[107\]](#) befogadják Őt. De mindjárt a születése után ott van egy ellenséges világ *elutasítása*, és keresi a Gyermekeket, *hogy megölje őt*,[\[108\]](#) vagy közömbösen és figyelmetlenül áll e világba lépett élet misztériuma előtt: „Nem volt számukra hely a szálláson”.[\[109\]](#) Éppen a fenyegetések és bizonytalanságok, és Isten ajándékának a hatalma közti kontraszttól ragyog föl nagyobb erővel a dicsőség, mely a názareti házból és a betlehemi jászolból fakad: ez a születő élet az egész emberiség üdvössége.[\[110\]](#)

Az élet ellentmondásait és veszedelmeit Jézus teljesen elfogadta: „jóllehet gazdag volt, miattatok szegény lett, hogy szegénysége által meggazdagodjatok”.[\[111\]](#) A szegénység, amiről Szent Pál beszél, nem csupán az isteni kiváltságok letételében áll, hanem az emberi élet legszerényebb és legtörékenyebb állapotának megosztásában is.[\[112\]](#) Jézus ezt a szegénységet éli végig az életén egészen a kereszthalálig: „megalázta magát engedelmesen mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig. Ezért Isten is fölmagasztalta Őt és olyan nevet adott neki, mely fölötte van minden névnek.”[\[113\]](#) Jézus éppen a halálában nyilatkoztatta ki az élet egész nagyságát és értékét, amennyiben önátadása a kereszten válik az új élet forrásává az összes emberek számára.[\[114\]](#) Ezen az ellentmondások közötti zarándokúton és magának az élet elvesztésében Jézust az a biztonság vezeti, hogy élete az Atya kezében van. Ezért mondhatja neki a kereszten: „Atyám, a kezedbe ajánlom lelkemet”,[\[115\]](#) azaz az életemet. Valóban nagy az emberi élet értéke, ha Isten Fia magára vette és azzá a helyé tette, ahol az egész emberi nem üdvössége megvalósul!

Arra vagyunk rendelve, hogy „Fiának képmásához hasonlók legyünk”: Isten dicsősége tükröződik az ember arcán.

34. Az élet mindig érték. E kijelentésben egy felismerés vagy általános tapasztalat hangzik, s az ember arra hivatott, hogy ennek mélységes okát megértse.

Miért érték az élet? A kérdés végigvonul az egész Szentírásról és első lapjaitól kezdve hatásos és csodálatos választ kap. Az az élet, melyet Isten az embernek ajándékozik, teljesen más, mint az összes teremtett élőlények élete, amennyiben, jóllehet rokon a föld porával,[\[116\]](#) *a világban Isten megnyilvánulása, jelenlétének jele, dicsőségének nyoma.*[\[117\]](#) Ezt hangsúlyozza Lyoni Szent Ireneusz is híres meghatározásával: „Isten dicsősége az élő ember”.[\[118\]](#) Az ember *fölséges méltóságot* kapott ajándékba, melynek gyökerei a Teremtővel egyesítő bensőséges kapcsolatba nyúlnak: az emberben az isteni természet ragyogása tükröződik.

Ezt állítja a Teremtés Könyve az őскеzdet elbeszélésében, amikor az embert a teremtő Isten művének csúcsára állítja, mintegy koronájaként annak a folyamatnak, mely az őskáoszból a legtokéletesebb teremtményig vezet. *Az egész teremtésben minden az emberre irányul és neki van alávetve:* „Töltsétek be a földet, vessétek lábatok alá és uralkodjatok minden teremtményen” [\[119\]](#) – szól az isteni parancs a férfiak és a nők. Hasonló üzenet van a kezdetek másik elbeszélésében is: „Fogta tehát az Úristen az embert és elhelyezte Éden paradicsomában, hogy megművelje és őrizze azt.”[\[120\]](#) Így megerősíti az ember elsőbbségét a dolgokkal szemben: hatalmában vannak és felelősségére vannak bízva, miközben ő maga nem válhat a hozzá hasonló alattvalójává, sem a dolgok szintjére nem fokozható le.

A bibliai elbeszélésben az ember különbözőségét a többi teremtménytől főként az emeli ki, hogy egyedül az ember teremtését előzi meg egy különleges isteni döntés, egy megfontolás, mely *egyedülálló és sajátos kapcsolatot teremt az ember és a Teremtő között*: „Alkossunk embert a saját képünkre és hasonlatosságunkra.”[\[121\]](#) Az élet, amit Isten az embernek ad, *ajándék, mellyel Isten a teremtményt önmagából részesíti*.

Izrael hosszú időn át hordozza a kérdést, hogy mit jelent ez az egyedülálló és különleges kötelék Isten és ember között? Sirák Fia Könyvének szerzője is elismeri, hogy Isten, amikor az embert teremtette, „a saját természete szerint öltöztette föl erővel... és a maga képmására teremtette őt”.[\[122\]](#) A szentszerző erre vezeti vissza nem csupán az ember világ fölötti uralmát, hanem *sajátos lelki képességeit is*, az értelmet, a jó és rossz megkülönböztetését, a szabad akaratot: „eltöltötte őket értelmi tudással, és megmutatta nekik a jót és a rosszat”.[\[123\]](#) Az *igazság megismerésének képessége és a szabadság az ember kiváltsága*, mert Teremtőjének, az igaz és igazságos Istennek képmására lett teremtve.[\[124\]](#) Az összes látható teremtmények között egyedül az ember „képes arra, hogy megismerje és szeresse Teremtőjét”.[\[125\]](#) Az élet, mellyel Isten megajándékozza az embert, jóval több az időben való létezésnél. Folyamat, mely az élet teljessége felé tart; *egy olyan létezés csírája, mely túllép az idő határain*: „Isten ugyanis halhatatlanságra teremtette az embert, és saját lényének képmásává tette”.[\[126\]](#)

35. A kezdetek jahvista elbeszélése is ugyanezt a meggyőződést fejezi ki. Az ősi elbeszélés egy *isteni leheletről* beszél, amit Isten *lehel az emberbe*, hogy élőlény legyen: „Akkor az Úristen megformálta az embert a föld porából, és orrába lehelte az élet leheletét, és az ember élőlénné lett.”[\[127\]](#)

Az élet leheletének isteni eredete magyarázza az örök elégedetlenséget, mely kíséri az embert életének minden napján. Mert Isten alkotta, Isten eltörölhetetlen jegyét hordozza magában és természete szerint feléje törekszik. Amikor szívének mélységes vágyakozását hallja, minden ember magáévá teszi Szent Ágoston szavát: „Magadnak teremtettél minket; és nyugtalan a mi szívünk, amíg meg nem nyugszik Benned.”[\[128\]](#)

Milyen ékesszólóan bizonyítja ezt az az elégedetlenség, mely az Éden paradicsomában zavarja az ember életét mindaddig, amíg egyedül van a növény- és állatvilágban![\[129\]](#) Csak az asszony megjelenése – tudniillik a teremtményé, aki hús a férfi húsból és csont az ő csontjaiból,[\[130\]](#) s akiben ugyanúgy él a Teremtő Isten lelke – képes kielégíteni a személyes dialógus igényét, mely életföltétele az embernek. A másikban, férfiban vagy nőben, maga Isten tükröződik, aki minden személy végső és megnyugtató kikötője.

„Mi az ember, hogy megemlékezel róla, vagy az ember fia, hogy meglátogatod őt?” – kérdezi a Zsoltáros.[\[131\]](#) A világegyetemhez mérten az ember apró jóság, de éppen ez az ellentét emeli ki nagyságát: „Kevéssel tetted őt kisebbé az angyaloknál (de talán így is lehetne fordítani: kevéssel kisebbé Istennél), dicsőséggel és tisztességgel koronáztad”.[\[132\]](#) *Isten dicsősége tükröződik az ember arcán*. Benne a Teremtő megtalálja nyugvóhelyét, miként Szent Ambrus csodálattal és megindultan mondja: „Véget ért a hatodik nap, s a világ teremtése befejeződött annak a mesterműnek megalkotásával, aki az ember, aki uralkodik az összes élőlényeken, s mintegy csúcsa a mindenségnek és a legszebb a teremtmények között. Valóban tiszteletteljes csendet kell tartanunk, mert az Úr megpihent minden munkájától; megpihent azután az ember bensőjében, megpihent elméjében és gondolatában. Az embert ugyanis értelemmel látta el, képessé tette arra, hogy kövesse őt, utánozza erényeit és vágyakozzék a mennyei kegyelmekre. Ezekben az ajándékaiban nyugszik Isten, aki azt mondta: *Vajon ki fölött nyugodnék, ha nem az alázas, a nyugodt és szavaimat féltő fölött?*”[\[133\]](#) Hála tehát a mi Urunknak, Istenünknek, hogy ilyen csodálatos művet alkotott, melyben megtalálja a maga nyugvóhelyét.”[\[134\]](#)

36. Isten csodálatos tervét sajnos elhomályosította a történelembe betört bűn. A bűnnel az ember a Teremtő ellen lázad, s azzal végzi, hogy Isten helyett *teremtményeket imád*: „A Teremtő helyett a teremtményt tisztelték és imádták”.[\[135\]](#) Ily módon az ember nem csupán önmagában csúfítja el Isten képét, hanem arra is kísértése van, hogy másokban megsértse azáltal, hogy a közösségi kapcsolat helyett bizalmatlan, közönyös, ellenséges és gyilkosan gyűlölködő legyen vele szemben. Amikor Istent nem ismerik el *Istennek*, elárulják az ember benső értelmét és megsértik az emberek közötti közösséget!

Isten képmása újra fölragyog és teljes fényében mutatkozik meg az ember életében Isten Fiának emberi testben való eljövetele által: „Ő a láthatatlan Isten képmása,[\[136\]](#) „dicsőségének ragyogása és lényegének látható alakja”,[\[137\]](#) Ő az Atya tökéletes képe.

Az életnek az első Ádámról alkotott terve Krisztusban teljesedik be. Míg Ádám engedetlensége elrontja és elcsúfítja Istennek az ember életére vonatkozó tervét és bevezeti a halált a világba, Krisztus megváltó engedelmissége a kegyelem forrása, mely az emberekre árad és újra megnyitja mindenkinek az élet országának kapuját.[\[138\]](#) Pál apostol mondja: „Az első Ádám élőlényé lett, az utolsó Ádám éltető Lélekké”.[\[139\]](#)

Mindazok, akik Krisztus követésére vállalkoznak, az élet teljességét kapják ajándékkul: helyreáll, megújul és tökéletessé válik bennük az isteni képmás. Isten terve ugyanis az emberrel az, hogy hasonlók legyenek „Fiának képmásához”.[\[140\]](#) Az ember csak ennek a képmásnak ragyogásában szabadulhat meg a bálványimádás rabszolgaságából, állíthatja helyre az elveszített testvériséget és találhatja meg a maga identitását.

„Mindaz, aki él és hisz bennem, nem hal meg örökre”: az örök élet ajándéka.

37. Az élet, amit Isten Fia adni jött az embereknek, nem korlátozódik a földi élet idejére. Az élet, mely öröktől fogva „benne van” és „az emberek világossága”,[\[141\]](#) *Istentől született lét és a részesedés szeretetének teljességében*: „Akik pedig befogadták Őt, azoknak hatalmat adott, hogy Isten fiaivá legyenek: azoknak, akik hisznek az Ő nevében, akik nem vérből, nem is a test ösztönéből, nem is a férfi akaratából, hanem Istentől születtek.”[\[142\]](#)

Jézus ezt az életet, melynek ajándékozására jött, néha egyszerűen így nevezi: „az élet”; és az Istentől való születést úgy mutatja be, mint a szükséges feltételt ahhoz, hogy a cél, melyre Isten teremtette az embert, elérhető legyen: „Ha valaki nem születik újjá fölülről, nem láthatja meg Isten országát”.[\[143\]](#) Ennek az életnek az ajándéka Jézus küldetésének sajátos tárgya: Ő az, „aki a mennyből szállott alá, és életet ad a világnak”,[\[144\]](#) úgyhogy teljes igazsággal állíthatja: „Ha valaki engem követ... övé lesz az élet világossága”.[\[145\]](#)

Máskor Jézus „örök életről” beszél, s e kifejezésben az *örök* jelző nem egyszerűen időfölötti távlatot jelent. Az élet, melyet Jézus ígér és ajándékoz, „örök”, mert az „Örökkévaló” életében való részesedés teljességét jelenti. Aki hisz Jézusban és közösségre lép vele, annak örök élete van,[\[146\]](#) mert tőle hallja azokat a szavakat, melyek kinyilatkoztatják és létébe árasztják az élet teljességét; ezek „az örök élet igéi”, melyeket Péter ismert föl a maga hitvallásában: „Uram, kihez menjünk? Az örök élet igéi nálad vannak; s mi hittünk és megismertük, hogy te vagy az Isten Szentje.”[\[147\]](#) Hogy az örök élet miben áll, azt maga Jézus magyarázza meg, amikor főpapi imájában az Atyához fordul: „Az örök élet pedig az, hogy megismerjenek Téged, az egyedül igaz Istent és akit küldtél, Jézus Krisztust.”[\[148\]](#) Megismerni Istent és az Ő Fiát, azt jelenti, hogy az ember befogadja saját életébe az Atya, a Fiú és a Szentlélek szeretetközösségének misztériumát, s így élete az *isteni életben való részesedés által már most* kitérül az örök életre.

38. Az örök élet tehát Isten élete, s ugyanakkor *Isten fiainak élete*. A hívőt kell, hogy mindig új csodálkozás és határtalan hála fogja el ennek a váratlan és kimondhatatlan igazságnak láttán, mely Istentől Krisztusban jön hozzánk. A hívő magáévá teszi János apostol szavait: „Nézzétek, mekkora szeretettel van irántunk az Atya, hogy Isten fiainak hívnak minket, és azok is vagyunk! ... Szeretteim, már most Isten fiai vagyunk, de még nem nyilvánvaló, hogy mik leszünk; tudjuk ugyanis, hogy amikor majd Ő megjelenik, hasonlók leszünk hozzá, mert látni fogjuk Őt úgy, amint van.”[\[149\]](#)

Az élet keresztény igazsága így éri el csúcspontját. Ennek az életnek a méltósága nemcsak eredetéhez, Istentől való származásához kötődik, hanem a céljához is, mert arra van rendelve, hogy közösségben legyen Istennel az Ő megismerésben és a szeretetben. Ennek az igazságnak fényénél Szent Ireneusz kiegészíti és pontosabbra fogalmazza az embert magasztaló tételét: „Isten dicsősége” bizony „az élő ember”, „az ember élete pedig Isten látása.”[\[150\]](#)

Ebből azonnal következmények fakadnak az emberi életre nézve a maga *földi állapotában*, melyben már csirázik és növekedőben van az örök élet. Ha az ember ösztönösen szereti az életet, mert az valami jó, ez a szeretet további indítékot és erőt, új távlatokat és mélységet nyer ennek a jónak isteni dimenzióiban. Ebben az összefüggésben az ember életszeretete nem korlátozódik csupán annak a térnek a keresésére, melyben ki tudja fejezni önmagát és kapcsolatokra tud lépni másokkal, hanem abban az örömteli tudatban bontakozik ki, hogy a saját létét Isten megnyilvánulásának, a Vele való találkozásnak és közösségnek „helyévé” tudja tenni. Az élet, melyet Jézus nekünk ajándékoz, nem értékeli le földi létünket, hanem fölemeli és végső céljához vezet: „Én vagyok a föltámadás és az élet... mindaz, aki él és hisz bennem, nem hal meg örökre.”[\[151\]](#)

„Az ember kezéből... számon kérem az ember életét”:[\[152\]](#) *tisztelet és szeretet mindenki élete iránt.*

39. Az ember élete Istentől jön, az Ő ajándéka, az Ő képmása és lábnyoma, az Ő eleven lelkében való részesedés. *Ennek az életnek éppen ezért Isten az egyetlen ura:* az ember nem rendelkezhet fölötte. Maga Isten erősítette meg ezt Noénak a vízözön után: „Az ember kezéből, a férfi testvére kezéből számon kérem az ember életét”.[\[153\]](#) A szentírási szöveg hangsúlyozza, hogy az élet szentségének alapja Istenben és az Ő teremtőcselekvésében van: „Mert Isten saját képmására teremtette az embert”.[\[154\]](#)

Az ember élete és halála tehát Isten kezében, az Ő hatalmában van: „Az Ő kezében van minden élőlény lelke, és minden emberi test éltető lelke”– kiált föl Jób.[\[155\]](#) „Az Úr adja a halált és az életet, levisz az alvilágba és visszahoz onnan”.[\[156\]](#) Egyedül Ő mondhatja: „Én ölk és keltek életre”.[\[157\]](#)

Isten azonban ezt a hatalmat nem fenyegető kényúrként gyakorolja, hanem *szeretetteljesen gondoskodik és törődik összes teremtményével*. Ha igaz, hogy az ember élete Isten kezében van, nem kevésbé igaz az is, hogy ezek a kezek oly jóságosak, mint egy édesanyáé, aki elfogadja, táplálja és gondozza gyermekét: „Elnyugtattam és elcsendesítettem a lelkemet; miként az elválasztott kisdéd anyja ölében, miként az elválasztott, úgy van bennem a lelkem.”[\[158\]](#) Ezért Izrael a nép és az egyes emberek sorsában nem véletlent, nem is vak végzetet lát, hanem egy szerető terv megvalósulását, mellyel Isten összegyűjti az élet összes erőit, és szembehelyezi azokat a halál erőivel, melyek a bűnből erednek: „Mert Isten a halált nem alkotta, és nem örül az élők pusztulásán; azért teremtett, hogy minden legyen.”[\[159\]](#)

40. Az élet szent voltából fakad sérthetetlensége, mely *kezdetből fogva bele van írva az ember szívébe*, lelkiismeretébe. A kérdés „Mit tettél?”,[\[160\]](#) mellyel Isten Káinhoz fordul Ábel meggyilkolása után, általános emberi tapasztalatot tükröz: lelkiismerete mélyén

minden ember mindig arra kap fölszólítást, hogy sérthetetlennek tartsa az életet – mind a magáét, mind másokét –, mely nem az övé, hanem a Teremtő és Atya Isten tulajdona és ajándéka.

Az emberi élet sérthetlenségére vonatkozó parancsolat a *Sinai Szövetségben* a „tíz szó” közepén hangzik el.[\[161\]](#) Ez a parancsolat elsősorban az emberölést tiltja: „Ne ölj”;[\[162\]](#) „Ártatlant és igazat ne ölj meg”;[\[163\]](#) de tilt – miként Izrael későbbi törvényhozása kifejtette – minden egyéb testi sértést is.[\[164\]](#) El kell ismernünk, hogy az Ószövetségben megfogalmazódott ugyan az érzékenység az ember életének értéke iránt, de még nem érte el a hegyibeszéd finomságát, miként ez az ószövetségi törvényhozás bizonyos eseteiben látszik, amikor súlyos testi büntetést, esetleg halálbüntetést rótt ki. De az üzenet egésze, melyet majd az Újszövetségnek kell beteljesítenie, határozott fölhívás arra, hogy tartsák tiszteletben a személyes épséget és a fizikai élet sérthetlenségét, s csúcspontját abban a pozitív parancsolatban éri el, mely arra kötelez, hogy az ember úgy törődjön a felebarátjával, mint önmagával: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat”.[\[165\]](#)

41. A „ne ölj” parancsolatot, melyet magában foglal és elmélyít a felebaráti szeretet pozitív parancsa, teljes érvényességében megerősíti az Úr Jézus. A gazdag ifjúnak, aki kérdezi tőle: „Mester, mi jót kell tennem, hogy örök életem legyen?”, úgy válaszol: „Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsolatokat.”[\[166\]](#) És elsőként idézi a „ne ölj”-t. A Hegyi Beszédben Jézus a tanítványaitól az írástudókét és a farizeusokét *fölkeltő* *igazságot* kíván az élet tekintetében is: „Hallottátok, hogy mondatott a régieknek: Ne ölj. Aki öl, állítsák törvényszék elé. Én pedig azt mondom nektek: Már azt is állítsák törvényszék elé, aki haragszik testvérére.”[\[167\]](#)

Jézus szavaival és tetteivel tovább magyarázza az élet sérthetlenségére vonatkozó parancsolat pozitív követelményeit. Ezek már az Ószövetségben jelen voltak, ahol a törvények biztosítani és oltalmazni akarták a gyenge és fenyegetett életet: a jövevényt, az özvegyet, az árvát, a beteget, a szegényt s általában a még meg nem született életet.[\[168\]](#) Jézussal ezek a pozitív követelmények új erőt és lendületet kaptak, s teljes terjedelmükben és mélységükben mutatkoznak meg: a *testvér* életének gondozásától (testvéren érve a családtagot, a nép tagját és az Izrael földjén élő jövevényt) az *idegennel* való törődésen át egészen az *ellenség*szeretetéig.

Az idegen már nem idegen annak, akinek – az irgalmas samaritánus példabeszédének tanítása szerint [\[169\]](#) – minden szükséglet szenvedőt a *felebarátjának* *kell tekintenie* egészen addig, hogy felelősséget vállal az életéért. Az ellenség sem ellenség többé annak, akinek szeretnie kell őt [\[170\]](#) és „jót kell vele tennie”,[\[171\]](#) azáltal, hogy ingyen és készségesen segítségére siet szükségében. Ennek a szeretetnek a csúcsa az ellenségéért való imádság, mely a Gondviselő Istennel tesz hasonlóvá a szeretetben: „Én pedig azt mondom nektek, hogy szeressétek ellenségeiteket és imádkozzatok üldözőitekért. Így lesztek fiaii mennyei Atyátoknak, aki fölkelti napját jókra is, gonoszokra is, és esőt ad jóknak is, bűnösöknek is.”[\[172\]](#)

Így Isten parancsolatának, mely az emberi életet oltalmazza, a legmélyebb szempontja az, hogy tiszteletet és szeretetet követel minden személy iránt és mindenki élete iránt. Ez az a tanítás, mellyel Pál apostol Jézus szavát visszhangozva [\[173\]](#) a római keresztényekhez fordul: „A parancs: ne törj házasságot, ne ölj, ne lopj, másét ne kívánd, s ami egyéb parancs még van, mind ebben az egyben foglaltatik össze: *Szeresd felebarátodat, mint önmagadat*. A szeretet nem tesz rosszat a felebarátnak: a törvény tökéletes teljesítése a szeretet.”[\[174\]](#)

„Növekedjétek és szaporodjatok, töltsétek be a földet és hajtsátok uralmatok alá”:[\[175\]](#) az ember felelőssége az élettel kapcsolatban.

42. Az élet védelme és gyarapítása, tisztelete és szeretete olyan feladat, melyet Isten minden emberre bíz, amikor meghívja, hogy mint látható képmása részesedjék abban az uralkodásban, melyet Ő gyakorol a világ fölött: „Isten megáldotta őket és mondta nekik: Növekedjétek és sokasodjatok és töltsétek be a földet és hajtsátok uralmatok alá, és uralkodjatok a tenger halain és az ég madarain, és minden élőlényen, ami mozog a földön.”[176]

A szentírási szöveg rávilágít annak az uralkodásnak teljességére és mélységére, amellyel Isten megajándékozza az embert. *A föld és minden élőlény fölötti uralomról van szó*, miként a Bölcsesség könyve mondja: „Atyáim Istene és irgalmasság Ura, ... bölcsességeddel teremtetted az embert, hogy uralkodjék a teremtmények fölött, melyeket te alkottál, és szentségben és igazságban igazgassa a földkerekséget.”[177] A Zsoltáros is magasztalja az ember uralmát, mint a Teremtőtől kapott dicsőség és tisztelet jelét: „Kezed művei fölé állítottad. Mindeneket a lába alá vetettél, a juhokat és az ökröket és a mező minden vadját, az ég madarait és a tenger halait, s mindent, ami a tenger ösvényeit járja.”[178]

Mivel az ember arra hivatott, hogy művelje és őrizze a világ kertjét,[179] különleges felelősséggel tartozik az *élő környezetért*, azaz a teremtésért, melyet Isten személyes méltósága, élete szolgálatába állított, de nemcsak a jelen, hanem a jövő nemzedékek szempontjából is. Ez az *ökológiai kérdés* – melynek terjedelme az élőlények fajtáinak és a különböző életformák környezetének megőrzésétől a szorosán vett „emberi ökológiáig” tart –, melynek a Szentírás lapjain oly világos és határozott etikai indítékai vannak az élet és minden élet nagy javának megőrzésére. Valójában ugyanis „az uralom, melyet a Teremtő az emberre bízott, nem abszolút hatalom, sem a 'használni és visszaélni vele' szabadságáról nincs szó, sem a dolgokkal nem rendelkezhet kénye kedve szerint. A Teremtő által kezdetből megszabott korlát, melyet szimbolikusan a 'ne egyél a fáról'[180] tilalom fejez ki, elég világosan mutatja, hogy a látható természettel szemben mi emberek nem csupán biológiai, hanem erkölcsi törvényeknek is alá vagyunk vetve, melyeket nem hághatunk át büntetlenül”. [181]

43. Az embernek az Isten uralmában való részesedése fejeződik ki abban a *különleges felelősségben* is, mellyel tartozik a *szorosán vett emberi életért*. E felelősség csúcsa az élet ajándékozása a *nemzés által* a férfi és a nő részéről a házasságban, miként a II. Vatikáni Zsinat mondja: „Maga Isten, aki mondta: 'Nem jó az embernek egyedül lenni', [182] s Ő az, aki kezdetből fogva férfinak és nőnek teremtette az embert, [183] mivel teremtő művéből különleges részt akart adni az embernek, megáldotta a férfit és a nőt, mondván: 'Növekedjétek és sokasodjatok’”. [184]

Amikor a Zsinat azt mondja, hogy Isten „különleges részt” ad a férfinak és nőnek a teremtés művéből, ki akarja emelni, hogy a gyermeknemzés mennyire mélyen emberi és magasztosan vallásos esemény, amikor összeköti az „egy testet” alkotó házastársakat, [185] s ugyanakkor megjeleníti magát Istent. Miként a családokhoz szóló levelemben írtam, „amikor a házastársak egyesüléséből egy új ember születik, különleges istenképiséget és isten hasonlóságot hoz magával a világba: *a nemzés biológiájába bele van írva a személy származása*. Amikor azt állítjuk, hogy a házastársak mint szülők a teremtő Isten munkatársai egy új emberi lény fogantatásában, nem csupán a biológiai törvényekre utalunk; hangsúlyozni akarjuk, hogy *az emberi atyaságban és anyaságban Isten másként van jelen*, mint az összes többi nemzésekben a „föld színén”. Egyedül Istentől eredhet ugyanis az „a kép és hasonlóság”, mely az emberi lény sajátja, miként a teremtésben történt. Az emberi nemzés a teremtés folytatása.” [186]

Ugyanezt ékesszólóan tanúsítja a Szentírás, amikor az első asszony, „minden élők anyja” [187] örömkialtását idézi. Az isteni beavatkozás tudatában kiált föl Éva: „Embert nyertem az Úrtól”. [188] A nemzésben tehát, amikor a szülők az életet közlik a gyermekkel, a halhatatlan lélek teremtésének köszönhetően [189] átadják az istenképmást és az

Istenhez való hasonlóságot. Ezt jelenti „Ádám nemzetségtáblájának” kezdete: „Amikor Isten megteremtette az embert, Istenhez hasonlóan alkotta őt. Férfinak és nőnek teremtette, megáldotta, és nevüket Embernek nevezte azon a napon, amelyen teremtette őket. Ádám pedig százharminc évet élt, amikor a saját képére és hasonlatosságára fiút nemzett, és Szentnek nevezte el.”[\[190\]](#) A házastársak – akik készek arra, hogy „együttműködjenek a Teremtő és a Megváltó szeretetével, aki általuk növeli és gazdagítja a maga családját”[\[191\]](#) – nagysága éppen ebben áll, hogy együttműködnek Istennel, aki a maga képmását átadja az új teremtménynek. Ebben a megvilágításban magasztalta Amphilokhiosz püspök „a szent házasságot, mely meghalad minden földi ajándékot”, és úgy látja, mint „az emberi természet alkotóját és az isteni képmás festőművészt.”[\[192\]](#)

Így a házasságban egyesült férfi és nő egy isteni műnek lesz a társa: a nemzés aktusa által elfogadják Isten ajándékát, és az időben útjára indul az új élet.

De a szülők sajátos küldetésén túl az *élet elfogadásának és szolgálatának kötelessége mindenkire vonatkozik, és főként a gyengeség állapotában lévő élet felé kell megnyilvánulnia*. Maga Krisztus figyelmeztet erre, amikor elvárja, hogy Őt szeressük és szolgáljuk a szenvedés bármilyen formájában próbára tett testvéreinkben: az éhezőkben, a szomjazókban, a hontalanokban, ruhátlanokban, betegekben, foglyokban..., bármit tettünk ezek közül valakinek, magának Krisztusnak tettük.[\[193\]](#)

„Te alkottad a veséimet”:[\[194\]](#) a még meg nem született gyermek méltósága.

44. Az emberi élet nagyon törekeny állapotban van, amikor belép a világba és amikor kilép az időből, hogy megérkezzék az örökkévalóság kikötőjébe. Isten igéjében sokszor találkozunk buzdítással, főként a betegek és öregek gondozására és tiszteletére. Ha úgy látjuk, hogy hiányoznak a közvetlen és kifejezett fölshívások az emberi élet oltalmazására a születéskor, különösen a magzati korszakban, illetve a halál előtt, annak az az egyszerű magyarázata, hogy Isten népének vallásos és kulturális horizontjáról még a pusztasága is ki van zárva annak, hogy bántsák, támadják vagy egyenesen megöljék az életet ezekben a kényes helyzetekben.

Az Ószövetségben a terméketlenségtől úgy félték, mint egy átoktól, míg a sok gyermeket áldásnak tekintették: „Az Úr ajándéka a gyermekek, és a méh gyümölcse az Ő áldása.”[\[195\]](#) Ebben a meggyőződésben annak a tudatnak is része van, hogy Izrael a szövetség népe, mely arra hivatott, hogy az Ábrahámnak tett ígéret szerint sokasodjék: „Nézz föl az égre és számláld meg a csillagokat, ha tudod... ilyen lesz a te ivadékod.”[\[196\]](#) De mindenekelőtt abban bizonyosak, hogy a szülők által átadott élet eredete Istenben van, miként azok a szentírási helyek tanúskodnak erről, melyek oly nagy tisztelettel és szeretettel beszélnek a fogantatásról, az életnek az anyaméhben történő formálódásáról, a születésről, s arról a szoros kapcsolatáról, mely az emberi lét kezdete és a Teremtő Isten cselekvése között áll fenn.

„Mielőtt megformáltalak téged az anyaméhben, ismertelek, s mielőtt világra jöttél volna, megszenteltelek téged”:[\[197\]](#) minden egyes ember léte kezdetétől fogva Isten tervében van. Jób fájdalmi mélyéről szemléli Isten művét testének csodálatos formálódásában az anyaméhben, s ebből merít bizalmat és bizonyosságot arra, hogy isteni terv irányítja életét: „A kezéd alkotott és formált engem; és ilyen hirtelen elpusztítasz? Emlékezz, kérlek, hogy mint az agyagot alkottál, és porrá változtatsz engem. Nemde megaltattál, mint a tejet és összepréseltél, mint a sajtot? Bőrrel és hússal öltöztettél engem; csontokkal és idegekkel szőttél át. Életet és irgalmasságot adtál nekem, és a látogatásod őrizte lelkemet.”[\[198\]](#) A zsoltároknak is visszhangzik az imádó csodálat Isten tevékenysége miatt, mellyel az anyaméhben formálja az életet.[\[199\]](#)

Hogyan gondolhatnánk, hogy az élet csodálatos fejlődése akár egyetlen pillanatra is kicsúszna a Teremtő bölcs és szerető tevékenysége alól, és az emberi önkény kezébe

adatna? Ez meg sem fordul a hét testvér anyjának fejében, aki megvallja hitét Istenben, aki az élet forrása és biztosítéka a fogantatástól és a halál utáni új élet reményének alapja. „Nem tudom, hogyan jelentetek meg méhembem, lelket és életet sem én ajándékoztam nektek, s tagjaitokat nem én raktam össze; hanem a világ Teremtője, aki megalkotta az ember születését és mindennek életet adott, irgalmasan vissza fogja adni a lelket és az életet, ha most megvetitek önmagatokat törvényeiért.”[\[200\]](#)

45. Az újszövetségi kinyilatkoztatás megerősíti *az élet értékének vitathatatlan elismerését kezdeteitől fogva*. A termékenység dicsérete és az élet féltő várása hangzik Erzsébet szavában, amikor örvend áldott állapotának: Arra méltatott az Úr, hogy „elvegye szegyenemet”.[\[201\]](#) Még kifejezettebben hirdeti a személy értékét fogantatásától fogva Szűz Mária és Erzsébet és a két méhben hordozott gyermek találkozása. Épp a gyermekek teszik nyilvánvalóvá a messiási kor eljövételét: az ő találkozásukban kezd működni Isten Fia emberek közti jelenlétének megváltó ereje. Szent Ambrus írja: „Azonnal kinyilvánulnak Mária jövételének és az Úr jelenlétének jótéteményei... A hangot Erzsébet hallotta meg elsőként, de a kegyelmet János érezte meg előbb: Erzsébet a természet rendje szerint hallott, János a misztérium miatt ujjongott; Erzsébet Máriának, János az Úrnak eljövételét érzi; a két nő beszél a kapott kegyelmekről, a két gyermek az anyaméhben megvalósítja a kegyelmet és az irgalmasság misztériumát anyja javára: a két édesanya kettős csodával annak a Léleknek sugalmazására prófétál, akit a két gyermek hordoz. Ujjongott a gyermek, s betelt Szentlélekkel az édesanyja. Nem az édesanya telt el előbb, hanem miután a fiú betelt Szentlélekkel, betöltötte édesanyját is.”[\[202\]](#)

„Hittem akkor is, amikor azt mondtam: Megaláztak igen nagyon”:[\[203\]](#) *az élet az öregségben és szenvedésben.*

46. Az emberi élet végét tekintve is anakronizmus lenne a szentírási kinyilatkoztatástól kifejezett megnyilatkozást várni az öreg és beteg személyek tiszteletének mai problémájáról, vagy kifejezett elítélést a halál erőszakos elővételezésének megkísérléséről. A Szentírásban ugyanis egy olyan kulturális és vallásos világban vagyunk, ahol föl se merültek az ilyen kísértések, sőt ami az öreg embert illeti, annak bölcsességében és tapasztalatában pótolhatatlan gazdagságot láttak a család és a társadalom számára.

Az öregséget tisztelettel és megbecsüléssel vették körül.[\[204\]](#) Az igaz ember nem azt kéri, hogy meneküljön meg az öregségtől és annak terhétől, hanem épp ellenkezőleg, így imádkozik: „Te vagy, Uram, az én reményem, az én bizodalomom, ifjúságomtól fogva... öregségemre és vénségemre, Istenem, ne hagyj el engem, hadd hirdessem karodat minden nemzedéknek, mely majd születik.”[\[205\]](#) A messiási idő ideális állapotát úgy írják le, hogy akkor „nem lesz többé benned ... olyan öreg, aki be ne töltötte volna napjait.”[\[206\]](#)

De hogyan kell fogadni öregkorban az élet elkerülhetetlen alkonyát? *Hogyan kell viselkedni a halál színe előtt? A hívő tudja, hogy élete Isten kezében van: Uram, „te tartod kezében sorsomat”,*[\[207\]](#) és tőle fogadja a halál kényszerét is: „Ez az ítélet az Úrtól minden testnek, és miért szállnál szembe a Magasságbeli akaratával?”[\[208\]](#) Miként az életnek, úgy a halálnak sem ura az ember; életében és halálában teljesen rá kell hagyatkoznia a Magasságbeli akaratára, az Ő szeretetének tervére.

A betegséggel sújtott ember is arra hivatott, hogy az Úr iránti bizalommal élje át és újítsa meg alapvető bizalmát abban, aki „meggyógyít minden betegséget”.[\[209\]](#) Még ha az egészségnek minden lehetősége be is zárulna az ember előtt – olyannyira, hogy így kiált: „Napjaim elhanyagoltnak, mint az árnyék, és én mint a fű elszáradtam”[\[210\]](#) – a jámbor ember akkor is rendíthetetlen hittel támaszkodik az éltető Isten hatalmára. A betegség nem a kétségbeesésbe és a halál keresésébe kergeti, hanem reménnyel teljes imádságra fakasztja: „Hittem akkor is, amikor azt mondtam: Megaláztak igen nagyon”;[\[211\]](#) „Uram,

Istenem, hozzád kiáltottam és meggyógyítottál engem. Uram, kihoztad az alvilágból az én lelkemet, életet adtál nekem, hogy ne szálljak sírba.”[212]

47. Jézus küldetése a sok-sok gyógyítással mutatja, hogy *Isten mennyire szívén viseli az ember testi életét*. Jézust, „a test és lélek orvosát”[213] az Atya azért küldte, hogy hirdesse az evangéliumot a szegényeknek és gyógyítsa a megtört szívűeket.[214] Amikor tanítványait elküldte a világba, olyan küldetést bízott rájuk, amelyben a betegek gyógyítása kapcsolódik az Evangélium hirdetéséhez: „Elmenvén hirdessétek, hogy közel van a mennyek országa. Gyógyítsatok betegeket, támasszatok föl halottakat, tisztítsatok meg leprásokat, űzzetek ördögöket.”[215]

Kétségtelen, *a testi élet a maga földi állapotában a hívő számára nem abszolút érték*, annyira nem, hogy elvárható tőle, hogy egy nagyobb jóért föláldozza; miként Jézus mondja: „aki meg akarja menteni az életét, elveszíti; aki pedig elveszíti az életét értem és az Evangéliumért, megmenti azt”. [216] Erre több példát is látunk az Újszövetségben. Jézus nem vonakodott föláldozni magát, szabadon ajánlotta föl életét az Atyának áldozatul [217] övéért. Az Előfutárnak, Keresztelő Jánosnak a halála is tanúsítja, hogy a földi élet nem abszolút érték: többet ér nála az Úr szavához való hűség, akkor is, ha az élet kerül miatta veszedelembé.[218] István, miközben elveszik földi életét, mert hűséges tanúja az Úr föltámadásának, követi Mestere nyomdokait és a megbocsátás szavával áll megkövezői előtt,[219] s megnyitja a vértanúk megszámlálhatatlan sorát, akiket az Egyház kezdettől fogva annyira tisztel.

De önkényesen senki sem választhat az élet és a halál között; ennek a döntésnek egyedül a Teremtő feltétlen ura, Ő, akiben „élünk, mozgunk és vagyunk”. [220]

„Aki megtartja, élni fog”: [221] a Sinai hegy Törvényétől a Lélek ajándékáig.

48. Az életbe kitörölhetetlenül bele van írva *a maga igazsága*. Az embernek, aki megkapja Isten ajándékát, törekednie kell arra, hogy *megőrizze az életet ebben az élet számára lényeges igazságban*. Ha elszakad tőle az ember, értelmetlenségre és boldogtalanságra kárhoztatja magát, azzal a következménnyel, hogy fenyegetéssé is válhat mások léte számára, mert átszakadnak a gátak, amelyek minden helyzetben biztosították az élet tiszteletét és védelmét.

Az élet igazságát Isten parancsolata nyilatkoztatta ki. Isten szava konkrétan megmondja, milyen irányt kell követnie az életnek, hogy megőrizhesse a maga igazságát és méltóságát. Nemcsak a „ne ölj” parancsolat [222] védi az életet: az *Úr egész Törvénye* e védelem szolgálatában áll, mert kinyilatkoztatja azt az igazságot, amelyben az élet megtalálja teljes értelmét.

Nem kell csodálkozni tehát azon, hogy Isten szövetsége népével oly szorosan kötődik az élethez annak testi valóságában is. A törvény a szövetségen belül az *élet útja*: „Íme, én ma eléd tárom az életet és a jót, a halált és a rosszat...; szeresd az Urat, a te Istenedet, az Ő utain járj, tartsd meg parancsolatait, törvényeit és előírásait...; válaszd tehát az életet, hogy élj és megsokasodj, és az Úr, a te Istened megáldjon téged azon a földön, ahova indulsz, hogy birtokodba vedd.”[223] Nemcsak Kánaán földjéről és Izrael népének létéről van szó, hanem a mai és a jövő világról és az egész emberiség létéről is. Teljességgel lehetetlen ugyanis, hogy az élet egész és hiteles maradjon, ha elszakad a jótól; a jó pedig a maga részéről lényegében kötődik az Úr parancsolataihoz, azaz az „élet törvényéhez”. [224] A megvalósítandó jó nem teherként nehezedik az életre, mert az élet értelme éppen a jó, és élni csak a jó megvalósításával lehet.

A *Törvény egészének* tehát az a rendeltetése, hogy oltalmazza az ember életét. Ez a magyarázata annak, miért oly nehéz megtartani a „ne ölj” parancsolatot, ha nem tartják meg az *élet* többi *igéjét*, [225] s köztük ezt is. Ha nem ebben az összefüggésben látják, a

parancsolat merő kívülről érkező kötelezettség, melyet hamarosan korlátozni akarnak, keresni kezdik a kibúvókat és a kivételeket alóla. A „ne ölj” csak akkor ragyog föl újra az ember javaként – minden szempontból és minden kapcsolatában –, ha kitárulunk Isten, az ember és a történelem igazsága előtt. Ebben a távlatban foghatjuk föl a Második Törvénykönyv azon részének teljes jelentését, amellyel Jézus az első kísértésre válaszolt: „Nemcsak kenyérrel él az ember, ... hanem minden igével, mely az Úr szájából származik”.[\[226\]](#)

Csak az Úr szavának meghallgatásával képes az ember méltóságának és igazságának megfelelően élni; csak Isten Törvénye megtartásával képes az élet és a boldogság gyümölcseit teremni: „Aki megtartja, élni fog, aki elhagyja, meghal”.[\[227\]](#)

49. Izrael története mutatja, *mily nehéz megtartani az élet törvényéhez való hűséget*, melyet Isten az emberek szívébe írt és szövetséggel pecsételt meg a Sinai hegyen.

Az Isten tervétől eltérő életmegoldások keresésével szemben különösen a Próféták emelték föl szavukat, hogy egyedül az Úr az élet hiteles forrása. Jeremiás így ír: „Az én népem két gázságot követett el: elhagytak engem, az élő víz forrását, hogy ciszternákat ássanak maguknak, repedt ciszternákat, melyek nem tartják meg a vizet.”[\[228\]](#) A Próféták vádlón mutatnak rá azokra, akik megvetik az életet és megsértik a személyek jogait: „Mint a föld porát, úgy tapossák a szegények fejét”;[\[229\]](#) „Ártatlan vérrrel töltötték meg ezt a helyet”.[\[230\]](#) Ezekiel többször is megbélyegzi Jeruzsálemet, „a vérengzős várost”,[\[231\]](#) „a várost, mely vért ont önmagában”.[\[232\]](#)

De miközben a Próféták kárhóztatják az élet elleni bűnöket, egy új életelvre próbálják fölhívni a figyelmet, mely új kapcsolatot tud megalapozni Istennel és a testvérekkel, és föltárják a hallatlan és rendkívüli lehetőséget az *élet Evangéliumában* rejlő követelmények megértésére és megvalósítására. Mindez kizárólag Isten ajándékával lehetséges, aki megtisztít és megújít: „Tiszta vizet hintek rátok...”.[\[233\]](#) Ennek az új szívnek köszönhetően lehet megérteni és megvalósítani az élet igazabb és mélyebb tartalmát: ti. hogy *olyan ajándék, amely elajándékozottan válik teljessé*. Ez az a fénylő üzenet, melyet az Úr Szolgája mond el az élet értékéről: „Ha odaadja az életét engesztelésül, hosszú életű ivadékot lát..., lelkének gyötrelméért meglátja a világosságot”.[\[234\]](#)

A Názáreti Jézus életében teljesebbé válik a Törvény, és Lelke által adatik az új szív. Jézus ugyanis nem föloldja a Törvényt, hanem beteljesíti:[\[235\]](#) a Törvény és a Próféták a kölcsönös szeretet arany szabályában foglaltnak össze.[\[236\]](#) Őbenne a Törvény véglegesen „evangéliummá” vált, Isten világ fölötti uralmának jó hírévé, mely az egész létet visszavezeti gyökereihez és eredeti távlataihoz. Az *Új Törvény*, „a Lélek törvénye, mely életet ad Jézus Krisztusban”.[\[237\]](#) Az Urat követve, aki életét adta barátaiért,[\[238\]](#) ennek az életnek alapvető megnyilvánulása *ön maga odaadása a szeretetben a testvérekért*: „Mi tudjuk, hogy a halálból átmentünk az életre, mert szeretjük a testvéreket”.[\[239\]](#) Ez a szabadság, az öröm és a boldogság törvénye.

„Föltekintenek arra, akit átszegeztek”:[\[240\]](#) a Kereszt fáján teljesebbé válik az élet Evangéliuma.

50. E fejezet végén, amelyben az életről szóló keresztény üzenetről elméltünk, szeretnék egyenként mindegyiketekkel megállni és szemlélni Őt, akit átszegeztek, s aki mindeneket magához vonz.[\[241\]](#) Nézzvén a kereszt „látványosságát”,[\[242\]](#) ezen a dicsőséges fán fölfedezhetjük az *élet Evangéliumának* beteljesedését és teljes kinyilatkoztatását.

Nagypéntek délutánjának első óráiban „a Nap elsötétedett és sötétség támadt az egész földön... A templom függönye kettéhasadt fölülről egészen az aljáig”.[\[243\]](#) Mindez egy kozmikus megrendülés, a jó és a rossz, az élet és a halál erői közötti mérhetetlenül nagy

harc szimbóluma. Ma mi magunk is a „halál kultúrája” és az „élet kultúrája” közötti drámai harc részesei vagyunk. A sötétség azonban nem tudta elnyelni a kereszt ragyogását; sőt még tisztábban és ragyogóbban hasítja szét a sötétséget, és úgy nyilvánul meg, mint az egész történelem, mint minden emberi élet központja, értelme és célja.

Jézust odaszegezték a Kereszthez és magasba emelték a földről. A legnagyobb „gyengeség” perceit éli, s úgy tűnik, élete teljesen ki van szolgáltatva ellenségei dühének és gyilkosai kezének: meggyalázták, kicsúfolták, megkínózták.[\[244\]](#) S mégis, éppen mert látta, hogy mindezek közepette „hogyan lehelte ki lelkét”, a római százados így kiált föl: „Ez az ember valóban Isten Fia volt!”.[\[245\]](#) Végző gyöngeségének percében így nyilvánul ki istenfiúsága: *a Kereszten mutatkozik meg dicsősége!*

A halálával Jézus megvilágítja minden ember életének és halálának értelmét. Mielőtt meghalt, az Atya bocsánatáért könyörgött üldözői számára,[\[246\]](#) és a latornak, aki kérte, hogy emlékezzék meg róla országában, azt ígéri: „Bizony, mondom neked, még ma velem leszel a Paradicsomban!”.[\[247\]](#) Halála után „a sírok megnyíltak, és sok elhunyt szentnek teste föltámadt”.[\[248\]](#) Az üdvösség, amelyet Jézus meghozott, életet és feltámadást ajándékozik. Jézus nyilvános működése során végig üdvösséget ajándékozott gyógyításaival és jótéteményeivel;[\[249\]](#) de a csodák, a gyógyítások, még a halottak föltámasztása is egy másik üdvösség jelei voltak, mely a bűnök bocsánatában, azaz az embernek egy mélyebb betegségből való meggyógyításában és az isteni életre való fölemelésében áll.

A Kereszten megújul és végző tökéletességben valósul meg a pusztában Mózes által fölemelt kígyó csodája.[\[250\]](#) Ma is, ha tekintetét fölemeli Arra, akit átszegeztek, a minden létében fenyegetett ember megtalálja szabadulásának és megváltásának biztos reményét.

51. De van még egy esemény, mely magához vonja tekintetemet és megindult elmélkedésre készítet: „Miután megkapta az ecetet, Jézus így szólt: Beteljesedett! És lehajtván a fejét, kilehelte lelkét”.[\[251\]](#) Az egyik római katona pedig „lándzsával átszúrta oldalát, melyből nyomban víz és vér folyt ki”.[\[252\]](#)

Most már minden beteljesedett. A „kilehelte lelkét” kifejezés Jézus halálát szemlélteti, mely hasonlít minden emberi halálhoz, de utal a „Szentlélek ajándékára”, mellyel Ő kiragad minket a halálból és új életet ajándékozik nekünk.

Isten életéből kap részt az ember. Az Egyház szentségei által – melyeknek szimbóluma volt a Krisztus oldalából kifolyó víz és vér – folyamatosan árad ez az élet Isten fiaiba, akik az Új Szövetség népét alkotják. *A Keresztből, az élet forrásából születik és gyarapszik „az élet népe”.*

A Kereszt szemlélése így a végző gyökerekhez visz el bennünket. Jézus, aki a világba lépve ezt mondta: „Íme, eljövök, hogy megtegyem, ó Isten, akaratodat”,[\[253\]](#) teljesen engedelmes volt az Atya iránt azért, hogy „szerette övéit, akik a világban voltak, mindvégig szerette őket”,[\[254\]](#) és odaadta önmagát értük.

Ő, aki „nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és odaadja az életét megváltásul sokakért”,[\[255\]](#) a szeretet csúcsát a Kereszten érte el. „Senkinek sincs nagyobb szeretete annál, aki életét adja a barátaiért”.[\[256\]](#) S ő meghalt értünk, amikor mi még bűnösök voltunk.[\[257\]](#)

Ily módon hirdeti meg, hogy *az élet akkor éri el központját, értelmét és teljességét, amikor elajándékozzák.*

Az elmélkedés ezen a ponton dicséretté és hálává változik, s ugyanakkor arra indít, hogy utánozzuk és kövessük Jézust.[\[258\]](#)

Mi magunk is arra vagyunk hivatva, hogy odaadjuk életünket testvéreinkért, így valósítva meg teljesen igazságban létünk értelmét és rendeltetését.

És képesek leszünk erre, mert Te, ó Urunk, példát adtál nekünk és Lelked erejét közölted velünk. Meg tudjuk tenni, ha minden áldott nap Veled – és mint Te –engedelmesek leszünk az Atya iránt és megtesszük az ő akaratát.

Engedd ezért, hogy tanulékony szívvel és nagylelkűen hallgassunk minden szót, mely Isten szájából való: így nem csak azt fogjuk megtanulni, hogy ne öljük meg, hanem tisztelni, szeretni és gyarapítani fogjuk az emberi életet.

III. FEJEZET **NE ÖLJ!** ISTEN SZENT TÖRVÉNYE

„Ha pedig be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsolatokat”: Evangélium és parancsolat.

52. „És íme, odajött hozzá valaki, és szólt: „Mester, mi jót kell tennem, hogy örök életem legyen?”.[\[259\]](#) Jézus így válaszolt: „Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsolatokat”.[\[260\]](#) A Mester az örök életről beszél, azaz az Isten életében való részesedésről. Erre az életre az Úr parancsolatainak megtartásával lehet eljutni, beleértve a „ne ölj” parancsot is. Éppen erre hivatkozik elsőként a Tízparancsolatból Jézus, amikor az ifjú megkérdezte, hogy mely parancsolatokat kell megtartania. „Jézus így válaszolt: Ne ölj, ne törj házasságot, ne lopj...”.[\[261\]](#)

Isten parancsolata soha nem szakad el az ő szeretetétől: mindig az ember gyarapodására és örömeire adott ajándék. Mint ilyen az Evangéliumnak lényeges szempontja és tagadhatatlan eleme, sőt maga változik át Evangéliummá, azaz jó és örömhírré. Az *élet Evangéliuma* is Isten egyik nagy ajándéka, ugyanakkor az ember kötelező feladata. A szabad személyben ámulatot és hálát ébreszt és arra szólít, hogy befogadja és érzékeny felelősségérzettel őrizze és becsülje: amikor az életet ajándékozza Isten, *elvárja* az embertől, hogy szeresse, tisztelje és gyarapítsa azt. Így lesz az *ajándékból parancsolat, és magából a parancsolatból ajándék.*

Az embert, Isten élő képmását a Teremtő királlyá és úrrá akarta tenni. „Isten az embert úgy teremtette – írja Nisszai Szent Gergely –, hogy király lehessen a földön... Az ember Annak képmásául teremtett, aki a mindenséget kormányozza. Minden azt mutatja, hogy az Ő természetét kezdettől fogva jellemzi a királyság... Az ember is király. Mivel arra teremtett, hogy uralkodjék a világon, hasonlóságot kapott az egyetemes királlyal, eleven képmás, aki méltósága révén részesedik az isteni modell tökéletességében.”[\[262\]](#) Mivel arra hivatott, hogy termékeny legyen és sokasodjék, vesse hatalma alá a földet és uralkodjék az alatta álló teremtményeken,[\[263\]](#) az ember nemcsak a dolgoknak, hanem és elsősorban önmagának ura és királya,[\[264\]](#) s bizonyos értelemben az ajándékba kapott életnek is, melyet – a szeretetben és Isten tervének tiszteletbentartásával – a nemzéssel tovább tud adni. *Uralma* azonban nem abszolút, hanem *szolgálati jellegű*; Isten végtelen és egyetlen uralmának tükröződése. Ezért az embernek *bölcsen és szeretettel* kell uralkodnia, részesedvén Isten mérhetetlen bölcsességében és szeretetében. S ez történik az ő szent Törvénye iránti engedelmisségben: a szabad és örömteli engedelmisség,[\[265\]](#) mely annak tudatából fakad és táplálkozik, hogy az Úr parancsai a kegyelem ajándékai, s mindig és kizárólag az ember javára szólnak, hogy megőrizzék személyi méltóságát és elvezessék boldogságába.

Az ember nem föltétlen ura és megföllebbezhetetlen bírója a dolgoknak, még kevésbé az életnek, hanem – és ebben rejlik páratlan nagysága – „Isten terveinek szolgája”.[\[266\]](#)

Az életet úgy kapja az ember, mint kincset, amit nem szabad eltékozolnia; mint talentumot, melyet kamatoztatnia kell. Számot kell adnia róla Urának.[\[267\]](#)

„Még a testvértől is számon kérem az ember életét”:[\[268\]](#) az ember élete szent és sérthetetlen

53. „Az emberi élet szent, mert kezdetétől fogva magán hordozza 'Isten teremtő cselekvését' és mindig különleges kapcsolatban marad a Teremtővel, egyetlen céljával. Az életnek kezdetétől a végéig egyedül Isten az ura: senki semmilyen körülmények között nem ragadhatja magához az ártatlan emberi élet közvetlen kioltásának jogát.”[\[269\]](#) A *Donum vitae* instrukció e szavakkal kimondja az emberi élet szentségére és sérthetlenségére vonatkozó isteni kinyilatkoztatás magvát.

A *Szentírás* ugyanis isteni parancsként adja az ember elé a „ne ölj” parancsolatot.[\[270\]](#) Miként már hangsúlyoztam, ez a parancs része a Tízparancsolatnak, mely az Úr és választott népe közötti Szövetség szíve; de része volt már annak az ősi szövetségnek is, melyet Isten az emberiséggel kötött a földön eláradt bűnt és erőszakot elmosó vízözön után.[\[271\]](#)

Isten a maga képére és hasonlatosságára teremtett ember élete abszolút Urának nyilvánítja magát.[\[272\]](#) Ezért az emberi élet szent és sérthetetlen, amiben magának a Teremtőnek sérthetlensége tükröződik. Ezért lesz Isten szigorú bírása mindazoknak, akik megszegik a „ne ölj” parancsot, mely a társas együttlét alapja. Ő a „goel”, más szóval az ártatlan védője.[\[273\]](#) Isten ily módon is bizonyítja, hogy nem örül az élők pusztulásának.[\[274\]](#) Csak a Sátán tud örülni a pusztulásnak: irigysége miatt jött a halál a világba.[\[275\]](#) Ő, aki „gyilkos kezdet óta” és „hazug és a hazugság atyja”,[\[276\]](#) a rászedett embert bűnbe és halálba vitte azért, hogy az élet célja és gyümölcseként mutatta neki a bűnt és halált.

54. A „ne ölj” parancs formája szerint kifejezetten tiltó törvény: megvonja a határt, amit soha nem szabad áthágni. Bennfoglaltan azonban olyan pozitív magatartásra sarkall, amely föltétlenül tiszteli az életet, és elfogadva, megőrizve és elajándékozva gyarapítja azt a szeretet útján. A Szövetség népe is – késlekedve és ellentmondások közepette – fokozatosan ebben az irányban érlelődött és készült föl Jézus nagy kinyilatkoztatására: a felebaráti szeretet parancsa hasonló az istenszeretet parancsához: „E kettőn függ az egész Törvény és a Próféták”.[\[277\]](#) „... Ne ölj, ... s ami egyéb parancsolat még van – mondja Szent Pál – ebben a szóban foglalhatjuk össze: Szeresd felebarátodat, mint önmagadat.”[\[278\]](#) A „ne ölj” parancsot az Újszövetség átvette és beteljesítette, így föltétele annak, hogy valaki „bemenjen az életre”.[\[279\]](#) Ugyanerről szólnak Szent János sürgető szavai: „Aki gyűlöli a testvérét, gyilkos. És tudjátok, hogy egy gyilkosnak sincs önmagában örök élete.”[\[280\]](#)

Az Egyház élő Hagyománya kezdettől fogva – miként a Didakhé, a legkorábbi nem szentírási keresztény irat – kategorikusan megismételte a „ne ölj” parancsot: „Két út van, az egyik az életé, a másik a halálé, de nagy különbség van e két út között... A tanítás második parancsa: Ne ölj! Ne hajtsd el a magzatot, a megszületett gyermeket ne öld meg ... A halál útja pedig ez: ... nem könyörülnek a szegényen, nem szomorkodnak a szomorkodóval, nem ismerik Teremtőjüket, megölik a gyermekeket, abortuszban megölik Isten teremtményét, elfordulnak a szegénytől, a gazdagok szószólói, a szegények gonosz bírái, minden bűntől szennyesek: fiaim, szabaduljatok meg mindezekről a bűnöktől.”[\[281\]](#) Az idő múlásával ez az egyházi hagyomány mindig egyöntetűen tanította a „ne ölj” parancs állandó és föltétlenül érvényét. Tudjuk, hogy az első századokban az emberölést a legsúlyosabb bűnök közé sorolták – a hittagadással és a házasságtöréssel együtt –, és a bűnbánó gyilkost csak hosszú, súlyos és nyilvános vezeklés után fogadták vissza az egyházi közösségbe.

55. Ezen nem kell meglepődni: embert ölni, akiben Isten képmása van jelen, különösen súlyos bűn. *Egyedül Isten az élet ura!* Mindazonáltal az egyéni és társadalmi élet bonyolult és gyakran drámai helyzetei láttán a hívő gondolkodás kezdettől fogva kereste teljesebb és mélyebb megértését annak, hogy mit is tilt és mit ír elő Isten parancsolata. [282] Vannak ugyanis olyan helyzetek, amelyekben az Isten törvénye által adott értékek látszólagos ellentmondásban jelennek meg. Ilyen helyzet például a *jogos önvédelemé*, amikor a saját élet megvédéséhez való jog és a másik élete sértésének tilalma nehezen föloldható konfliktusba kerül. Kétségtelen, hogy az élet belső értéke s a kötelezettség, hogy önmagunkat nem kevésbé kell szeretnünk mint a felebarátot, valóban *jogos alapot adnak az önvédelemhez*. A felebaráti szeretet parancsa, melyet meghirdetett az Ószövetség és Jézus megerősített, föltételezi önmagunk szeretetét, mint mércét: „Szeresd felebarátodat, mint önmagadat”. [283] Senki sem mondhat le tehát az önvédelemtől az élet vagy önmaga iránti szeretet hiánya miatt, de megteheti az önszeretetet az evangéliumi boldogságok szellemében elmélyítő és átformáló hősie szeretettől [284] azzal az önfeláldozással, melynek magasztos példája maga az Úr Jézus.

Másrészt „a jogos önvédelem nemcsak jog lehet, hanem súlyos kötelessége is azoknak, akik mások életéért, a család és a polgári közösség közjáváért felelősek.” [285] Előfordul sajnos, hogy a támadót csak úgy lehet ártalmatlanná tenni, hogy megölik. Ebben a föltevésben a halálos kimenetelt a támadó váltotta ki, aki cselekményével halálveszélynek tette ki magát; olyan esetekben is, amikor az értelem használatának hiánya miatt erkölcsileg nem vonható felelősségre. [286]

56. Ebbe a témakörbe tartozik a *halálbüntetés* kérdése is, melyre vonatkozóan az Egyházban éppúgy, mint a polgári társadalomban egyre erősödik az az irányzat, mely e büntetésfajtának csak nagyon korlátozott alkalmazását vagy teljes eltörlését követeli. A kérdést egy olyan büntetőjog keretében kell mérlegelni, amely egyre inkább illő a személyi méltósághoz s végső soron Istennek az emberre és a társadalomra vonatkozó tervéhez. A büntetésnek ugyanis, amellyel a társadalom sújtja a bűnöst „elsődleges célja a bűn által okozott rendbontás helyreállítása”. [287] A közhatalomnak meg kell torolnia a személyi és közösségi jogok megsértését azáltal, hogy a vétkesre a bünténnel arányos büntetést ró, ami föltétele annak, hogy visszanyerhesse szabadságának gyakorlását. A hatalom így éri el célját, ti. hogy megvédje a közrendet és a személyek biztonságát, ugyanakkor ösztönözze és segítse a bűnöst a megjavulásban. [288]

Nyilvánvaló, hogy éppen e célok elérése érdekében a *büntetés mibenlétét és mértékét* gondosan kell mérlegelni és eldöntetni, s a legsúlyosabbat, a halálbüntetést csak végső esetben szabad alkalmazni, amikor a társadalom megvédése más módokon nem lehetséges. Ma azonban, amikor a büntetőjog egyre fejlettebb, ilyen esetek nagyon ritkák, ha egyáltalán előfordulnak.

Minden esetben érvényben marad az új *Katekizmusban* kimondott elv, mely szerint „ha a vérontás nélküli eszközök elegendőek ahhoz, hogy az emberi életet a támadó ellen megvédjék, és a közrendet s az emberek biztonságát megőrizték, a hatóságok ezekkel az eszközökkel éljenek, mert ezek jobban megfelelnek a közjó konkrét föltételeinek és jobban illenek az emberi személy méltóságához.” [289]

57. Ha pedig ilyen nagy figyelmet érdemel a minden életet, még a jogtalan támadó és vétkes életét is megillető tisztelet, mennyivel inkább kell föltétlenül érvényesülnie a „ne ölj” parancsnak, ha *ártatlan személyről* van szó. Fokozottan érvényes ez, ha az ártatlan ember gyenge és védtelen, és csak Isten parancsolatának abszolút erejében talál oltalmat mások önkényével és hatalmaskodásával szemben.

Az ártatlan emberi élet föltétlen sérthetlenségét mint kifejezett erkölcsi igazságot tanítja a Szentírás, állandóan és egyhangúlag vallja az Egyház hagyománya és Tanítóhivatala. Ez az egyhangúság nyilvánvalóan annak a „természetfölötti hitérzéknek” a gyümölcse, melyet

a Szentlélek ébreszt és tart fenn, s óvja Isten népét a tévedéstől, „amikor hit és erkölcs dolgában kifejezi egyetemes egyetértését”.[\[290\]](#)

Látva, hogy az egyéni lelkiismeretekben és a társadalomban egyre gyöngül annak tudata, hogy az ártatlan emberi élet közvetlen megölése minden körülmények között és nagyon súlyos bűn terhe alatt tilos, az *Egyházi Tanítóhivatal* fokozottan föllépett az *emberi élet szentségének és sérthetetlenségének* védelmében. A pápai Tanítóhivatalhoz mindig csatlakozott a püspököké is, mind a Püspöki Konferenciák, mind egyes püspökök számos és jelentős lelkipásztori és tanító megnyilatkozásával. Nem maradt el a II. Vatikáni Zsinat rövid, de annál határozottabb hozzászólása sem.[\[291\]](#)

Éppen ezért, azzal a tekintéllyel,

amelyet Krisztus adott Péternek és utódainak,

közösségben a katolikus Egyház Püspökeivel,

megerősítem,

hogy az ártatlan emberi élet

közvetlen és szándékos kioltása

mindig súlyosan erkölcstelen.

E tanítást – mely azon íratlan törvényen alapszik, melyet az értelem világosságával minden ember megtalál a saját szívében[\[292\]](#) – megerősíti a Szentírás, folyamatosan továbbadja az Egyház Hagyománya és hirdeti a rendes és egyetemes Tanítóhivatal.[\[293\]](#)

A megfontolt döntés arról, hogy egy ártatlan embert megfosszanak az élettől, erkölcsi szempontból soha nem engedhető meg, sem mint cél, sem mint jó célra vezető eszköz. Súlyos engedetlenség ugyanis az erkölcsi törvénnyel, sőt magával Istennel szemben, aki szerzője és oltalmazója az életnek; továbbá ellentmond az igazságosság és a szeretet alapvető erényeinek. „Senki és semmi nem hatalmazhat föl ártatlan ember megölésére, legyen az embrió vagy magzat, kisgyermek vagy felnőtt, öreg, gyógyíthatatlan beteg vagy haldokló. Ezenfölül senki sem kérhet ilyen gyilkos beavatkozást sem önmaga, sem hozzátartozója számára; és sem kifejezetten, sem hallgatólagosan bele nem egyezhet. Továbbá semmiféle tekintély sem hajthatja végre vagy engedélyezheti törvényesen.”[\[294\]](#)

Az élethez való jog tekintetében minden ártatlan ember feltételek nélkül egyenlő mindenki mással. Ez az egyenlőség alapoz meg minden hiteles társadalmi kapcsolatot, mely ha valóban hiteles akar lenni, nem alapozódhat másra, csak az igazságra és az igazságosságra, úgy, hogy minden férfit és nőt személynek ismer el és ilyenként oltalmaz, s nem dolognak tekinti őket, ami fölött intézkedni lehet. Az erkölcsi törvénnyel szemben, amely tiltja az ártatlan ember közvetlen megölését „*nincsenek kivételek és nincsenek kiváltságok senki számára*. Ebből a szempontból nincs különbség a világ ura és a földkerekség legszegényebb embere között: az erkölcsi követelmények szempontjából valamennyien föltétlenül egyenlőek vagyunk.”[\[295\]](#)

„Még nem voltam kész és már láttak a szemeid, Zsolt 138,16): az abortusz szörnyű bűncselekménye.

58. Az összes vétkek között, amit az ember az élet ellen el tud követni, a művi abortusznak olyan vonásai vannak, melyek miatt különösen is súlyos és kárhozzátandó. A II. Vatikáni Zsinat a csecsemőgyilkossággal együtt „utálatos bűncselekménynek” nevezi. [296]

Ma azonban az abortusz bűne súlyosságának tudata sokak lelkiismeretében fokozatosan halványodik. Elfogadása a gondolkodásban, a szokásokban, sőt magában a törvényhozásban az erkölcsi érzék nagyon veszedelmes válságának beszédes jele, mert ez az érzék egyre képtelenebbé válik a jó és rossz megkülönböztetésére még az élet alapvető értékei tekintetében is. Egy ilyen súlyos helyzetben minden korábbinál nagyobb bátorságra van szükség, hogy szembenézzünk az igazsággal és *nevükön nevezzük a dolgokat* anélkül, hogy kényelmi szempontokra hivatkozva kompromisszumokat kötnénk vagy engednénk az önáltatás kísértésének. Ebben az esetben újra fölhangzik a Próféta kategorikus elmarasztalása: „Jaj azoknak, akik jónak mondják a rosszat, és rossznak a jót, akik fölcserélik a sötétséget világosságra és a világosságot sötétségre!”. [297] Épp az abortusz esetében figyelhető meg egy kétértelmű szóhasználat terjedése – pl. a „terhességmegszakítás” –, mely el akarja kendőzni igazi természetét és csökkenteni akarja a súlyát a közvélemény előtt. Talán ez a nyelvi jelenség maga is jó mutatója a lelkiismeretek eltompulásának. De semmiféle szóhasználat nem tudja megváltoztatni a tényeket: *a művi abortusz, bárhogyan hajtják végre, egy ember megfontolt és közvetlen megölése életének kezdeti szakaszában, a fogantatás és a születés közötti időben.*

A művi abortusz erkölcsi súlya teljes valóságában akkor mutatkozik meg, ha meggondoljuk, hogy emberölésről van szó, és figyelembe vesszük sajátos minősítő körülményeit is. Akit megölnek, olyan ember, aki jelentkezik az életre, azaz olyan *ártatlan*, hogy ennél ártatlanabbat el sem lehet képzelni: soha nem tekinthető támadónak, még kevésbé jogtalan támadónak! *Gyenge*, annyira tehetetlen, hogy még egy újszülött sírásának és nyöszörgésének védekező jeleitől is meg van fosztva. *Teljesen rá van hagyva* annak oltalmára, aki méhében hordozza. S mégis, olykor éppen ő, az anya dönti el és kéri a meggyilkolását, vagy ő maga hajtja végre.

Igaz, hogy az abortusz eldöntése az anya számára gyakran fájdalmas és drámai, mert nem pusztán önzésből vagy kényelemből akar megszabadulni megfogamzott magzatától, hanem más, jelentős értékeket akar menteni, pl. saját egészségét vagy a többi családtag megfelelő életszínvonalát. Olykor attól félnek, hogy nem tudnak megfelelő körülményeket biztosítani az új életnek, s úgy gondolják, jobb lesz neki, ha nem születik meg. Mindazonáltal ezek és a hasonló meggondolások, bármennyire súlyosak és drámaiak is, *soha nem igazolhatják egy ártatlan emberi élet szándékos kioltását.*

59. Az anya mellett gyakran mások is döntenek a még meg nem született gyermek halála felől. Főként a gyermek apja lehet vétkes, nemcsak akkor, ha nyíltan abortuszra kényszeríti az asszonyt, hanem akkor is, ha közvetve segíti elő az ilyen döntést azzal, hogy magára hagyja a terhesség nehézségeivel: [298] ezáltal halálos sebet kap a család, melynek természete szerint a szeretet közösségének, hivatása szerint az „élet szentélyének” kellene lennie. Nem hallgathatók el azok a hatások sem, melyek a tágabb rokonság és a baráti kör felől érik a családot. Nem ritkán a nő olyan erős nyomás alá kerül, hogy lélektanilag szinte kényszerítve érzi magát az abortuszra. Nem kétséges, hogy ilyen esetekben az erkölcsi felelősség elsősorban azokat terheli, akik közvetlenül vagy közvetve abortuszra készítették az asszonyt. Felelősek lehetnek az orvosok és az ápoló személyzet is, akik a halál szolgálatába állítják az élet szolgálatára kapott tudásukat.

De felelősség terheli a törvényhozókat is, akik indítványozzák vagy megszavazzák az abortuszt engedélyező törvényeket; továbbá az abortuszt végrehajtó egészségügyi intézmények vezetőit, abban a mértékben, amennyiben a dolog tőlük függ. Nem kisebb, általános felelősség terheli azokat, akik a nemi szabadosságot és az anyaságot lekicsinylő szellemet terjesztik, s azokat, akiknek gondoskodnia kellett volna – és nem tették meg –

a sokgyermekes és anyagi nehézségekkel küszködő családokat megfelelően támogató család- és szociális politikáról.

Végezetül nem hagyható figyelmen kívül a bűnrészességnek az a hálója, mely az abortuszt szerte a földön rendszeresen támogató és terjesztő nemzetközi intézményekre, alapítványokra és társaságokra is kiterjed. Ezáltal az abortusz és egyéni következményei túllépik az egyes ember felelősségét és az okozott kár társadalmi jelleget ölt: a társadalmat és az emberi kultúrát sértő nagyon súlyos *sebről* van szó, melyet éppen azok ütnek, akiknek építeniük és oltalmazniuk kellene. Ezért írtam a Családoknak szóló levélben: „Az életet hatalmas veszedelem fenyegeti nemcsak az egyes emberek, hanem az egész civilizáció részéről”.^[299] Olyan ténnyel állunk szemben, amit a *még meg nem született élet elleni „bűn intézménye,*”-ként határozhatunk meg.

60. Vannak, akik azzal próbálják igazolni az abortuszt, hogy a fogamzás gyümölcseről legalább néhány napig nem lehet megállapítani, hogy emberi személy életéről van-e szó. Ezzel szemben „amint a petesejt megtermékenyül, megkezdődik egy élet, mely nem az apáé, nem is az anyáé, hanem egy új emberi lényé, aki önmagáért növekszik. Soha nem lesz emberré, ha első pillanatától fogva nem az. A legújabb genetikai kutatások ezt a kezdettől fogva nyilvánvaló dolgot nagyon megerősítik... A genetika ugyanis megmutatta, hogy az első pillanattól adva van egy élőlény határozott struktúrája vagy genetikai programja: egy ember, mégpedig egy konkrét ember már teljesen egyedi tulajdonságokkal fölruházva. Az emberi élet csodálatos folyamata a megtermékenyülés pillanatában kezdődik, s egyes képességeinek időre van szüksége, hogy kifejlődjenek és önálló működésükre fölkészüljenek.”^[300] Ámbár semmiféle tapasztalati módszerrel nem lehet kimutatni a szellemi lélek jelenlétét, az emberi embrió tudományos megfigyelése „olyan adatokat szolgáltat, melyekből az értelem fölismerheti, hogy az emberi élet első rezdülésétől jelen van a személy: miért ne volna tehát ez az emberi élőlény emberi személy is?”^[301]

Egyébként e dolog oly nagy jelentőségű, hogy erkölcsi szempontból már a személy jelenlétének pusztá valószínűsége is teljesen kizár minden olyan beavatkozást, mely az emberi élet csírájának kiirtására irányul. Ezért a tudományos vitákon és a filozófusok véleményén túl, melyekhez a Tanítóhivatal kifejezetten soha nem csatlakozott, az Egyház mindig tanította és ma is tanítja, hogy az emberi nemzés gyümölcset létének első pillanatától fogva feltételek nélkül megilleti az a tisztelet, mely erkölcsileg az emberi személynek testi-lelki mivoltában jár: „Az emberi lényt fogantatásától kezdve személynek kell tekinteni és így kell vele bánni, éppen ezért ettől a pillanattól el kell ismerni személyi jogait, melyek között az első az ártatlan emberi lény élethez való sérthetetlen joga”.^[302]

61. A szentírási szövegek, melyek soha nem beszélnek szándékos abortuszról, nem is tartalmazzak rá vonatkozó kifejezett és közvetlen tilalmakat, úgy tekintik a magzatot, hogy természetes következetességgel rá is érvényes Isten „ne ölj” parancsa.

Az emberi élet szent és sérthetetlen minden pillanatában, születése előtt is. Az ember az anyaméhtől kezdve Istenhez tartozik, aki mindent átlát és ismer, aki kezével formálja és alakítja; aki látja a kis embriót és látja benne a holnapi felnőtt embert, akinek megszámlálta napjait és hivatása be van írva az „élet könyvébe”.^[303] Az ember már a méhben – amint sok szentírási hely tanúsítja^[304] – Isten szeretetteljes és atyai gondviselésének személyes tárgya.

A keresztény Hagymány – amint ezt a Hittani Kongregáció e tárgyra vonatkozó Nyilatkozata jól kifejezi^[305] – kezdettől fogva napjainkig egyértelmű és világos abban, hogy az abortusz egyedülállóan súlyos erkölcsi rendellenesség. A Didakhé szerint a keresztény közösség, attól a perctől, hogy találkozott a görög-római kultúrával, melyben elterjedt szokás volt az abortusz és a csecsemőgyilkosság, tanításával és gyakorlatával élesen szembehelyezkedett e társadalmi szokásokkal.^[306] A görög egyházi írók közül

Athenagorasz említi, hogy a keresztények gyilkosnak tekintik az asszonyokat, akik abortuszt kiváltó szerekhez folyamodnak, mert a gyermekek már az anyaméhben „az isteni Gondviselés alatt állnak”.[\[307\]](#) A latin írók közül Tertullianus állítja: „Elővételezett gyilkosság a születés megakadályozása; nem számít, hogy már megszületettől veszik-e el az életet, vagy megakadályozzák a születést. Az is ember, aki születni készül.”[\[308\]](#)

Az immár kétezer éves történelmen végig ugyanezt tanították az Egyház atyái, a Lelkipásztorai és a Tanítói. Az animációról, a szellemi lélek megjelenésének pontos idejéről folytatott tudományos és filozófiai viták soha nem okoztak kétséget az abortusz elítélése körül.

62. A legutóbbi időkben a *pápai Tanítóhivatal* nagyon határozottan megerősítette ezt az általános tanítást. XI. Pius *Casti connubii* enciklikájában (1930. december 31.) visszautasította az abortuszt igazolni akaró rafinált érveket;[\[309\]](#) XII. Pius kizárt minden közvetlen abortuszt, azaz minden olyan beavatkozást, mely közvetlenül arra irányul, hogy megölje a még meg nem született emberi életet, „akár cél ez a gyilkosság, akár más célhoz vezető eszköz”[\[310\]](#) ; XXIII. János újra megerősítette, hogy az emberi élet szent, mert „fogantatásától kezdve föltételezi Isten teremtő tevékenységét”[\[311\]](#) . A II. Vatikáni Zsinat, mint már említettem, nagyon komolyan elítélte az abortuszt: „A megfogamzott életet a legnagyobb gonddal kell óvni; az abortusz és a csecsemőgyilkosság szörnyű bűncselekmények.”[\[312\]](#)

Az *Egyház jogi tanítása* az első századoktól kezdve büntetéssel sújtotta azokat, akik az abortusz bűnével szennyezték be magukat, s ezt a gyakorlatot hol súlyosabb, hol enyhébb büntetésekkel a későbbi időkben is folytatták. Az 1917-ben hatályba lépett *Kánonjogi Kódex* az abortuszt kiközösítés büntetésével fenyegette.[\[313\]](#) A megújított kánoni törvényhozás is kijelenti, hogy „aki sikeresen magzatelhajtást végez, önmagától beálló kiközösítésbe esik”[\[314\]](#) , azaz a kiközösítés automatikusan beáll. E kiközösítés mindazokat sújtja, akik a büntetés tudatában elkövetik ezt a bűnt, beleértve mindazokat a bűntársakat is, akik nélkül az abortuszt nem hajtották volna végre.[\[315\]](#) E megismételt büntetéssel az Egyház ezt a bűnt az egyik legsúlyosabb és legveszedelmesebb bűnnek minősíti, s elkövetőit arra sűrgeti, hogy keressék a megtérés útját. Az Egyházban ugyanis a kiközösítés büntetése azt célozza, hogy tudatossá válják az adott bűn súlyossága és elősegítse az arányos vezeklést és megtérést.

Az Egyház ezen tan- és fegyelembeli egyöntetősége láttán VI. Pál kinyilváníthatta, hogy ez a tanítás eddig nem változott és ezután is változhatatlan.[\[316\]](#)

Éppen ezért azzal a tekintéllyel,

amelyet Krisztus adott Péternek és utódainak,

a Püspökökkel közösségben,

akik a legkülönbözőbb módokon elítélték az abortuszt

és az említett konzultációk során szerte a világon egyetértettek e tanítással,

kinyilvánítom,

hogy a közvetlen abortusz,

melyet célként vagy eszközként szándékolnak,

mindig az erkölcsi rend súlyos felforgatása,

mert egy ártatlan emberi élet

előre megfontolt kioltása.

E tanítás a természetes erkölcsi törvényen és a Szentírásen alapszik, az Egyház Hagyománya továbbadta és tanítja a rendes és egyetemes Tanítóhivatal.[\[317\]](#)

A világon semmiféle körülmény, semmiféle célkitűzés, semmiféle törvény nem tehet megengedetté egy önmagában tiltott cselekményt, mert az ellenkezik Isten – minden ember szívébe írt, pusztán értelemmel is megismerhető, az Egyház által hirdetett – Törvényével.

63. Az abortusz erkölcsi értékelését alkalmazni kell az *emberi embriókon végzett beavatkozásokra* is, ha azok, jóllehet önmagában jó célt akarnak elérni, elkerülhetetlenül a magzat halálát okozzák. Ilyenek az *embriókon végzett kísérletek*, melyek egyre gyakoribbak a biológiai kutatásban, s egyes államok törvényesen engedélyezik. Viszont „megengedettnek kell tartani az emberi embrión végzett beavatkozásokat, ha tiszteletben tartják az embrió életét és épségét, és nem jelentenek számára aránytalan kockázatot, s céljuk a gyógyítás, egészségi állapotának javítása vagy életben maradásának biztosítása.”[\[318\]](#) Ezzel szemben ki kell jelentenünk, hogy

az emberi embrió vagy magzat kísérleti anyagként való használata bűncselekmény az emberi méltóság ellen, hiszen az embriót ugyanaz a személynek kijáró tisztelet illeti meg, mint a már megszületett gyermeket és minden személyt.[\[319\]](#)

Ugyanez az erkölcsi elítélés érvényes azokra az eljárásokra is, amelyekben élő – olykor kifejezetten erre a célra mesterséges megtermékenyítéssel „előállított” – embriókat vagy magzatokat használnak föl, akár mint „biológiai anyagot”, akár mint *átültetendő szervek vagy szövetek szállítóit* bizonyos betegségek gyógyítására. Valójában ártatlan emberi lény megölése, még ha más javára történik is, minden körülmények között elfogadhatatlan.

Külön figyelmet kell fordítanunk a *születés előtti diagnosztikai eljárások* erkölcsi értékelésére, melyek lehetővé teszik a születendő gyermek esetleges rendellenességeinek korai felismerését. Ezen eljárások bonyolultsága miatt az erkölcsi értékelésnek pontosabbnak és részletesebbnek kell lennie:

Amikor kizárják az aránytalan kockázatot mind a magzat, mind az anya szempontjából, és lehetővé válik a korai gyógyítás, vagy elősegítik a várható nehézségek nyugodt és tudatos vállalását, ezek az eljárások erkölcsileg megengedettek. Abból fakadóan azonban, hogy a születés előtti gyógyítás lehetőségei ma még nagyon korlátozottak, s nem ritkán megtörténik, hogy ezeket az eljárásokat eugenetikai célok szolgálatába állítják – ami azt jelenti, hogy abortusszal akadályozzák meg bizonyos rendellenességekben szenvedő magzatok megszületését –, e gyakorlat gonosz és a leghatározottabban elutasítandó, mert az emberi életet csak a „normalitás” és a fizikai egészség adataival akarja mérni, és utat nyit a csecsemőgyilkosság és az eutanázia számára is.

Valójában éppen a bátorság és a derű, amellyel súlyosan fogyatékos testvéreink élnek életüket, ha elfogadjuk és szeretjük őket, különösen hatékony tanúságot tesz azokról a hiteles értékekről, amelyek minősítik és nehéz körülmények között is drágává teszik az életet önmaguk és a környezetük számára is. Az Egyház ott áll azon házaspárok mellett, akik nagy félelemmel és fájdalommal telve elfogadják súlyosan sérült gyermeküket; és hálás mindazoknak a családoknak, melyek örökbe fogadnak fogyatékos vagy betegség miatt eldobott gyermekeket.

„*Én ölk és én keltek életre*”:[\[320\]](#) az eutanázia tragédiája.

64. A földi élet végén az ember szemben találja magát a halál misztériumával. Az orvostudomány fejlődése és a transzcendencia iránt érzéketlen kultúra következtében ma a halál tapasztalatának új vonásai vannak. Amikor ugyanis eluralkodik a szemlélet, hogy az élet csak addig jó, amíg élvezetet és jólétet hoz, akkor a szenvedés elviselhetetlen kudarcnak tűnik, amitől mindenáron meg kell szabadulni. A halált „abszurd”-nak tartják, ha olyan életet szakít hirtelen félbe, amelyik még nyitott volt érdekes tapasztalatokban gazdag jövő felé; ezzel szemben „megkövetelt szabadulás”, amikor a létet értelmetlennek tartják, mert elmerült a fájdalomban, s elháríthatatlanul csak még súlyosabb szenvedések várnak rá.

Továbbá, elutasítva az Istennel való alapvető kapcsolatot, vagy megfeledkezve róla, az ember úgy gondolja, hogy önmaga számára ő a kritérium és a norma, s úgy véli, hogy a társadalomtól is megkövetelheti: biztosítsa számára a lehetőséget és módokat, hogy teljes önrendelkezési joggal rendelkezék tulajdon élete fölött. Különösen a fejlett országokban élő ember viselkedik így, mert erre érez indítást az orvostudomány állandó fejlődéséből és az egyre fejlettebb eljárásokból.

Az orvostudomány és az orvosi gyakorlat a rendkívül fejlett gyógyszerek és műszerek jóvoltából ma nemcsak olyan problémák megoldására s a fájdalom oly nagymértékű enyhítésére képes, amire korábban gondolni sem mertek, hanem a végső stádiumban képesek fenntartani az életet, képesek újjáéleszteni hirtelen félbeszakadt alapfunkciókat, vagy beavatkozni szervátültetési célokkal.

Ilyen körülmények között egyre erősebb az eutanázia kísértése, azaz *a halál fölötti uralom azáltal, hogy elősegítik és így „édesen” vetnek véget önmaguk vagy más életének.* Ami azonban első látásra logikusnak és humanusnak tűnik, valójában, ha a mélyére nézünk, *abszurd és embertelen.* Itt a „halál kultúrájának” egyik legriasztóbb jelensége előtt állunk, mely elsősorban a jóléti társadalmakban terjed: e társadalmakat a hatékonysági gondolkodás határozza meg és elviselhetetlen tehernek érzik az egyre növekvő számú öreget és beteget. Ezek a gyengék gyakran elszigetelődnek a szinte kizárólag a termelékenység elve alapján szerveződő családtól és társadalomtól, mely szerint egy gyógyíthatatlanul gyenge életnek nincs semmi értelme.

65. Ahhoz, hogy helyes erkölcsi értékelést tudjunk adni az eutanáziáról, először meg kell határoznunk: *eutanázián a szó szoros értelmében olyan cselekvést vagy mulasztást értünk, mely természetesen és a végrehajtó szándéka szerint halált okoz, azzal a céllal, hogy megszüntessen minden fájdalmat.* „Az eutanázia tehát a szándékban és a használt módszerekben van.”[\[321\]](#)

Különbözik tőle a döntés, amellyel valaki elutasítja az úgynevezett „*túlbugzó gyógyítást*”, azaz olyan orvosi beavatkozásokat, amelyek nem felelnek meg a beteg állapotának, akár mert nincsenek arányban a várható eredménnyel, akár mert túlságosan nagy terhet jelentenek a betegnek és családjának. Ezekben a helyzetekben, amikor közeli és elháríthatatlan halál várható, tudatosan „el lehet utasítani olyan beavatkozásokat, melyek csak egy pislákoló és kínos élet megnyújtását hoznák, anélkül azonban, hogy megszakítanák az ilyen állapotban normálisnak tekintett eljárásokat.”[\[322\]](#) Kétségtelenül fennáll az erkölcsi kötelesség, hogy az ember gyógyítsa és gyógyíttassa önmagát, de e kötelezettséget a konkrét helyzetekhez kell mérni; tehát mérlegelni kell, hogy a rendelkezésre álló gyógyítási lehetőségek tárgyilagosan arányban állnak-e a várható gyógyulással. A rendkívüli vagy aránytalan beavatkozásokról való lemondás nem azonos az öngyilkossággal vagy az eutanáziával; sokkal inkább az emberi állapot elfogadása a halál színe előtt.[\[323\]](#)

A mai orvoslásban különös jelentősége van az ún. „*csillapító kúrának*”, melyeknek az rendeltetése, hogy elviselhetőbbé tegyék a fájdalmat a betegség utolsó szakaszában és a betegnek megfelelő emberi környezete legyen. Itt többek között az a probléma merül föl,

hogy megengedhető-e bizonyos kábító és nyugtató szerek adása a fájdalom enyhítésére olyan esetekben, amikor az élet megrövidítésének veszélyével járnak. Dicséretre méltó ugyan az, aki tudatosan elutasítva a kábítást, vállalja a szenvedést azért, hogy megőrizze világos tudatát, vagy hogy mint hívő tudatosan részesedjék Krisztus szenvedéseiből, de az ilyen „hősies” magatartásra nem kötelezhető mindenki. Már XII. Pius tanította, hogy megengedett narkotikummal csillapítani a fájdalmat akkor is, ha ez korlátozza a tudatot és megrövidíti az életet, „föltéve, hogy az adott helyzetben más eszköz már nincs, s nem akadályozza meg más erkölcsi és vallási kötelességek teljesítését”.[\[324\]](#) Ebben az esetben ugyanis a halált nem akarják és nem keresik, annak ellenére, hogy értelmes megfontolással látható a kockázata: egyszerűen hatékonyan akarják csillapítani a fájdalmat olyan szerek alkalmazásával, melyeket az orvostudomány rendelkezésre bocsát. Mindazonáltal „súlyos indok nélkül nem szabad megfosztani a beteget öntudatától”[\[325\]](#) : a halálhoz közeledve az embereknek olyan állapotban kell lenniük, hogy eleget tehessenek erkölcsi és családi kötelezettségeiknek, s mindenekelőtt teljes tudattal tudjanak fölkészülni a végső találkozásra Istennel.

Ezen különbségtételek után,

összhangban Elődeim tanításával[\[326\]](#)

és közösségben a katolikus Egyház Püspökeivel

megerősítem,

hogy az eutanázia Isten Törvényének súlyos megsértése,

mert egy emberi személy szándékos megölése,

ami erkölcsileg elfogadhatatlan.

E tanítás a természetes erkölcsi törvényen és a Szentíráson alapszik, az Egyház Hagyománya továbbadta, és tanítja a rendes és egyetemes Tanítóhivatal.[\[327\]](#)

Az eutanázia ebben az értelemben ugyanolyan rossz, mint az öngyilkosság vagy a gyilkosság.

66. Az öngyilkosság, éppúgy mint a gyilkosság, erkölcsileg mindig elfogadhatatlan. Az Egyház hagyománya mindig elutasította, mint súlyosan rossz döntést.[\[328\]](#) Jóllehet bizonyos pszichés állapotok, kulturális és szociális feltételek a szubjektív felelősség csökkentésével vagy kioltásával oda vezethetnek, hogy végrehajtanak egy olyan tettet, amely alapjában ellenkezik az életösztönnel; az *öngyilkosságt*árgyilagosan nézve súlyos erkölcsi rossz, mert elutasítja az önszeretetet, a szeretet és az igazságosság kötelességeit a felebarátokkal, a közösségekkel és a társadalom egészével szemben.[\[329\]](#) A legmélyén elveti Isten abszolút uralmát az élet és a halál fölött, melyet az ószövetségi bölcs imája így fejez ki: „Nálad van az élet és a halál hatalma, leviszel az alvilág kapuihoz és visszahozol onnét”.[\[330\]](#)

Megosztani valakivel öngyilkos szándékát és segíteni őt az úgynevezett „segített öngyilkosságban” (suicidium adiutum) azt jelenti, hogy bűntárs, olykor fő cselekvő lesz az ember egy olyan igazságtalan cselekedetben, melyet semmi módon nem lehet igazolni, még akkor sem, ha kérték. „Nem szabad – írja Szent Ágoston meglepő aktualitással – mást megölni: akkor sem, ha akarja, akkor sem, ha kéri, s már nem maradhat életben... és segítséget kér ahhoz, hogy a lélek el tudjon szakadni a testtől”.[\[331\]](#)

Még ha az eutanázia nem is abból ered, hogy valaki saját kényelme miatt nem gondoskodik a szenvedő megsegítéséről, mégis *hamis jóságnak kell tekintetnünk*, sőt a jóság súlyos „eltorzulásának”, mert az igazi könyörület megosztja a másik szenvedését, és nem pusztítja el azt, akinek kínjait nem tudja elviselni. Még romlottabb változata az eutanáziának, ha olyanok teszik – például szülők –, akiknek türelemmel és szeretettel kellene rokonuk mellett állniuk, vagy mint az orvosok, akiknek hivatásuknál fogva gyógyítaniuk kellene a beteget legsúlyosabb, végső állapotában is.

Az eutanázia választása akkor a legsúlyosabb bűn, amikor *emberöléssé* válik, mert olyan személlyel szemben követik el, aki semmiképpen sem kérte és semmi módon nem adta jelét, hogy elfogadja. Végül az önkényesség és az igazságtalanság akkor éri a csúcspontját, amikor egyesek, orvosok vagy törvényhozók maguknak követelik annak meghatározását, hogy ki maradjon életben és kinek kell meghalnia. Így az Édenkert kísértése merül fel újra: olyan lenni, mint Isten „tudván a jót és a rosszat”. [332] De csak Istennek van hatalma életet adni és életet elvenni: „Én ölok és én keltek életre”. [333] Isten a maga hatalmát mindig és egyedül bölcs és szeretetteljes terve szerint érvényesíti. Amikor az ember bitorolja ezt a hatalmat, ostoba és önző logika szolgálatában elkerülhetetlenül igazságtalanságot és halált okoz. Így a gyengébbek élete az erősebbek kezébe kerül; a társadalomból kivész az igazságosság iránti érzék, gyökerében kerül veszélybe a kölcsönös bizalom, mely a személyek közötti hiteles kapcsolatok alapja.

67. Mennyire más *a szeretet és az igaz jóság útja*, mely közös emberi természetünkből fakad, s melyet a meghalt és feltámadott Krisztusba vetett hit új fényvel világít meg. A segítségkérés, mely az emberi szívből föltör a szenvedéssel és a halállal való találkozáskor, főként amikor megkísérti a kétségbeesés s szinte megsemmisül benne, valójában társ és szolidaritás keresése a próbatét idején. Segítségkérés a remény folytatásához olyankor, amikor szétfoszlik minden emberi remény. Miként a II. Vatikáni Zsinat emlékeztet rá: az ember számára „leginkább a halál előtt mutatkozik meg az emberi lét titka”. „Szíve ösztönével helyesen ítél, amikor visszariad személyiségének teljes összeomlásától és megsemmisülésétől, s elutasítja azt. Az örökkévalóság csíráját hordva magában, ami nem vezethető vissza a pusztá anyagra, fölkel a halál ellen”. [334]

Ez a halállal szembeni természetes ellenkezés és a halhatatlanság csíraszerű reménye világosságot és beteljesedést nyer a keresztény hitben, mely a Föltámadott Krisztus győzelmében való részesedést ígéri és ajánlja föl: Annak győzelmében, aki megváltó halálával megszabadította az embert a haláltól, „a bűn zsoldjától”, [335] és a Lelket ajándékozta neki, a föltámadás és az élet zálogát. [336] A jövő halhatatlanság bizonyossága és a *megígért föltámadásba vetett remény* új fényt vetnek a szenvedés és a halál misztériumára, és rendkívüli erőt öntenek a hívőbe, hogy rá tudjon hagyatkozni Isten tervére.

Pál apostol ezt az újdonságot a teljes Úrhoz tartozás fogalmával fejezte ki, aki átölel minden emberi állapotot: „Egyikünk sem él és egyikünk sem hal meg önmagának; ha élünk, az Úrnak élünk, ha meghalunk, az Úrnak halunk meg. Tehát akár élünk, akár meghalunk, az Úré vagyunk.” [337] *Meghalni az Úrért* azt jelenti: a saját halálunkat mint az Atya iránti engedelmesség legnagyobb tettét élni meg, [338] elfogadva a halállal való találkozást Általa választott és akart „óráját”, [339] mert egyedül Ő mondhatja meg, mikor ér véget a földi zarándokút. *Élni az Úrért* annak elismerését jelenti, hogy a szenvedés önmagában ugyan rossz és próbatét, de mindig a jó forrásává válhat. Azzá is válik, ha szeretetből és szeretettel viselik – Isten ingyenes ajándékaként és szabad személyes választással – a megfeszített Krisztus szenvedésében részesedve. Így aki szenvedését az Úrban éli át, jobban hasonlónak válik hozzá, [340] s részese lesz megváltó művének az Egyház és az emberiség javára. [341] Ez volt az Apostol tapasztalata, s erre hivatott minden szenvedő: „Most örülök értetek viselt szenvedéseimben és beteljesítem azt, ami még hiányzik Krisztus szenvedéséből, testemben az ő teste, az Egyház javára.” [342]

„Inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek”: [\[343\]](#) a polgári törvény és az erkölcsi törvény.

68. Az élet elleni mai támadások egyik sajátos vonása – miként már többször említettem – az az irányzat, mely *jogok törvényesítésére* törekszik, mintha olyan jogok volnának, melyet az Állam, legalábbis bizonyos körülmények között köteles biztosítani polgárainak, következésképpen gondoskodnia kell a végrehajtás ingyenes és biztonságos orvosi és egészségügyi feltételeiről.

Gyakran úgy gondolják, hogy a még meg nem született vagy súlyosan hátrányos állapotban lévő személy csupán viszonylagos jó: egy arányosító vagy pusztán matematikai logika szerint más javakkal összevetve kell értékelni. S úgy vélik, ezt az összevető értékelést csak az végezheti el, aki az adott helyzetben személyesen érdekelt, azaz csak ő maga dönthet választásának erkölcsiségéről. Éppen ezért az Államnak a polgári együttélés és a társadalmi harmónia érdekében tiszteletben kell tartania ezt a választást, beleértve az abortusz és az eutanázia engedélyezését is.

Máskor úgy gondolják, hogy a polgári törvény nem követelheti meg, hogy a polgárok magasabb erkölcsi szinten éljenek, mint amit maguk elismernek és magukévá tesznek. Ezért a törvénynek mindig a polgárok többsége véleményét és akaratát kell kifejeznie, s el kell ismernie, legalább bizonyos szélső helyzetekben az abortuszhoz és az eutanáziához való jogukat is. Különben – mondják – az abortusz és az eutanázia büntetése és tilalma elkerülhetetlenül a törvénytelen gyakorlat növekedéséhez vezet, ami kívül van a szükséges társadalmi ellenőrzésen és megfelelő egészségügyi körülményeken. Mások azt kérdezik, vajon a végrehajthatatlan törvények érvényben tartása nem hozza-e magával az összes törvények hitelének romlását is?

Végül a legradikálisabb vélemények szerint egy modern, pluralista társadalomban el kellene ismerni minden személy teljes önrendelkezési jogát saját élete és a még meg nem született élet fölött: tehát nem a törvényre tartozik a különböző erkölcsi vélemények közötti választás, még kevésbé erőltetheti egyiket a többi rovására.

69. Mindenesetre korunk demokratikus kultúrájában széles körben elterjedt a vélemény, mely szerint egy társadalom jogrendjének arra kell korlátozódnia, hogy tudomásul vegye és elfogadja a többség véleményét, s csak arra építsen, amit a többség mint erkölcsös dolgot elfogad és aszerint él. Ha ezek után úgy tartják, hogy egy általános és objektív igazság elérhetetlen, a polgárok – akik a demokratikus rendben a hatalom tulajdonképpeni birtokosai – szabadsága iránti tisztelet azt követeli, hogy a törvényhozás szintjén ismerjék el az egyes lelkiismeretek önrendelkezési jogát, és a társas együttéléshez szükséges törvények meghozatalában kizárólag a többség akaratához igazodjanak, bármi legyen az. Így minden politikusnak, amikor hivatalában eljár, teljesen szét kell választania saját lelkiismeretét a nyilvános ügyektől.

Ebből következően két homlokegyest ellenkező irányzat látszik. Az egyik oldalon az egyes egyedek követelik maguknak a legnagyobb erkölcsi választási szabadságot, s követelik, hogy az Állam egyiket se tegye magáévá és ne erőltesse polgáraitra egyik etikai véleményt sem, hanem arra korlátozódjék, hogy az egyesek szabadsága számára a lehető legnagyobb teret biztosítsa, azzal az egyetlen külső megkötéssel, hogy nem szabad megsérteni az önrendelkezésnek azt a terét, mellyel minden más állampolgár rendelkezik. A másik oldalon azt gondolják, hogy a hivatali és foglalkozásbeli tevékenység végzése közben a másik választási szabadságának tiszteletben tartása mindenkit arra kötelez, hogy hagyja figyelmen kívül saját meggyőződését, hogy a polgárok minden olyan kívánságának szolgálatára állhasson, melyeket a törvények elismernek és védenek; tevékenységükhöz egyetlen erkölcsi mércének ismerve el a polgári törvényeket. Ily módon a személy felelősségét a polgári törvény helyettesíti, és megszűnik a saját erkölcsi lelkiismeret, legalábbis a nyilvános tevékenység területén.

70. Mindezen irányzatok közös gyökere az *etikai relativizmus*, mely korunk kultúráját annyira áthatja. Van, aki úgy véli, hogy e relativizmus a demokrácia egyik föltétele, mert csak ez biztosítja a toleranciát, a személyek között a kölcsönös tiszteletet és a többségi döntések elfogadását, míg az objektív és kötelező erkölcsi normák tekintélyi uralomhoz és intoleranciához vezetnek.

De éppen az élet tiszteletének kérdése mutatja, milyen félelmetes gyakorlati következményekkel járó kétértelműségek és ellentmondások rejtőznek ebben az irányzatban.

Igaz, hogy a történelemben följegyeztek eseteket, amikor bűnöket követtek el az „igazság” nevében. De nem kevésbé súlyos bűnöket és a szabadság gyökeres tagadását követték és követik el az „etikai relativizmus” nevében is. Amikor egy parlamenti vagy társadalmi többség dönt – még ha bizonyos föltételek között is – a még meg nem született emberi élet megölésének törvényességéről, vajon ez nem „zsarnoki” döntés-e a leggyengébb és legvédtelenebb emberi lényel szemben? Az egyetemes lelkiismeret jogosan reagál az emberiség elleni bűntettekre, melyeket a mi századunk olyan szomorúan tapasztalt. Vajon ezek a bűntettek megszűnnének-e büntettnék lenni akkor, ha nem gátlástalan zsarnokok követik el, hanem a nép egyetértése törvényesíti azokat?

Valóban, a demokrácia nem mitizálható egészen addig, hogy az erkölcsiség pótléka vagy a halhatatlanság varázsszere legyen. Alapjában a demokrácia egy bizonyos „társadalmi rend” (ordinatio), s mint ilyen eszköz, és nem cél. „Erkölcsi” jellege nem magától adódik, hanem attól függ, hogyan viszonylik az erkölcsi törvényhez, melynek mint minden más emberi magatartásnak, alá kell vetnie magát: azaz elérendő céljai és alkalmazott eszközei erkölcsiségétől függnék. Ha ma szinte általános az egyetértés a demokrácia értéke felől, az az idők pozitív jelének tartható, mint azt az egyházi Tanítóhivatal is többször kinyilvánította. [344] A demokrácia értéke azonban azokkal az értékekkel áll vagy bukik, melyeket megtestesít és támogat: ezek között az alapvető és legfontosabb minden emberi személy méltósága, elidegeníthetetlen és érinthetetlen jogainak tiszteletbentartása, nemkülönben a „közjó” cél és szabályozó mérceként való elfogadása a politikai életben.

Ezen értékek alapja nem lehet időleges és változókéony „többségi” vélemény, hanem csak egy objektív erkölcsi törvény elfogadása, amennyiben az emberi szívbe írt „természeti törvény” az irányadó a polgári törvény számára. Amikor a kollektív lelkiismeret tragikus elhomályosodása miatt a szkepticizmus odáig ért, hogy kétségbevonja az erkölcsi törvény alapvető elveit is, maga a demokratikus berendezkedés rendül meg alapjaiban és az ellentétes érdekek gyakorlati szabályozásának pusztá mechanizmusává silányul. [345]

Egyesek azt gondolhatják, hogy jobb híján még egy ilyen működést is becsülni kell a társadalmi béke érdekében. Bár ebben a véleményben van valami igazság, be kell látni, hogy objektív erkölcsi kötöttség nélkül még a demokrácia sem képes szilárd békét biztosítani, annál is inkább, mert ha a békét nem minden ember méltóságához és az összes emberek közötti szolidaritáshoz mérik, gyakran merő képzelgés marad. A több pártú kormányokban ugyanis az érdekek szabályozása gyakran az erősebbek javára történik, mert nekik van nagyobb lehetőségük nemcsak a hatalom gyakorlására, hanem a közvélemény formálására is. Ilyen helyzetben a demokrácia könnyen üres szólammá válik.

71. A társadalom jövője és a demokrácia egészséges fejlődése érdekében tehát sürgősen újra föl kell fedezni eredeti és lényeges erkölcsi és emberi értékek létezését, melyek magából az emberi lét igazságából fakadnak, kifejezik és oltalmazzák a személy méltóságát: éppen ezért olyan értékek, melyeket senki, semmiféle többség és állam soha nem alkothat, módosíthat vagy törölhet el, hanem csak elismerhet, tisztelhet és előmozdíthat.

Ilyen értelemben föl kell eleveníteni a *polgári törvény és az erkölcsi törvény kapcsolatának alapvető elemeit*, melyeket az Egyház tanít, de az emberiség értékes jogi örökségének is részét alkotják.

A *polgári törvény feladata* kétségtelenül különbözik az erkölcsi törvényétől, és érvényességi köre kisebb. Azonban „az életnek egyetlen területén sem helyettesítheti a polgári törvény a lelkiismeretet, sem olyan szabályokat nem diktálhat, melyek kívül esnek illetékességi körén”^[346], ami nem más, mint a személyek közjavanak biztosítása azáltal, hogy tiszteletben tartja és megvédi alapvető jogaikat, előmozdítja a békét és a közkerölcsöket.^[347] A polgári törvény feladata ugyanis az, hogy valódi igazságosságban biztosítson rendezett társadalmi együttélést, hogy valamennyien „békés és nyugodt életet élhessünk minden jóságban és tisztaságban”.^[348] Éppen ezért a polgári törvénynek biztosítania kell a társadalom összes tagja számára az alapvető jogokat, melyek születésénél fogva megilletik a személyt, s minden pozitív törvénynek biztosítania és tisztelnie kell azokat. Mindezen jogok között az alapvető és első minden ártatlan emberi lény sérthetetlen joga az élethez. Jóllehet a közhatalom nagyobb kár elkerülése érdekében olykor e jogot megtagadhatja^[349], soha nem hatalmazhat föl egyeseket – még ha ezek alkotnák a szóbanforgó társadalom többségét is – más személyek sértésére azáltal, hogy megtagadják olyan alapvető jogukat, mint az élethez való jog. Az abortusz vagy az eutanázia törvényes megtűrése semmiképp sem hivatkozhat mások lelkiismeretének tiszteletbentartására, mert a társadalomnak joga és kötelessége védekezni azon visszaélések ellen, melyeket a lelkiismeretre és a szabadságra hivatkozva igazolhatnának.^[350]

XXIII. János a *Pacem in terris* enciklikában erre vonatkozóan figyelmeztetett: „A modern korban a közjó megvalósításának alapvető megindoklása a személy jogaiban és kötelességeiben van. Ezért a közhatalom elsőrangú feladatai e jogok elismerése, tiszteletbentartása, összehangolása, védelme és előmozdítása; s ebből következően a vonatkozó kötelességek teljesítésének megkönnyítése. 'Minden közhatalom lényeges feladata, hogy oltalmazza az emberi személy jogainak érinthetlenségét és segítse a személyt kötelességeinek teljesítésében.' Ezért a közhatalom minden megnyilvánulása, mely nyíltan vagy burkoltan tagadja vagy sérti ezeket a jogokat, ellentmond rendeltetésének és nélkülöz minden jogi erőt.”^[351]

72. Az Egyház folyamatos hagyományát követi az a tanítás, mely szerint összhangnak kell lennie a polgári törvény és az erkölcsi törvény között, miként XXIII. János imént említett enciklikájából ez nyilvánvaló: „Jóllehet a hatalom tekintélyét megköveteli a szellemi dolgok rendje és a hatalom Istentől ered, amikor a hatalom hordozói az erkölcsi renddel és Isten akaratával ellenkező törvényt hoznak vagy parancsot adnak, ezek lelkiismeretben nem köteleznek...; ilyen esetben a hatalom szétfoszlik és igazságtalansággá fajul.”^[352] Ez Aquinói Szent Tamás világos tanítása is, aki többek között ezeket írja: „Az emberi törvény annyiban törvény, amennyiben követi a helyes értelmet, és ennek megfelelően nyilvánvaló, hogy az örök törvényből ered. Amikor viszont eltér az értelemről, gonosz törvényvé válik, és már nem törvény többé, hanem inkább valami erőszak.”^[353] Továbbá: „ezért minden emberek által hozott törvény annyiban törvény, amennyiben a természeti törvényből ered. Ha pedig valamiben eltér a természeti törvénytől, már nem törvény, hanem a törvény romlása.”^[354]

E tanítás mindenekelőtt és közvetlenül arra az emberi törvényre érvényes, mely megtagadja az élethez való alapvető jogot, mely minden emberé. Így azok a törvények, melyek az abortusszal és az eutanáziával törvényesítik ártatlan emberi lények közvetlen megölését, teljes és orvosolhatatlan ellentmondásban vannak minden ember élethez való sérthetetlen jogával, éppen ezért tagadják mindenki törvény előtti egyenlőségét. Ez ellen föl lehetne hozni, hogy nem ez a helyzet az eutanáziával, ha valaki teljes öntudattal kéri. Az az állam azonban, amely törvényesíti az ilyen kérést és fölhatalmaz a végrehajtására, gyilkosságot–öngyilkosságot törvényesít, azon alapvető elvek ellenére, hogy nem rendelkezik az élet fölött és védenie kell minden ártatlan életet. Ily módon elősegítik az

élet tiszteletének csökkenését, és a társas kapcsolatokban a bizalmat romboló magatartásnak nyitnak utat.

Az abortuszt és eutanáziát engedélyező vagy támogató törvények tehát nemcsak az egyes emberek javával állnak szöges ellentétben, hanem a közjával is, éppen ezért nem rendelkeznek jogi érvénnyel. Az élethez való jog megtagadása ugyanis, mert annak a személynek elpusztítása, akinek szolgálataért a társadalom van, a legélesebben és helyrehozhatatlanul ellenkezik a közjó megvalósításának lehetőségével. Ebből az következik, hogy ha egy polgári törvény törvényesíti az abortuszt és az eutanáziát, automatikusan megszűnik erkölcsileg kötelező igaz polgári törvénynek lenni.

73. Az abortusz és az eutanázia tehát olyan bűntettek, melyeket semmiféle emberi törvény nem törvényesíthet. Az ilyen jellegű törvények nem kötelezőek a lelkiismeretre, sőt azzal a *súlyos kötelezettséggel járnak, hogy lelkiismereti alapon kell szembeszegülni velük.* Az apostoli igehirdetés az Egyház kezdetétől fogva sürgette a keresztényeket arra, hogy engedelmeskedjenek a törvényes közhatalomnak, [355] ugyanakkor komolyan figyelmeztette őket, hogy „inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek”. [356] Már az Ószövetségben éppen az életet fenyegető veszedelemmel kapcsolatban találunk egy jellegzetes példát a hatalom jogtalan parancsával szembeni ellenállásra. A zsidók bábaasszonyai szembeszegültek a fáraóval, aki elrendelte, hogy öljék meg az újszülött kisfiúkat: „A bábák azonban nem engedelmeskedtek az egyiptomi király parancsának, és életben hagyták a fiúkat.” [357] Föl kell figyelniük azonban e magatartás mély indokára: „A bábák félték az Istent”. [358] Éppen az Isten iránti engedmességéből – akit egyedül illet az a félelem, mely az Ő abszolút felsőbbségének elismerése – fakad az erő és a bátorság az emberek jogtalan törvényeivel való szembeszállásra. Ez az az erő és bátorság, mely kész börtönbe menni vagy kard által meghalni abban a biztos tudatban, hogy „ez a szentek hite és türelme”. [359]

Ha tehát egy törvény természete szerint igazságtalan – pl. az abortuszt vagy az eutanáziát engedélyez-, soha nem szabad alkalmazkodni hozzá, és nem szabad „részt venni egy ilyen törvényt támogató kampányban, sem rászavazni.”. [360]

Sajátos lelkiismereti problémát okozhat egy olyan eset, amikor egy parlamenti szavazat a törvény szigorítására vonatkozik, pl. amikor szűkíteni akarják az engedélyezett abortuszok számát egy érvényben lévő vagy választási lehetőségként fölkinált lazább törvénnyel szemben. Az ilyen esetek nem ritkák. Megfigyelhető ugyanis, hogy miközben a világ egyes részein folytatják a kampányokat az abortusznak kedvező törvények bevezetéséért, és ezt nem ritkán hatalmas nemzetközi szervezetek támogatják, más nemzeteknél viszont – főleg azoknál, melyek már keservesen tapasztalják az ilyen engedékeny törvényhozás következményeit – az újragondolás jelei mutatkoznak. A fenti esetben, amikor nem lehetséges teljesen megakadályozni vagy eltöröltetni egy abortusz-törvényt, egy parlamenti képviselő, akinek abortuszellenes személyes véleménye mindenki előtt világosan ismert, leadhatja szavazatát egy olyan törvényjavaslatra, mely *csökkenti akarja a hatályos törvény kárait* és a negatív hatásokat a kultúra és a közérkölcök területén. Így ugyanis nem egy jogtalan törvényhez nyújt meg nem engedett együttműködést, hanem megteszi a törvényes és kötelező kísérletet a rosszság megfékezésére.

74. Az igazságtalan törvényhozás az erkölcsös embereket gyakran állítja az együttműködés nehéz lelkiismereti problémája elé, mivel az embernek joga van ahhoz, hogy ne kényszerítsék erkölcsileg rossz cselekedetben való részvételre. A választás olykor fájdalmas és megkövetelheti az embertől, hogy föláldozzon bizonyos állást vagy lemondjon az őt törvényesen megillető előmenetelről. Máskor előfordulhat, hogy önmagukban közömbös vagy egyenesen pozitív cselekmények az egészében igazságtalan törvényhozás folyamatában meg tudnak menteni fenyegetett életeteket. Joggal lehet azonban attól tartani, hogy az ilyen cselekvésre való készség nemcsak botrányt okoz és gyengíti az élet elleni

támadásokkal szemben szükséges ellenállást, hanem észrevétlenül engedékenységre vezet.

Hogy megvilágítsuk ezt a nehéz erkölcsi kérdést, emlékeztetünk a *rosszban való együttműködés* általános elveire. A keresztények, mint minden jóakarató ember, súlyos lelkiismereti kötelezettséggel arra hivatottak, hogy ne működjenek együtt olyan cselekményekben, melyek – bár a polgári törvény engedélyezi – ellenkeznek Isten törvényével. Erkölcsileg ugyanis soha nem szabad tudva és akarva együttműködni a rosszal. Ilyen együttműködés valósul meg, amikor a végrehajtott tett – természetete szerint vagy a konkrét helyzetben keltett látszat szerint – közvetlen részvételnek minősül egy ártatlan emberi élet elleni cselekményben, vagy osztozás a főcselekvő erkölcstelen szándékában. Az ilyen együttműködés soha nem igazolható sem a másik szabadságának tiszteletbentartásával, sem arra való hivatkozással, hogy a polgári törvény engedélyezi és megkívánja; a személyesen végrehajtott tettekért ugyanis erkölcsi felelősséggel tartozunk, mely alól senki nem bújhat ki, s melynek alapján maga Isten fog megítélni valamennyiünket.[\[361\]](#)

Egy jogtalanság elkövetésében való részvétel visszautasítása nem csupán erkölcsi kötelezettség, hanem alapvető emberi jog is. Ha nem így volna, az embert személyi méltóságával természetete szerint összeférhetetlen cselekményre kényszerítenék, és szabadságának – melynek igazi értelme és célja az igaz és a jó – lényege is veszélybe kerülne. Egy olyan lényeges jogról van szó tehát, melyet a polgári törvénynek biztosítania és oltalmaznia kell. Ezért az orvosok, az egészségügyi dolgozók, a kórházak, klinikák és szanatóriumok vezetői számára biztosítani kell az élet elleni cselekményekben való részvétel visszautasításának lehetőségét, mind a tanácskozás, mind az előkészítés és a végrehajtás szakaszában. Ha valaki lelkiismerete alapján tiltakozik, annak nemcsak a büntetőjogi, hanem bármiféle hivatásbeli, gazdasági, fegyelmi vagy törvényes rossz következménytől is mentesnek kell maradnia.

„Szeresd... felebarátodat mint önmagadat”:[\[362\]](#) *„támogasd” az életet*

75. Isten parancsolatai az élet útját tanítják nekünk. A *tiltó erkölcsi törvényeknek*, melyek erkölcsileg elfogadhatatlannak nyilvánítanak meghatározott cselekvéseket, feltétlen értéke van az emberi szabadság számára: mindig és mindenütt kivételek nélkül érvényesek. Megmutatják, hogy egy meghatározott magatartás választása gyökerében összeegyeztethetetlen az Isten iránti szeretettel és az Ő hasonlatosságára teremtett személy méltóságával: egy ilyen döntés nem igazolható semmiféle jó szándékkal, semmiféle következménnyel, gyógyíthatatlan ellentétben van a személyek közti közösséggel, ellentmond a saját életet Isten felé irányító alapvető döntésnek.[\[363\]](#)

A tiltó erkölcsi törvényeknek már ebben az értelemben is rendkívül jelentős pozitív funkciója van: a föltétlenül parancsoló „ne” megmondja az áthághatatlan határt, melyen a szabad embernek nem szabad átlépnie, s ugyanakkor megmutatja a minimumot, melyet tiszteletben kell tartania, s melyből kiindulva számtalan „igen”-t kell kimondania, hogy fokozatosan elfoglalja *a jó egész horizontját*.[\[364\]](#) A parancsolatok, főként a tiltó erkölcsi törvények a kezdet és az első szükséges lépés a szabadság felé vezető úton: „A szabadság kezdete – írja Szent Ágoston – olyan gáztettektől való mentességben áll..., mint a gyilkosság, a házasságtörés, a parázsnaság, a lopás, a csalás, a szentségtörés. Amikor valaki kezdi nem birtokolni ezeket a gátságokat (s ez a nem birtoklás minden keresztény ember kötelessége), kezdi fölemelni a fejét a szabadságra, de ez még nem a tökéletes szabadság, csak a szabadság kezdete.”[\[365\]](#)

76. A „ne ölj” parancsolat tehát megjelöli az igaz szabadságra vezető út kiinduló pontját, mely elvezet oda, hogy tevékenyen gyarapítsuk az életet, és meghatározott módokon szolgáljunk neki. Ha így teszünk, teljesítjük kötelességünket a ránk bízott személyek felé,

s tettel és igazságban kifejezzük, hogy hálásak vagyunk Istennek az élet nagy ajándékáért.[\[366\]](#)

A Teremtő az életet az ember felelős gondoskodására bízta, nem azért, hogy önkényesen bánjon vele, hanem hogy bölcsen őrizze és szerető hűséggel gondozza azt. A szövetség Istene minden egyes ember életét egy másik emberre mint testvérré bízta a kölcsönös ajándékozás és elfogadás, az önátadás és a másik elfogadásának törvénye szerint. Amikor eljött az idők teljessége, Isten Fia megtestesülésével s azáltal, hogy életét adta az emberért, megmutatta, milyen magasságot és mélységet tud elérni e kölcsönösség törvénye. Lelke ajándékozásával Krisztus új tartalmakat és jelentéseket adott a kölcsönösség, az ember emberre bízása törvényének. A Lélek, aki a szeretetközösség művésze, új testvériséget és szolidaritást teremt az emberek között, ami valóban tükröződése a kölcsönös ajándékozás és elfogadás azon misztériumának, mely a Szentháromság sajátja. Maga a Lélek válik új törvényé, aki a hívőknek erőt ad és ébreszti felelőségüket, hogy kölcsönösen ajándékozzák önmagukat és fogadják el a másikat, részesedvén Jézus Krisztus szeretetében az Ő mértéke szerint.

77. Ez az új törvény formálja és élteti a „ne ölj” parancsolatot is. A keresztény ember számára tehát magában foglalja a végső parancsot arra, hogy tisztelje, szeresse és gyarapítsa minden testvér életét, Isten szeretetének igényei és mértéke szerint Jézus Krisztusban. „Ő életét adta értünk; ezért nekünk is oda kell adnunk életünket a testvérekért”.[\[367\]](#)

A „ne ölj” parancsolat az emberi élet tiszteletének, szeretetének és gyarapításának pozitív jelentésével is minden embert kötelez. Ott hangzik ugyanis mindenki erkölcsi lelkiismeretében, mint a teremtő Istennek az emberrel kötött ősi szövetségének elnyomhatatlan visszhangja; mindenki megismerheti az értelem világosságával és megtarthatja a Lélek titokzatos működésének segítségével, aki ott fű, ahol akar,[\[368\]](#) elér és átölel minden embert, aki ezen a világon él.

Valamennyien a szeretet szolgálatára vagyunk tehát kötelezve a felebarátunk felé, hogy élete mindig oltalmat és támogatást kapjon, különösen akkor, amikor gyenge vagy fenyegetés éri. Ez nemcsak személyes, hanem társadalmi törődés is, mely mindannyiunkat kötelez azáltal, hogy egy megújított társadalom alapjául az emberi élet feltétlen tiszteletét rakjuk le.

Szeretnünk és tisztelnünk kell minden férfi és minden nő életét, s állhatatosan és bátran kell dolgoznunk azért, hogy korunkban, melyet a halál nagyon sok jele jár át, végre megszülessen az élet új kultúrája, az igazság és a szeretet kultúrájának gyümölcse.

IV. FEJEZET **NEKEM TETTÉTEK** AZ EMBERI ÉLET ÚJ KULTÚRÁJÁÉRT

„Ti pedig tulajdonul lefoglalt nép vagytok, hogy az ő erejét hirdessétek:[\[369\]](#) az élet népe és az életet szolgáló nép”.

78. Az Egyház úgy kapta az Evangéliumot, mint az öröm és az üdvösség hírének és forrását. Jézus ajándékaként kapta, akit az Atya küldött, „hogy örömhírt vigyen a szegényeknek”.[\[370\]](#) Az apostolok által kapta, akiket Jézus az egész világra elküldött az Evangélium hirdetésére.[\[371\]](#) Ebből az evangelizáló tevékenységből születve az Egyház érzi, hogy minden nap újra hangzik benne az Apostol intő szava: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot”.[\[372\]](#) „*Evangelizálni* ugyanis – miként VI. Pál írta – *az Egyház sajátos kegyelme és hivatása, legmélyebb lényege*. Az evangelizálásért létezik.”[\[373\]](#)

Az evangelizáció átfogó és dinamikus tevékenység, mely áthatja az Úr Jézus prófétai, papi és királyi küldetésében részesedő Egyházat. Ezért elválaszthatatlanul hozzátartozik a *szerepet hirdetése, ünneplése és szolgálata. Mélységesen egyházi cselekmény*, mely az Evangélium összes munkását, mindegyiket a maga karizmái és sajátos szolgálata szerint mozgósítja.

Így van ez akkor is, amikor az *élet Evangéliumának* hirdetéséről van szó, mely integrális része az Evangéliumnak, aki Jézus Krisztus. Ennek az Evangéliumnak vagyunk szolgálói annak tudatában, hogy ajándékba kaptuk, s arra küldtünk, hogy az egész emberiségnek hirdessük „egészen a föld szélső határáig”.^[374] Tápláljuk magunkban ezért alázatosan és hálával azt a tudatot, hogy az *élet népe és az életet szolgáló nép vagyunk*, és így kell megjelenünk mindenki előtt.

79. Az *élet népe vagyunk*, mert Isten a maga ingyenes szeretetében nekünk ajándékozta az *élet Evangéliumát*, s ez az Evangélium átformált és üdvözített minket. „Az élet szerzője”^[375] drága vére árán ^[376] váltott meg minket és a keresztség fürdője által belé oltattunk ^[377] mint vesszők, melyek egyetlen törzsből szívják az életető nedvet és nyerik a termékenységet.^[378] A Lélek kegyelméből, „aki Úr és életet ad” bensőleg megújulva az *életet szolgáló nép lettünk*, s arra hívtunk, hogy ennek megfelelően éljünk.

Küldetésünk van: az élet szolgálatában lenni számunkra nem dicsekvés tárgya, hanem kötelesség, mely abból a tudatból fakad, hogy az a nép vagyunk, „melyet Isten szerzett magának, hogy az Ő csodatetteit hirdesse”.^[379] Utunkon *a szeretet törvénye vezet és támogat minket*: az a szeretet, melynek forrása és modellje Isten emberré lett Fia, aki „halála által életre keltette a világot”^[380] .

Népként kaptuk a küldetést. Az élet szolgálatának feladata mindenkit és minden egyes hívőt kötelez. Sajátosan „egyházi” felelősség, mely az összes tagok és a keresztyén közösség minden részének nagylelkű és összehangolt tevékenységét követeli. A közösségi feladat azonban nem zárja ki, nem is csökkenti az *egy-egy személy* felelősségét, akinek az Úr parancsa szól, hogy bárki ember „felebarátja legyen”: „Menj és tégy te is hasonlóképpen”.^[381]

Mindannyiunknak kötelessége hirdetni az *élet Evangéliumát*, *ünnepelni* a liturgiában és egész életünkben, és *szolgálni* azt a legkülönbözőbb formákban.

„Amit láttunk és hallottunk, azt hirdetjük nektek”:^[382] *hirdetni az élet Evangéliumát*

80. „Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit a szemünkkel láttunk, amit szemléltünk és kezünkkel tapintottunk: az Élet igéjét hirdetjük nektek... nektek is hirdetjük, hogy ti is közösségben legyetek velünk.^[383] Jézus az *egyetlen Evangélium*, nincs más mondanivalónk és nem másról kell tanúskodnunk.

Jézus hirdetése igazában az élet hirdetése. Ő ugyanis „az élet Igéje”.^[384] Benne „az élet lett láthatóvá”;^[385] sőt Ő maga „az örök élet, aki az Atyánál volt és láthatóvá lett számunkra”.^[386] Ez az élet közöltetett az emberrel a Szentlélek ajándéka által. Mert a teljességre, az „örök életre” van rendelve, mindenki földi élete elnyeri teljes értelmét.

Az *élet Evangéliumától* megvilágosítva szükségét érezzük annak, hogy hirdessük és tanúskodjunk róla a maga jellegzetes és meglepő újdonságában: mivel ez az Evangélium Jézussal azonos, aki minden újdonság hordozója^[387], és legyőzője annak a „öregségnek”, mely a bűnből ered és halálba visz^[388], meghaladja az ember minden várakozását, és föltárja, hogy a kegyelem által micsoda magasságokba emelkedik a személy méltósága. Így látja Nisszai Szent Gergely: „Az embert, aki semmi a dolgok között, hamu, széna, semmiség, egyszer csak a mindenség Istene fiává fogadja. Mi lehet ezért méltó hála? Milyen szó, milyen beszéd, milyen gondolat ünneplheti eléggé ezt a

förlümúlhatatlan jótéteményt? Az ember meghaladja a saját természetét, halandóból halhatatlan lesz; a törékeny és esendő ép és romlatlan lesz; a tisztavirág életú örökkévaló; mindent összegezve az ember Istenné válik.”[389]

Az ember páratlan méltósága fölltti öröm és hála indít arra, hogy mindenkinek elmondjuk ezt az üzenetet. „Amit láttunk és hallottunk, ... azt nektek is hirdetjük, hogy ti is közösségben legyetek velünk. [390] El kell juttatnunk az *élet Evangéliumát* minden férfi és nő szívéhez, és bele kell szónünk az egész társadalom legrejtettebb rétegeibe is.

81. Mindenekelőtt ennek az Evangéliumnak a *magvát* kell hirdetnünk. Ez pedig egy élő és közeli Istenről szól, aki bensőséges közösségre hív bennünket és megnyitja előttünk az örök élet biztos reményét; annak állítása, hogy a személy s élete és testisége között elszakíthatatlan kötelék van; annak bemutatása, hogy az emberi élet kapcsolat, Isten ajándéka, az Ő szeretetének gyümölcse és jele; annak meghirdetése, hogy Jézus rendkívüli kapcsolatban van minden emberrel, aki hajlandó arra, hogy a másik ember arcán fölismerje Krisztus arcát; annak megmutatása, hogy az „őszinte önjándékozás” a teljes emberi szabadság megvalósításának feladata és helye.

Ugyanakkor föl kell sorolnunk ennek az Evangéliumnak minden *következményét*, melyeket így foglalhatunk össze: Isten drága ajándéka, az emberi élet szent és sérthetetlen, s ezért teljesen elfogadhatatlan a művi abortusz és az eutanázia; az emberi életet nemcsak nem szabad megölni, hanem szerető figyelmességgel oltalmazni kell; az élet a kapott és ajándékozott szeretetben találja meg értelmét, s erre a horizontra tartozik a szexualitás és az emberi nemzés teljes igazsága; ebben a szeretetben a szenvedésnek és a halálnak is van értelme, s az őket körülvevő misztérium ellenére az üdvösség eseményévé válhatnak. Az élet tisztelete követeli, hogy a tudomány és a technika mindig az emberre és teljes fejlődésére irányuljanak; az egész társadalomnak tisztelnie, oltalmaznia és gyarapítania kell minden emberi személy méltóságát, életének minden pillanatában és állapotában.

82. Hogy valóban az élet szolgálatában álló nép legyünk, állhatatosan és bátran kell hirdetnünk ezeket az igazságokat az Evangélium első hirdetésétől kezdve, azaz a *katekézisben és a prédikáció különféle formáiban, a személyes dialógusban és minden nevelői tevékenységben*. A nevelőkre, tanítókra, katekétákra és teológusokra hárul a feladat, hogy mutassák meg azokat az *antropológiai gyökereket*, melyek megalapozzák és fönntartják a minden emberi személynek kijáró tiszteletet. Így miközben fölragyogtatjuk az *élet Evangéliumának* eredeti újdonságát, mindenkit tudunk segíteni abban, hogy az értelem és a tapasztalat fényénél fedezze föl, mennyire megvilágosítja a keresztyén üzenet az embert, természetének és létezésének tartalmát; értékes találkozási pontokat és dialógustémákat fogunk találni a nemhívókkal is, hiszen valamennyien arra törekszünk, hogy az élet új kultúráját előmozdítsuk.

Ellenséges hangoktól körülveve – miközben sokan elvetik az ember életére vonatkozó józan tanítást – magunkra vonatkozóan is halljuk Pál apostolnak Timóteushoz intézett szavait: „Hirdesd az ígét, állj elő velem, akár alkalmas, akár alkalmatlan. Érvelj, ints, buzdíts nagy türelemmel és hozzáértéssel.” [391] Ennek a buzdításnak egészen különös elevenséggel kell fölhangzania azok szívében, akik a legkülönbözőbb formákban közvetlenül részesei a küldetésnek, mely az igazság „tanítójává” teszi az Egyházat. Elsősorban nekünk, *püspököknek* szól: mindenekelőtt tőlünk várják, hogy az *élet Evangéliumának* fáradhatatlan hirdetői legyünk; ránk van bízva, hogy örködjünk annak a tanításnak a teljes és húséges továbbadásán, amit ebben az enciklikában újra elmondtam, s keressük a módját, hogy a híveket megőrizzük minden ellentétes tanítástól. Külön figyelmet kell fordítanunk arra, hogy a teológiai fakultásokon, a szemináriumokban és a különböző katolikus intézményekben terjesszék, magyarázzák és elmélyítsék a józan tanítás ismeretét.[392] Pál buzdítása szól az összes *teológusnak, a lelkipásztoroknak, a bármilyen formában tanítóknak, a katekétáknak és azoknak, akik formálják a*

lelkiismereteket: feladatuk tudatában soha ne vegyék magukra azt a súlyos felelősséget, hogy elárulják az igazságot és küldetésüket azért, hogy a Tanítóhivatal által hűségesen előadott és értelmezett *élet Evangéliumával* ellentétes, személyes véleményeket tanítsanak.

Ennek az Evangéliumnak hirdetése közben nem kell félnünk az ellenségeskedéstől és a népszerűtlenségtől, amikor elutasítunk minden áruló kompromisszumot és kétértelműséget, melyek hozzáalakítanának minket e világ gondolkodásához. [393] *A világban* kell lennünk, de nem *a világból valóknak*, [394] azzal az erővel, melyet Krisztustól kapunk, aki halálával és föltámadásával legyőzte a világot. [395]

„Hálát adok Neked, mert csodálatosan teremtettél”: [396] *ünnepelni az élet Evangéliumát.*

83. Azt a küldetést kaptuk, hogy a világban „az életet szolgáló nép” legyünk, ezért hirdetésünknek az *élet Evangéliuma igazi és sajátos ünneplésévé is kell válnia*. Ennek az ünneplésnek az a célja, hogy szertartásai, jelképei, cselekményei figyelemfölkeltő erejével értékes és jelentős helyé váljon, ahol továbbadjuk ennek az Evangéliumnak a szépségét és nagyságát.

Ennek érdekében magunkban és másokban elsősorban egyfajta *szemlélődő látásmódot* kell kialakítanunk. [397] Ez a látásmód az élő Istenbe vetett hitből születik, aki úgy teremtett minden embert, mint csodajelent. [398] Annak a látása ez, aki az életet a maga mélységében látja, fölfogja ingyenességét, szépségét, szabadságra és felelősségre hivatottságát. Annak a látása ez, aki a valóságot nem birtokolni akarja, hanem ajándékként fogadja el, s mindenben fölfedezi a Teremtő visszfényét, s minden személyben az Ő eleven képmását. [399] Ez a látás nem fordul el reményvesztetten attól, aki beteg, szenved, kitalított vagy épp a halál küszöbén áll, hanem engedi, hogy mindezen helyzetektől megszólítva keresse értelmüket, s épp e körülmények között észrevegye a másik arcán a találkozás, a dialógus és szolidaritás vágyát.

Itt az ideje, hogy valamennyien magunkévá tegyük ezt a látásmódot, és újra képessé váljunk arra, hogy vallásos ámulattal telt lélekkel *csodáljunk és tiszteljük minden embert*, miként VI. Pál egyik karácsonyi üzenetében buzdított erre. [400] E kontemplatív látástól serkentve a megváltottak új népe nem tud mást tenni, mint hogy *az öröm, dicséret és hála himnuszára fakad az élet fölmérhetetlen ajándékáért*, annak a meghívásnak a misztériumáért, mely minden embert a kegyelem életére hív Krisztusban, és végnélküli közösségre a Teremtő és Atya Istennel.

84. *Az élet Evangéliumának ünneplése az élet Istenének ünneplése*, Istené, aki ajándékozza az életet: „Dicsérünk kell az örök Életet, melyből önmagától árad minden élet; s akitől az élet minden benne részesedőhöz a maga módján jut el... Ez az isteni élet önmagában minden más élet létrehozója és éltetője; és minden élet és élő mozdulat ebből az életből való, mely minden élet fölött áll és minden élet elve. A lelkek belőle nyerik halhatatlanságukat, miként az állatok és az összes növények is tőle kapják az élet alacsonyabb fokát... Ez az élet ad a testből és lélekből összetett embereknek olyan életet, mely megközelíti az angyalokét, amikor elfordultunk tőle, túlaradó jósággal megtérít és visszahív, s ami ennél még istenibb, ígéri, hogy egész valónkat, lelkünket és testünket a halhatatlan életbe átvizsi: ... és kevés azt mondani, hogy Ő az eleven élet: Ő az élet elve, az élet egyetlen oka és forrása. ... Minden élőnek látnia és dicsérnie kell Őt, a túlaradó életet.” [401]

A Zsoltároshoz hasonlóan mi is egyéni és közösségi *mindennapos imádságunkban* dicsérjük és áldjuk Atyánkat, az Istent, aki megformált minket anyánk méhében, már akkor látott és szeretett bennünket [402] és igen nagy örömmel kiáltjuk: „áldalak téged, mert csodálatosan megalkottál; csodálatosak a te műveid, és az én lelkem nagyon ismeri azokat.” [403] Igen, „ez a halandó élet minden szorongása, sötét misztériuma, szenvedése

és törekenysége ellenére szépséges tény, mindig eredeti és megindító csoda; olyan esemény, mely méltó arra, hogy örömben és dicsőségben énekeljük meg”[\[404\]](#). S mi több, az ember és élete nem csupán úgy jelenik meg előttünk, mint a teremtés legnagyobb csodáinak egyike, hanem Isten az embernek szinte isteni méltóságot adott.[\[405\]](#) Minden születő gyermekben, minden élő vagy haldokló emberben fölismerjük Isten dicsőségének képmását: ezt a dicsőséget ünnepejük minden emberben, az élő Isten jelében, Jézus Krisztus képmásában.

Nemcsak arra vagyunk hivatva, hogy a személyes és közösségi imádsággal kifejezzük csodatunkat és hálánkat az ajándékba kapott életért, hanem mindenekelőtt arra, hogy a *liturgikus esztendő ünnepeivel* befogadjuk, ízleljük és közöljük az *élet Evangéliumát*. Külön meg kell emlékeznünk a *szentségekről*, az Úr Jézus üdvözítő jelenlétének és tevékenységének hatékony jeleiről a keresztyén életben: ezek részesítik az embert az isteni életben azáltal, hogy biztosítják azokat a lelki energiákat, melyekre szüksége van az élet, a szenvedés és a halál teljes igazságának megvalósításához. A liturgikus ünneplések, s főként a szentségek kiszolgáltatása – a szertartások jelentésének újrafelfedezése és megfelelő értékelésük következtében – egyre alkalmasabbá válnak a születés, az élet, a szenvedés és a halál teljes igazságának kifejezésére, és segítenek ezeket úgy átélni, mint a meghalt és föltámadott Krisztus húsvéti misztériumában való részesedést.

85. Az *élet Evangéliumának ünneplésében becsülnünk és értékelnünk kell azokat a megnyilvánulásokat és szimbólumokat, melyek a különböző kultúrák hagyományaiban és a népszokásokban találhatóak*. Olyan alkalmak és formák ezek, melyekkel a különböző országokban és kultúrákban a születés miatti örömet, a minden embert megillető tiszteletet és oltalmat, a szenvedő vagy szűkölködő iránti gondoskodást, az öreg és haldokló mellett állást, a gyászoló iránti részvétet, s a halhatatlanság vágyát és reményét fejezik ki.

Mindezek tudatában s magamévá téve a Bíboros Konzisztórium 1991-ben megfogalmazott kezdeményezését, javaslom, hogy tartsuk meg minden évben az *Élet Napját*, miként néhány püspöki konferencia már teszi is. E napot a helyi Egyház minden tagjának aktív részvételével készítsék elő és ünnepezzék. Fő célja, hogy az egyéni lelkiismeretekben, a családokban, az Egyházban és a polgári társadalomban fölébressze az emberi élet értelmének és értékének elismerését, mindig és minden állapotban; külön is a figyelem középpontjába állítva az abortusz és az eutanázia súlyosságát, anélkül azonban, hogy mellőznék az életnek azon egyéb mozzanatait és szempontjait, melyeket az épp aktuális helyzet esetről esetre fontossá tesz.

86. Az Istennek kijáró szellemi kultusz természetének megfelelően [\[406\]](#) az *élet Evangéliuma* ünneplésének az önátadásban és mások szeretetében megélt *mindennapi életben* kell megvalósulnia. Így egész életünk az élet ajándékának hiteles és felelős elfogadása és Isten őszinte és hálás dicsérete lesz, akitől ezt az ajándékot kaptuk. Ez történik férfiak és nők, gyermekek és felnőttek, fiatalok és öregek, egészségesek és betegek megszámlálhatatlan, gyakran rejtett és alázatos önátadásában.

E szeretetben és emberségben gazdag légkörben *hősies gesztusok* is születnek. Ezek az *élet Evangéliumának legnagyobb ünnepei*, mert *teljes önátadással* hirdetik azt; a szeretet legnagyobb fokának, az élet odaadásának fénylő megnyilvánulásai; [\[407\]](#) részesedést jelentenek a kereszt misztériumában, melyen Jézus föltárja, mennyit ér neki minden ember élete, s hogy miként valósul meg ez az élet a teljes odaadásban. A kiáltó hősiességek mellett ott van a mindennapi hősiesség is, a jósnak azok az apró vagy nagy tettei, melyek az élet hiteles kultúráját táplálják. Ezek között különleges elismerést érdemel szervek erkölcsileg elfogadható formában történő ajándékozása, mely az élet vagy a gyógyulás lehetőségét adja vissza már reménytelen betegeknek.

Ehhez a mindennapos hősiességhez tartozik az a csöndes, de mennyire termékeny és ékesszóló tanúság, melyet „azok a bátor édesanyák tesznek, akik főntartások nélkül adják oda magukat családjuknak, akik elszenvedik a szülés fájdalmait és készek minden fáradságra és áldozatra, hogy minél inkább odaadjanak mindent, ami jó csak bennük van.”[\[408\]](#) Küldetésük teljesítése közben „ezek a hős édesanyák nem mindig találnak támogatásra környezetükben, sőt a tömegkommunikációs eszközök által hirdetett életmodellek nem kedveznek az anyaságnak. A haladás és a modernség nevében túlhaladottnak mondják a hűség, a tisztaság és az áldozat értékeit, melyeknek a keresztény jegyesek és édesanyák hosszú sora volt és marad hordozója... Köszönet nektek, hős édesanyák, legyőzhetetlen szeretetetekért! Köszönet nektek, Istenbe és az Ő szeretetébe vetett rendíthetetlen bizalmatokért. Köszönet életek áldozatáért... Krisztus a húsvéti misztériumban megfizet nektek az ajándékért, amit adtatok. Neki ugyanis van hatalma ahhoz, hogy visszaadja az életet, amit Ő érte föláldoztatok.”[\[409\]](#)

„Mit használ, testvéreim, ha valaki azt mondja, hogy van hite, de cselekedetei nincsenek?": szolgálni az élet Evangéliumát.

87. A Krisztus királyi küldetésében való részesedés erejében az emberi élet támogatását és gyarapítását a *szeretet szolgálata* által kell megvalósítani, mely személyes tanúságtételben fejeződik ki az önkéntes szolgálatok különböző formáiban, a társadalmi mozgalmakban és a politikai elkötelezettségben. *Ez különösen sürgető igénye a jelen órának*, amikor a „halál kultúrája” oly nagy erővel száll szembe az „élet kultúrájával”, s gyakran fölülkerekedni látszik. De még ezt megelőzően olyan követelmény, mely „a szeretet által tevékeny hitből”[\[410\]](#) születik, miként Jakab levele figyelmeztet „Testvéreim, mit használ, ha valaki azt állítja, hogy van hite, de belőle fakadó tettei nincsenek? Üdvözítheti-e a hite? Ha valamelyik testvérnek nem volna ruhája és nem volna meg a mindennapi tápláléka, és egyikőtök így szólna hozzá: 'Menj békében, melegedj és lakjál jól!', de nem adnátok meg neki, amire a testének szüksége van, mit használna? Ugyanígy a hit is: ha nincsenek tettei, halott önmagában.”[\[411\]](#)

A szeretet szolgálatát *sajátos lelkiületnek kell mozgatnia és meghatároznia*: úgy kell törődnünk a másikkal, mint Istentől a felelősségünkre bízott személlyel. Jézus tanítványaként arra vagyunk hivatva, hogy felebarátnak tekintsünk minden embert,[\[412\]](#) előnyben részesítve azt, aki szegényebb, magányosabb, rászorulóbb. Éppen az éhezőnek, szomjazónak, hontalannak, ruhátlanak, betegnek, fogolynak – ugyanígy a meg nem született gyermeknek, a szenvedő vagy haldokló öregnek – nyújtott segítség lehetőség arra, hogy Jézusnak szolgáljunk, miként Ő maga mondta: „Valahányszor megtettétek egynek a legkisebb testvéreim közül, nekem tettétek”.[\[413\]](#) Éppen ezért nem vehetjük hallatlanba Aranyszájú Szent János mindig aktuális fölhívását és ítéletét: „Tisztelni akarod Krisztus testét? Ne menj el mellette, ha ruhátlan: és ne itt, a templomban tiszteld meg selyemruhákkal, hogy odakinn, ahol fázik és mezítelen, elmenj mellette.”[\[414\]](#)

Az életnek szóló szeretetszolgálatnak nagyon egységesnek kell lennie: nem tűrheti a pártoskodást vagy diszkriminációt, mert az emberi élet minden szakaszában és helyzetében szent és sérthetetlen; oszthatatlan érték. *Tehát az egész életet és mindenki életét kell gondjainkba venni*. Sőt, még mélyebbre hatolva az élet és a szeretet gyökeréig kell elmenni.

Minden férfi és nő mélységes szeretetéből kiindulva fejlődött ki a századok során *a szeretet rendkívüli történelme*, mely az egyházi és a polgári életbe számos, az elfogulatlan szemlélődben csodálatot keltő szervezetet hozott létre az élet szolgálatára. Olyan történet ez, melyet megújult felelősségérzettel minden keresztény közösségnek folytatnia kell, sokféle lelkipásztori és szociális tevékenységgel. Meg kell valósítani a *születő élet gondozásának* diszkrét és hatékony formáit, különleges gonddal azokra az édesanyákra, akik még az apa támogatása nélkül is világra merik hozni gyermeküket és nevelik őt.

Hasonló gondoskodást igényelnek a kitaszítottak, a szenvedők, s egész különösen az öregek.

88. Mindez igényli a türelmes és bátor *nevelő tevékenységet*, mely mindenkit arra indít, hogy viseljük egymás terhét; [415] a *szolgálatra szóló hivatások* állandó támogatását főként a fiatalokban; valamint a konkrét és maradandó, *evangéliumi szellemű kezdeményezések* megvalósulását.

Megfelelő szakértelemmel és komolysággal *sokféle eszközt* kell fölhasználni. Az élet fakadása körül *a születésszabályozás természetes módszereinek intézményei* adnak hatékony segítséget a felelős atyaság és anyaság kérdéseiben, miközben a gyermekem kezdve minden személyt önmagáért elismernek és tisztelnek, és minden döntést az őszinte önátadás vezérel. *A házassági és családi tanácsadók* a személy, a házaspár és a szexualitás keresztény látásának megfelelő antropológia fényében adott tanácsaikkal értékes szolgálatot tesznek a szeretet és az élet értelmének fölfedezéséhez, és minden családot támogatnak abban, hogy az élet szentélye lehessen. A születő élet szolgálatában állnak *azok a házak és központok, melyek az élet elfogadását segítik*. Támogatásukkal sok leányanya vagy nehézségekkel küzdő házaspár tud fölülemelkedni a születendő vagy már megszületett élet fogadásával járó félelmeken.

A bajba jutott, kisiklott, beteg, kirekesztett életeket gondozó és befogadó intézmények – mint pl. a kábítószereseket rehabilitáló, az árvákkal, szellemi fogyatékosokkal, AIDS-betegekkel, hontalanokkal foglalkozó közösségek – ékes megnyilvánulásai annak, hogy a szeretet találékony és mindenkinek tudja adni az élet új reményét és konkrét lehetőségeit.

Amikor pedig a földi élet a vége felé közeledik, megint csak a szeretet az, amely megtalálja a legmegfelelőbb módokat, hogy az *öregek* – főként, ha nem tudják ellátni magukat vagy *gyógyíthatatlan betegek* – emberi környezetet és szükségleteiknek, magányuknak és félelmeiknek megfelelő válaszokat kapjanak. Ebben a helyzetben pótolhatatlan szerepe van a családoknak; ők azonban igen nagy segítséget kaphatnak szervezetektől, s amikor szükséges, a csillapító kúrák idején a megfelelő egészségügyi és szociális szolgálatoktól, akár kórházakban, akár otthon.

Ugyancsak megfontolandó *a kórházak, a klinikák és a szanatóriumok szerepe*: rendeltetésük nemcsak az, hogy betegeket és haldoklókat ápoljanak, hanem hogy olyan környezetté váljanak, ahol a szenvedést, a fájdalmat és a halált tisztelettel veszik körül, s emberi és sajátos keresztény tartalmának megfelelően értelmezik. Nagyon határozottan és hatékonyan meg kell mutatkozni ennek a *szertesek kezében lévő vagy bármilyen formában az Egyházhhoz kapcsolódó intézményekben*.

89. Ezeket az életet szolgáló intézményeket és minden konkrét kezdeményezést olyan jól felkészült személyeknek kell irányítaniuk, *akik teljesen tudatában vannak* annak, mennyire döntő az *élet Evangéliuma* az egyén és a társadalom java szempontjából.

Sajátos felelősség hárul az egészségügyben dolgozókra: orvosokra, gyógyszerészekre, betegápolókra, kórházlelkészekre, szerzetesekre és szerzetesnőkre, adminisztrátorokra és önkéntesekre. Foglalkozásuk követeli tőlük, hogy őrizzék és szolgálják az életet. A mai társadalmi és kulturális környezetben, melyben az orvoslás könnyen elveszíti eredeti erkölcsiségét, olykor nagy kísértésnek vannak kitéve, hogy manipulálják az életet vagy egyenesen a halál munkásai legyenek. E kísértéssel szemben ma rendkívül megnőtt a felelősségük, mely legmélyebb indítékát és legerősebb támaszát éppen az orvoslás benső és elengedhetetlen etikai jellegéből kapja; miként az ókori és mindig aktuális *Hippokratészi eskü* kifejezi, mely szerint minden orvos köteles föltétel nélkül tisztelni az emberi életet és annak szent voltát.

Az ártatlan emberi élet föltétlen tisztelete megköveteli a *lelkiismereti tiltakozást* is a művi abortusszal és az eutanáziával szemben. A „gyilkolást” soha nem lehet gyógyító beavatkozásnak tekinteni, akkor sem, ha csak eleget akarnak tenni a szenvedő kérésének: inkább megtagadása a gyógyító foglalkozásnak, mely természete szerint szenvedélyes és makacs „igen” az életre. Az orvosbiológiai kutatásnak is, mely igen nagy jótéteményeket ígér az emberiségnek, mindig vissza kell utasítani az olyan kísérleteket, kutatásokat vagy alkalmazásokat, melyek – mivel nem veszik figyelembe az emberi lény sérthetetlen méltóságát – már nem az emberek szolgálatában állnak, hanem a segítség látszatával tönkreteszik őket.

90. Különleges szerep betöltésére hivatottak az *önkéntesek*. Nagyon értékes szolgálatot végeznek az élet érdekében, amikor szaktudásukat nagylelkű és ingyenes szeretettel kapcsolják össze. Az *élet Evangéliuma* készíti őket arra, hogy az egyszerű emberbaráti érzést Krisztus szeretetének magasságába emeljék; hogy a mindennapok fáradtsága közepette visszaszerezzék minden ember méltóságának tudatát; hogy elinduljanak a szükségét szenvedők földérítésére, ha szükséges, új utakat is keresve arrafelé, ahol nagyobb a szükség és gyengébbek a segítségre várók.

A szeretet kitartó realizmusa megkívánja, hogy az *élet Evangéliumát* szolgálják a *társadalmi mozgalmak* és a *politikai elkötelezettség* által, hogy képviselik és védik az élet értékét a mai egyre bonyolultabb és összetettebb társadalmakban. Az *egyéneknek, családoknak, csoportoknak és társulásoknak* különböző címeiken és módokon megvan a maguk felelőssége a társadalmi mozgalmakban és a kulturális, gazdasági, politikai és törvényhozási programok kidolgozásában, melyek mindenkit tisztelve és a demokratikus együttélés szabályai szerint hozzájárulnak egy olyan társadalom építéséhez, melyben elismerik és oltalmazzák minden személy méltóságát, és óvják és támogatják mindenki életét.

Ez a feladat különösen is terheli a *közügyek felelőseit*. Nekik, akik a közjó és az ember szolgálatára hivatottak, az a kötelességük, hogy bátor döntéseket hozzanak az élet javára, főként a *törvényhozásban*. Egy demokratikus államban, ahol a törvények és döntések sokak egyetértésén alapulnak, a hatalommal fölruházott egyénekben meggyöngülhet a személyes felelősség érzése. Erről azonban senki soha le nem mondhat, főként ha törvényhozó vagy döntési mandátuma van, melyért felelőssé teszi Isten, a saját lelkiismerete és az egész társadalom előtt, ha az igazi közjó ellen hozott egy döntést. Igaz, hogy a törvények az emberi élet védelmének nem egyetlen eszközei, szerepük azonban igen nagy, s olykor meghatározó a gondolkodásmód vagy szokás kialakulásában. Újra megismétlem, hogy egy olyan törvény, mely sérti az ártatlan élethez való természetes jogot, igazságtalan, és mint ilyen, nincs hatálya. Éppen ezért határozottan megújítom fölhívásomat az összes politikus felé, hogy ne hozzanak olyan törvényeket, melyek mellőzván a személy méltóságát, gyökerében fenyegetik a polgári együttélést.

Az Egyház tudja, hogy a pluralista demokráciában a különböző erős kulturális irányzatok jelenléte miatt nehéz megvalósítani az élet hatékony, törvényes védelmét. A bizonyosság azonban, hogy az erkölcsi igazság szükségszerűen visszhangot kelt minden lelkiismeretben, bátorítsa a politikusokat, elsősorban a keresztényeket, hogy ne veszítsék kedvüket, és olyan döntéseket hozzanak, melyek – számolva a konkrét lehetőségekkel – elvezetnek egy, az élet értékét elismerő és támogató igazságos rend helyreállításához. Ebből a szempontból ki kell emelnünk, hogy nem elég kiküszöbölni a rossz törvényeket. Az élet elleni támadásoknak kedvező okokat kell eltávolítani, elsősorban azáltal, hogy biztosítják a családot és az anyaságot megillető támogatást: a *családpolitikának* kell lennie az *egész szociális politika kiindulópontjának és motorjának*. Éppen ezért olyan szociális és törvényhozói kezdeményezéseket kell tenni, melyek képesek biztosítani a feltételeket az atyaság és anyaság hiteles döntésszabadságához. Továbbá újra kell rendezni a munkaügy, az urbanisztika, a lakáspolitikai és a szolgáltatások dolgait, hogy össze lehessen hangolni a munkára és a családra fordítandó időt, s valóban lehetővé váljon a gyermekek és az öregek gondozása.

91. Az életet szolgáló politika jelentős fejezete ma a *népesedés*. Kétségtelen, hogy a közhatalomnak feladata „kezdeményezni a népesedés irányítását”^[416]; de e kezdeményezéseknek mindig tiszteletben kell tartaniuk a házaspárok és családok elsődleges és elidegeníthetetlen felelősségét, és nem folyamodhatnak olyan módszerekhez, melyek figyelmen kívül hagyják a személyt és annak alapvető jogait, elsősorban az ártatlan ember élethez való jogát. Ezért erkölcsileg elfogadhatatlan, hogy a születések szabályozása céljából olyan eszközöket támogassanak vagy kényszerítsenek, mint a fogamzásgátlás, a sterilizáció és az abortusz.

A demográfiai probléma megoldásának útjai egészen mások: a kormányoknak és a különböző nemzetközi szervezeteknek mindenekelőtt arra kell törekedniük, hogy olyan gazdasági, szociális, egészségügyi és kulturális feltételeket teremtsenek, melyek segítik a házastársakat, hogy igaz felelősséggel és teljes szabadsággal dönthessenek a nemzés kérdésében; továbbá fokozniuk kell erőfeszítéseiket „a gazdasági növekedésért és a *gazdagság igazságosabb elosztásáért*, hogy mindenki egyformán részesedhessen a teremtett javakból. Világméretben kell megoldást találni, létrehozván a hiteles gazdasági közösséget és a javak elosztását nemzetközi és nemzeti téren egyaránt.”^[417] Egyedül ez az a megoldás, mely tiszteletben tartja a személyek és a családok méltóságát s a népek hiteles kulturális örökségét.

Széleskörű és összetett tehát az *élet Evangéliumának* szolgálata. E szolgálat egyre inkább a többi Egyházak és egyházi közösségek tagjaival való tevékeny együttműködés értékes területének látszik a *cselekedetek ökumenizmusának* azon vonalán, melyet a II. Vatikáni Zsinat a maga tekintélyével bátorított.^[418] Ezen túlmenően gondviselészerű tere a dialógusnak és az együttműködésnek más vallások követőivel és minden jóakarátú emberrel: *az élet védelme és gyarapítása senkinek nem monopóliuma, hanem mindenki feladata és felelőssége*. A harmadik évezred vigíliáján előttünk álló kihívás kemény: csak az élet értékében hívók egyetértő együttműködése tudja elhárítani a civilizáció összeomlását, minek következményei beláthatatlanok lennének.

„Íme, az Úr öröksége a gyermekek, a méh gyümölcse az Ő áldása”:^[419] a család *„az élet szentélye”*

92. „Az élet népében és az életet szolgáló népben” *nagyon fontos a család felelőssége*: az a felelősség, mely természetéből – tudniillik hogy az élet és a szeretet házasságra alapozott közössége – és küldetéséből fakad, és arra szólítja, hogy „őrizze, nyilatkoztassa ki és közölje a szeretetet.”^[420] Isten szeretetéről van itt szó, melynek a szülők munkatársai, szinte tolmácsai az élet továbbadásában és az Atya tervei szerinti nevelésében.^[421] A szeretet műve ugyanis az ingyenesség, az elfogadás, az ajándékozás: a családban mindenkit elismernek, tisztelnek és elfogadnak, mert személy, s aki jobban rászorul, az intenzívebb és éberebb gondoskodásban részesül.

A család hivatása, hogy tagjai életét a születéstől a halálig kíséri. Valóban *„az élet szentélye*, ... az a hely, ahol az életet, Isten ajándékát megfelelő módon fogadni lehet, meg lehet védeni a sokféle támadással szemben, és az kibontakozhat egy hitelesen növekvő emberség igényei szerint.”^[422] Ezért *meghatározó és pótolhatatlan* a család szerepe az élet kultúrájának építésében.

A család mint *családi egyház* arra hivatott, hogy hirdesse, ünnepelje és szolgálja az *élet Evangéliumát*. E feladat elsősorban a házastársakat érinti, akik arra hivatottak, hogy továbbadják az életet, *mindig tudatában lévén a nemzés értelmének*, tudniillik hogy az kiváltságos esemény, melyben megnyilvánul, hogy *az emberi élet olyan ajándék, melyet el kell ajándékozni*. Egy új élet nemzésében a szülők fölfedezik, hogy a gyermek „kölcsonös szeretetük önátadásának gyümölcse, ugyanakkor ajándék mindkettőjüknek: ajándékból fakadó ajándék.”^[423]

A család elsősorban a *gyermek nevelésével* tesz eleget az *élet Evangélium* hirdetésére szóló küldetésének. A szülők szóval és példával a mindennapi élet kapcsolataiban és döntéseiben, konkrét megnyilvánulásaikkal bevezetik gyermekeiket a hiteles szabadságba, mely az őszinte önátadásban valósul meg; kiművelik bennük a másik tiszteletét, az igazságérzetet, a szívélyes elfogadást, a dialógust, a nagylelkű szolgálatot, a szolidaritást és minden más értéket, mely segít az életet ajándékként élni. A keresztyén szülői nevelés a gyermekek hitét is szolgálja, és segít nekik, hogy teljesítsék Istentől kapott hivatásukat. A nevelői küldetés része az is, hogy tanítsák és tanúsítsák a gyermeknek a szenvedés igazi értelmét: ezt teszik akkor, ha figyelmesek minden körülöttük lévő szenvedésre, és együttérző segítséget nyújtanak a beteg és öreg családtagoknak.

93. Ezenfelül a család ünnepli az *élet Evangéliumát a mindennapos egyéni és családi imádsággal*: dicséri és áldja az Urat az élet ajándékáért, és kéri a világosságot és az erőt, hogy szembe tudjon nézni a nehézségekkel és a szenvedéssel, és meg tudja őrizni a reményt. De az igazi ünneplés, mely tartalmat ad az imádság és istentisztelet minden formájának, az, amely *a család mindennapi életében fejeződik ki*, ha az szeretetből és ajándékozásból történik.

Így az ünneplés átalakul az *élet Evangéliuma szolgálatává*, mely a *szolidaritásban* fejeződik ki. Ez a családban és a család körül úgy mutatkozik meg, mint a mindennapok apró és alázatos tetteiben tapasztalható finom, éber és szíves figyelem. A családok közti szolidaritás rendkívül jelentős megnyilvánulása a szüleiktől elhagyott vagy súlyos bajba került gyermekek *örökbefogadására* vagy *gondozásba vételére* való készség. Az igazi atyai és anyai szeretet túl tud lépni a test és vér kötelékein, és el tudja fogadni más családok gyermekeit is, biztosítva számukra mindazt, amire szükségük van, hogy éljen és fejlődjön tudjanak. Az örökbefogadás formái közül érdemes fölfigyelnünk a *táv-örökbefogadásra*, amit olyankor tanácsos előnyben részesíteni, amikor a gyermekek elhagyásának egyetlen indítéka a család nagy szegénysége. Az örökbefogadásnak ez a változata ugyanis megadja a szülőknek a szükséges segítséget, hogy nevelni tudják gyermekeiket, akik így megmaradhatnak természetes környezetükben.

Ha a szolidaritást úgy értjük, mint „szilárd és maradandó elhatározást a közjó szolgálatára”^[424], akkor meg kell valósítani *társadalmi és politikai részvétel* formájában is. Következésképpen az *élet Evangéliumának* szolgálata magával hozza azt is, hogy a családok megfelelő társulások révén hassanak oda, hogy a törvények és az állami intézmények semmiképp se sértsék az élethez való jogot – egészen a fogantatástól a természetes halálig –, hanem oltalmazzák és mozdítsák elő azt.

94. Különleges hely illeti meg az *öregeket*. Míg egyes kultúrákban a korosabb személy jelentős aktív szerepben a családon belül marad, más kultúrákban az öreget haszontalan tehernek érzik és magára hagyják: az utóbbi esetben könnyen támad a kísértés, hogy eutanáziához folyamodjanak.

Tűrhetetlen az öregek kirekesztése vagy elutasítása. Jelenlétük a családban vagy legalábbis közelségük a családhoz – amikor a lakás kicsisége vagy más okok miatt jelenlétük lehetetlen – alapvető fontosságú a különböző nemzedékek kölcsönös értékcsereje és az egymást gazdagító kapcsolatok légkörének megteremtéséhez. Jelentős tehát, hogy megőrizték vagy, ahol elveszett, helyreállítsák a nemzedékek közötti „megegyezést” arra, hogy az útjuk végéhez érkezett öreg szülők gyermekeiktől visszakapják azt az elfogadást és szolidaritást, amit fiatalon ők tanúsítottak születő gyermekeik iránt: ezt kívánja a *tiszteld atyádat és anyádat* isteni parancs iránti engedelmesség.^[425] De nemcsak ennyiről van szó. Az öreget nemcsak úgy kell tekinteni, mint aki figyelemre, közelségre és szolgálatra szorul. Ő is nagyon értékesen hozzájárul az *élet Evangéliumához*. A hosszú évek alatt gyűjtött gazdag tapasztalatból *a bölcsesség osztogatója, a remény és a szeretet tanúja* lehet, és azzá is kell válnia.

Ha igaz az, hogy „az emberi nem jövője a családtól függ”[\[426\]](#), azt is el kell ismernünk, hogy a mai szociális, gazdasági és kulturális körülmények nehezebbé és fáradtságosabbá teszik a család feladatát az élet szolgálatában. Sürgetően szükséges, hogy magát a családot segítsék és támogassák, hogy megvalósíthassa az „élet szentélye” hivatását, mint a társadalom olyan sejtje, mely szereti és elfogadja az életet. A társadalomnak és az államoknak biztosítaniuk kell mindazt a támogatást, gazdaságilag is, mely szükséges, hogy a családok emberibb módon tudjanak válaszolni saját problémáikra. Az Egyház részéről fáradhatatlanul elő kell segíteni egy olyan családi lelkipásztorkodást, mely képes arra, hogy minden családot ösztönözzön az élet *Evangéliuma* szerinti küldetésének bátor és örömteli fölfedezésére és teljesítésére.

„Úgy éljetez mint a világosság fiai”:[\[427\]](#) a kulturális fordulat megvalósításáért.

95. „Úgy éljetez mint a világosság fiai... keressétek, ami kedves az Úrnak és ne legyen részetek a sötétség terméketlen tetteiben”.[\[428\]](#) A mai társadalmi környezetben, melyet az „élet kultúrája” és a „halál kultúrája” közötti drámai harc jellemez, ki kell érelni egy erős kritikai érzéket, mely fölismeri az igaz értékeket és a hiteles ígényeket.

Sürgető feladat a lelkiismeretek általános mozgósítása és a közös etikai erőfeszítés, hogy mozgásba lendüljön az életet szolgáló nagy stratégia. Mindannyiunknak együtt kell építenünk az élet új kultúráját. Ez a kultúra új, mert képes az emberi élet körüli mai hatalmas problémákkal szembenézni és megoldani azokat; új, mert az összes keresztények komoly és tevékeny meggyőződéssel teszik magukévá; új, mert képes komoly és bátor kulturális szembeszállásra mindenkivel. E kulturális fordulat sürgőssége történelmi helyzetünkhöz kötődik, de az Egyház sajátos evangelizáló küldetésében gyökerezik. Az Evangéliumnak ugyanis az a célja, hogy „belülről formálja át, újítsa meg az emberiséget”[\[429\]](#); olyan mint a kovász, mely megkeleszti az egész tésztát,[\[430\]](#) s mint ilyen arra van rendelve, hogy áthassa és belülről lelkesítse az összes kultúrákat[\[431\]](#), hogy azok az ember és élete egész igazságát megmutathassák.

Azzal kell kezdenünk, hogy a keresztény közösségeken belül megújítjuk az élet kultúráját. Nagyon gyakran a hívők, még azok is, akik aktív részesei az egyházi életnek, szakadást látnak a keresztény hit és annak az életre vonatkozó etikai követelményei között, s így erkölcsi szubjektivizmusba és ennek megfelelő elfogadhatatlan cselekvésre jutnak. Nagyon világosan és bátran meg kell kérdeznünk önmagunkat, hogy az életnek milyen kultúrája terjedt el ma egyházmegyénk hívei, családjai, csoportjai és közösségei között. Ugyanilyen világosan és határozottan kell meghatároznunk, hogy milyen lépéseket kell tennünk az élet szolgálatára, annak teljes igazsága szerint. Ugyanakkor elő kell mozdítanunk a komoly és elmélyült párbeszédet mindenkivel, még a nem keresztényekkel is, az emberi élet alapvető problémáiról, a szellemi műhelyekben, különböző foglalkozási területeken, s ahol az emberek mindennapos élete zajlik.

96. E kulturális változás megvalósítása felé az első és alapvető lépés az erkölcsi lelkiismeret formálása minden emberi élet páratlan és sérthetetlen értékének kérdésében. Nagyon jelentős újra fölfedezni az élet és a szabadság közti elszakíthatatlan kapcsolatot. Oszthatatlan javak ezek: ha megsértik az egyiket, a másik sem marad sértetlen. Nincs igaz szabadság ott, ahol az életet nem fogadják el és nem szeretik; nincs teljes élet, csak a szabadságban. Továbbá e kettőnek természetes és különleges kapcsolata van egymással, mely föloldhatatlanul összeköti őket: a szeretetre szóló meghívás. E szeretet mint őszinte önátadás[\[432\]](#) a személy életének és szabadságának legigazibb értelme.

Nem kevésbé meghatározó a lelkiismeret formálásában a szabadságot az igazsághoz kapcsoló kötelék fölfedezése. Miként már többször hangsúlyoztam, a szabadság elszakítása az objektív igazságtól lehetetlenné teszi, hogy a személy jogait megbízható, racionális

alapokra helyezték, és előkészíti azt, hogy a társadalomban eluralkodjon az egyének kormányozhatatlan anarchiája vagy a közhatalomra nézve halálos totalitarizmus.[\[433\]](#)

Lényeges tehát, hogy az ember elismerje teremtmény voltának nyilvánvalóságát, s hogy a létet és az életet ajándékkul és feladatként kapja Istentől: az ember csak e veleszületett létbeli függés elfogadásával képes teljesen megvalósítani életét és szabadságát, ugyanakkor tiszteletben tartani minden más személy életét és szabadságát. Ezzel nyilvánvalóvá válik, hogy „minden kultúra központjában az a magatartás áll, amit az ember a legnagyobb misztérium, Isten misztériuma színe előtt tanúsít”[\[434\]](#) . Ha tagadják Istent, s úgy élnek, mintha Ő nem létezne, vagy nem tartják be a parancsolatait, könnyen úgy végzik, hogy tagadják vagy megsértik az emberi személy méltóságát és élethez való sérthetetlen jogát is.

97. A lelkiismeret formálásához szorosan kapcsolódik a *nevelői munka*, mely segíti az embert, hogy egyre inkább ember legyen, egyre mélyebbre vezeti az igazságban, irányítja az élet növekvő tisztelete felé és olyanná alakítja, hogy helyes kapcsolatokat tudjon kialakítani más személyekkel.

Különösen fontos, hogy az élet értékére neveljenek a *gyökereitől kezdődően*. Merő illúzió azt gondolni, hogy fölépíthető az emberi élet igaz kultúrája, ha a fiatalokat nem segítik – a maguk igaz tartalmában és benső összefüggésükben – elfogadni és megélni a nemiséget, a szeretetet és egész létüket. A nemiség, az egész személy kincse „a maga belső tartalmát azzal mutatja meg, hogy a személyt rávezeti a szeretetben önmaga elajándékozására”.[\[435\]](#) A nemiség vulgáris alulértékelése azon fő okok egyike, melyek a születő élet megvetéséhez vezetnek: csak az igaz szeretet tudja megőrizni az életet. Nem bújhatunk ki tehát a kötelezettség alól, hogy a serdülőknek és ifjaknak hiteles nevelést nyújtsunk *a nemiségre és a szerelemre*, olyan nevelést, mely magában foglalja *a tisztaságra nevelést* is, mert ez az erény segíti a személy érlelődését, s teszi képessé a test „jegyesi” jelentésének tiszteletére.

Az életre való nevelés magával hozza *a házastársak nevelését a felelős nemzésre*. Ez ugyanis a maga igaz tartalmával azt igényli, hogy a házastársak tanulékonyak legyenek az Úr hívó szavára, és úgy cselekedjenek, mint az Ő tervének hűséges végrehajtói: ez akkor történik, ha a család nagylelkűen nyitott az új életek felé, s ezt a nyitottságot akkor is megőrzi az élet szolgálatára, amikor komoly indítékok miatt s az erkölcsi törvény megtartásával úgy döntenek, hogy egy időre vagy meghatározatlan időre elkerülik egy új élet születését. Az erkölcsi törvény arra kötelezi őket, hogy minden körülmények között uralják ösztöneiket és szenvedélyeiket, s tartsák tiszteletben a személyükbe írt biológiai törvényeket. Ez a tisztelet teszi törvényessé a nemzés iránti felelősség szolgálatában *a születésszabályozás természetes módszereihez való folyamodást*: ezek tudományos szempontból egyre jobbak lesznek és konkrét lehetőséget nyújtanak az erkölcsi értékekkel összhangban lévő döntésekhez. Az elért eredmények becsületes értékeléséhez túl kell lépni a ma még túlságosan elterjedt előítéleteken, s meg kell győzni a házastársakat, az egészségügyi és szociális dolgozókat a természetes családtervezésre nevelés fontosságáról. Az Egyház elismeréssel van azok iránt, akik áldozatosan és odaadóan, de sokszor lebecsülten foglalkoznak az ilyen módszerek kutatásával és terjesztésével, s ugyanakkor előmozdítják az erkölcsi értékekre nevelést, melyeket módszerük föltételez.

A nevelés nem teheti meg, hogy nem veszi tekintetbe a szenvedést és a halált is. Ezek ugyanis annyira részei az emberi tapasztalatnak, hogy nemcsak félrevezető, hanem hiábavaló a kísérlet is, eltávolítani vagy kitörölni őket. Ehelyett mindenkit segíteni kell abban, hogy fogadja el a maga konkrét és kemény valóságában a mély misztériumot. A fájdalomnak és a szenvedésnek is van értelme és értéke, ha a kapott és ajándékozott szeretettel szoros kapcsolatban élük át. Ezért akartam, hogy minden évben tartsuk meg *a betegek világnapját*, hangsúlyozván, hogy „a Krisztussal közösségben átélt szenvedés följánlásának üdvözítő jellege a megváltás lényegéhez tartozik”[\[436\]](#) . Még a halál is

egészen más, mint egy reménytelen esemény: a létezés kapuja, mely az örökkévalóságra nyílik, s azok számára, akik Krisztusban élnek, részesedés az Ő halála és föltámadása misztériumában.

98. Összegezvén elmondhatjuk, hogy az óhajtott kulturális változás mindannyiunktól azt a bátorságot kívánja, hogy *egy új életstílust öltünk magunkra*, mely abban mutatkozik meg, hogy a konkrét döntések alapja – személyes, családi, társadalmi és nemzetközi szinten egyaránt – az értékek helyes rendje: *a lét elsőbbsége a birtoklással*^[437], *a személy elsőbbsége a dolgokkal szemben*^[438]. Ez az új életstílus azt is magában foglalja, hogy átlépünk *a másik iránti közömbösségből az iránta való érdeklődésbe, és elvetéséből az elfogadásába*: a másik nem konkurens versenytárs, aki ellen védekezni kell, hanem fivér és nővér, akivel szolidárisnak kell lennünk; szeretnünk kell őt önmagáért: már pusztán jelenlétével gazdagít minket.

Az élet új kultúrája melletti mozgósításból senki se érezze kirekesztettnak magát: *mindenkinek megvan a maga fontos szerepe*. A család nagyon fontos feladata mellett ott van a *tanítóké* és a *nevelőké* is. Leginkább tőlük függ, hogy az igaz szabadságra nevelt fiatalok meg tudják-e őrizni magukban és terjeszteni tudják-e maguk körül az élet hiteles eszményeit, s a családban és a társadalomban növekedni tudnak-e minden személy tiszteletében és szolgálatában.

Az *értelmiségiek* is sokat tehetnek az emberi élet új kultúrája fölépítéséért. Különleges feladat hárul a *katolikus értelmiségiekre*, akik arra hivatottak, hogy tevékenyen legyenek jelen a kultúra kiváltságos műhelyeiben, az iskolákban és az egyetemeken, a tudományos és technikai kutatásban, a művészetekben és a humán gondolkodásban. Az Evangélium éltető nedvével táplált tehetségüket és tevékenységüket az élet új kultúrája szolgálatába kell állítaniuk olyan bizonyított eredményekkel, melyek mások elismerését is kivívják. Éppen e célból alapítottam az *Életvédő Pápai Akadémiát*, azzal a feladattal, hogy „kutassa, tanítsa és formálja az élet támogatásával és védelmével kapcsolatos orvosbiológia és jog fő problémáit, főként a keresztény erkölccsel és az egyházi Tanítóhivatallal való közvetlen kapcsolatukban”^[439]. Különleges szolgálatot kell tenniük az *egyetemeknek*, főként a katolikusoknak és a *bioetikai intézeteknek*.

Nagy és súlyos felelőssége van a *tömegtájékoztató eszközök munkatársainak*, akik arra hivatottak, hogy a nagy hatású üzenetek az élet kultúrája javát szolgálják. Ezért az életnek nemes és értékes példáit kell bemutatniuk és teret kell biztosítaniuk az emberi szeretet pozitív, s olykor hősi tanúságtételeinek; nagy tisztelettel kell bemutatniuk a szeretet és a nemiség értékeit, bizonytalankodások nélkül fölébe helyezve mindennek, ami bemocskolja és elsilányítja az emberi méltóságot. A valóság ábrázolásakor kerülniük kell mindent, ami sugallja vagy növeli az élet iránti közömbösséget, megvetést vagy elutasítást. Az igazság iránti gondos hűségben kapcsolják össze az információ szabadságát minden személy tiszteletbentartásával és a mélységes emberiséggel.

99. Az élet javára szóló kulturális fordulatban egyedülálló, s talán meghatározó szerepe van a *nők* gondolkodásának és tetteinek: egy „új feminizmus” éltetőivé kell válniuk, mely a „férfiasodás” kísértését elkerülve el tudja ismerni és ki tudja fejezni a polgári együttélés minden megnyilvánulásában az igazi női természetet, s így küzd a kizsákmányolás, az erőszak és a diszkrimináció minden formájának legyőzéséért.

Megismételvén a II. Vatikáni Zsinat záró üzenetének szavait, magam is nyomatékos fölhívással fordulok a nőkhöz: *„Békítsétek össze a férfiakat az étellel!”*^[440] Ti arra vagytok hivatva, hogy tanúskodjatok a *hiteles szeretet értelméről*; azaz annak az önátadásnak és elfogadásnak értelméről, mely különleges módon valósul meg a házastársi kapcsolatban, de ennek kell minden más személyek közti kapcsolat lelkének is lennie. Az anyaság nagyon finom érzékenységet ébreszt bennetek a másik személy iránt, s ugyanakkor különleges feladatot ró rátok: *„Az anyaság különleges közösséget jelent az*

élet misztériumával, mely az édesanya méhében érlelődik... A kialakulóban lévő új emberrel megélt egyedülálló kapcsolat sajátos, a nő egész személyiségét mélységesen meghatározó magatartást alakít ki az ember, s nem csupán a saját gyermek, hanem általában az ember iránt.”[441] Az anya ugyanis elfogad és magában hordoz egy másikat, módot ad neki arra, hogy benne növekedjék, teret ad neki, tiszteli a maga másságában. Így a nő fölfogja és tanítja, hogy az emberi kapcsolatok akkor hitelesek, ha megnyílnak a másik személy elfogadására, akit elismer és szeret, nem egészségéért, szépségéért, értelmességéért, erejéért, hasznosságáért, hanem személy voltából fakadó méltóságáért. Ez az az alapvető többlet, amit az Egyház és az emberiség a nőktől vár. És mindez a kultúra hiteles megváltozásának helyettesíthetetlen föltétele.

Külön szeretnék hozzátok fordulni, *akik abortuszon estetek át*. Az Egyház tudja, hogy mi minden befolyásolhatta döntéseiteket, és biztos abban, hogy sokszor fájdalmas, esetleg drámai volt a döntés. A lelketeken esett seb valószínűleg még mindig nem hegedt be. Valóban, ami történt, mélységesen igazságtalan dolog volt és marad. De ne bátortalanodjatok el és ne hagyjatok föl a reménnyel! Sokkal inkább próbáljátok megérteni a maga igazságában azt, ami történt. Ha még nem tettétek volna meg, alázattal és bizalommal nyíljatok meg a bűnbánatra: az irgalmasság Atyja vár titeket, hogy megbocsásson és megbékítsen a bűnbánat szentségében. Akkor majd megértitek, hogy semmi sincs elveszve, s még a gyermeketektől is bocsánatot kérhettek, aki most az Úrban él. Barátok és szakemberek segítségével fájdalmas tapasztalatotok tanúságával ti magatok lehettek mindenki élethez való jogának leghatásosabb védői. Az élet melletti kiállásokkal, amit esetleg egy új élet születése koronáz meg, s a közeletekben lévő rászoruló elfogadásával és gondozásával az emberi élet új szemléletének művészei lehettek.

100. Az élet új kultúrájáért tett nagy erőfeszítéseink közepette *a Krisztusba vetett bizalom erősít és lelkesít bennünket*, aki tudja, hogy a mennyek országához hasonlóan az *élet Evangéliuma* is növekvőben van és bőszeges termést hoz.[442] Kétségtelenül ijesztő az aránytalanság a „halál kultúráján” munkálkodók kezében lévő sok és hatalmas eszköz és azon lehetőségek között, melyekkel az „élet és a szeretet kultúrájának” terjesztői rendelkeznek. Mi azonban tudjuk, hogy bízhatunk Isten segítségében, akinél semmi sem lehetetlen.[443]

E szívbeli bizonyossággal és minden férfi és nő sorsáért aggódva ismétlem meg ma mindenkinek, amit az őket fenyegető veszedelmek közepette nehéz feladataikkal küzdő családoknak mondtam[444]: *sürgetően szükségünk van az életért szóló nagy imádságra* szerte az egész világon. Minden keresztény közösségből, csoportból vagy társulásból, minden családból, s minden egyes hívő szívéből – a megszokott és külön ezért mondott imádságokban – szálljon föl Istenhez, az élet Teremtőjéhez és szerelmeséhez a buzgó kérés. Maga Jézus mutatta meg, hogy az imádság és a böjt a fő és leghatásosabb fegyver a gonosz erői ellen,[445] és mondta tanítványainak, hogy egyes ördögök másként nem űzhetők ki.[446] Alázattal és bátran kezdjünk újra *imádkozni és böjtölni*, hogy elnyerjük, hogy a Magasságból jövő erő lerontsa a család és a hazugság falait, melyek oly sok fivérünk és nővérünk szeme előtt takarják el az életellenes magatartások és törvények romlott természetét, és nyissa meg szívüket a szeretet és az élet civilizációját szolgáló vágyakra és elhatározásokra.

„Ezeket megírtuk nektek, hogy a mi örömünk teljes legyen”: „az élet Evangéliuma az emberek városának szól.”

101. „Ezeket megírtuk nektek, hogy a mi örömünk teljes legyen”. [447] Az *élet Evangéliumának* kinyilatkoztatását mindenkivel közlendő ajándékként kaptuk: hogy minden ember közösségben legyen velünk és a Szentháromsággal.[448] A mi örömünk sem lehetne teljes, ha ezt az Evangéliumot nem közölnénk másokkal, hanem megtartanánk magunknak.

Az *élet Evangéliuma* nem kizárólag a hívőknek szól, hanem *mindenkinek*. Az élet és megvédésének és gyarapításának kérdése nem egyedül a keresztények kiváltsága. Jóllehet a hitből rendkívüli világosság és erő árad, e kérdés minden – igazságra törekvő és az emberiség sorsáért aggódó – ember lelkiismeretére tartozik. Az életben kétségtelenül van valami szent és vallásos jelleg, de ez semmiképpen sem csak a hívőket szólítja meg: olyan értékről van ugyanis szó, melyet minden ember be tud fogadni csupán az értelem fényével is, ezért szükségszerűen mindenkire tartozik.

Éppen ezért, amikor mi mint „az élet népe és az életet szolgáló nép” lépünk föl, elvárjuk, hogy helyesen értelmezzék és megfelelően fogadják azt, amit teszünk. Amikor az Egyház kijelenti, hogy minden ártatlan személy élethez való jogának feltétlen tiszteletbentartása – a fogantatástól a halálig – minden polgári társadalom két pillérének egyike, „egyszerűen egy *emberi állam fejlődését akarja előmozdítani*. Egy olyan államét, amely elsődleges kötelességének tekinti az emberi személy, főként a gyöngébbek alapvető jogainak védelmét.”[\[449\]](#)

Az élet Evangéliuma az emberek városának javára van. Az élet javára cselekedni azt jelenti, hogy a közjó építésével járulunk hozzá a *társadalom megújulásához*. Lehetetlen ugyanis a közjót építeni anélkül, hogy elismernék és oltalmaznánk az élethez való jogot, mert ezen alapszik és bontakozik ki az ember összes többi elidegeníthetetlen joga. Nem lehet szilárd alapja egy társadalomnak, ha hirdeti ugyan az emberi személy méltóságának, az igazságosságnak és a békének az értékeit, ugyanakkor gyökeresen ellentmond nekik azáltal, hogy elfogadja vagy eltűri az emberi élet – főként a gyenge és kizsárolt élet-megvetésének és megsértésének különböző formáit. Csak az élet tisztelete alapozhatja meg és biztosíthatja a társadalom legdrágább és legszükségesebb javait, mint amilyen a demokrácia és a béke.

Nem lehet ugyanis *igaz a demokráciánk*, ha nem ismeri el minden személy méltóságát és nem tartja tiszteletben annak jogait.

Nem lehet *igaz a békénk sem*, ha nem védi és gyarapítja az életet. VI. Pál szavai szerint: „Minden élet elleni büntetett támadás a béke ellen, főként ha az népszokássá válik... Míg ahol az ember jogait valóban vallják s nyilvánosan elismerik és megvédik, a béke a társadalmi együttélés örömteli és tevékeny légköre lesz.”[\[450\]](#)

Az „élet népe” örül, hogy megoszthatja törekvését sokakkal, hogy mindig növekedjék az „életet szolgáló nép” száma, s a szolidaritás és a szeretet új kultúrája gyarapodjék az emberek városa igaz javára.

BEFEJEZÉS

102. Az enciklika végén tekintetünk önkéntelenül is visszatér az Úr Jézusra, aki „nekünk született Gyermeke”,[\[451\]](#) hogy szemlélhessük benne az „életet”, amely „megjelent nekünk”.[\[452\]](#) E születés misztériumában Isten találkozik az emberrel, és kezdetét veszi Isten Fiának útja a földön, egy út, mely az élet kereszten történt elajándékozásában ér célba: halálával legyőzi a halált, s az egész emberiség számára új élet kezdete lesz.

Mária, a Szűzanya mindenki nevében és mindenki javára fogadta be az „életet”, ezért ő van a legszorosabb személyes kapcsolatban az *élet Evangéliumával*. Máriának az angyali üdvözléskor adott beleegyezése és anyasága ott áll az élet misztériumának kezdeténél, Krisztus pedig azért jött, hogy ezt az életet odaajándékozza az embereknek.[\[453\]](#) Azáltal, hogy Mária elfogadta és gonddal szolgálta a testté lett Ige életét, az ember élete kiszabadult a végleges és örök halál kárhózatából.

Ezáltal „Mária, éppen úgy, mint az Egyház – melynek előképe –, mindazok Anyja, akik újjászületnek az életre. Annak az életnek Anyja, melyből valamennyien élnek. Az életet szülvén mintegy újjászülte azokat, akiknek ebből az életből kell élniük.”[454]

Az Egyház Mária anyaságát szemlélve fedezi föl saját anyaságának értelmét és megélésének módját. Ugyanakkor az Egyház anyai tapasztalata föltárja a legmélyebb távlatokat ahhoz, hogy megértsük Mária tapasztalatát, aki nem más, mint az *élet elfogadásának és ápolásának páratlan mintaképe*.

„Nagy jel tűnt föl az égen: egy napba öltözött asszony”: Mária és az Egyház anyasága

103. Az Egyház és Mária misztériumának kölcsönös összefüggése világosan megmutatkozik a Jelenések könyvében leírt „nagy jelben”: „Nagy jel tűnt föl az égen, egy napba öltözött asszony, kinek lába alatt a hold, fején tizenkét csillagból a korona”. [455] E jelben az Egyház saját misztériumának képét ismeri föl: a történelemben élve tudja, hogy fölülmúlja a történelmet, mert itt a földön Isten országának „csírája és kezdete.” [456] Ezt a misztériumot látja az Egyház teljesen és példaszerűen megvalósulva Máriában. Ő a dicsőséges asszony, akiben Isten terve a legtökéletesebben megvalósulhatott.

A „napba öltözött asszony” – mondja a Jelenések könyve – „áldott állapotban volt”. [457] Az Egyház tudja, hogy az Úr Krisztust a világ Üdvözítőjét hordozza, s hogy arra hivatott, hogy a világnak ajándékozza őt azáltal, hogy újjászüli az embereket Isten életére. Nem szabad elfelejteni azonban, hogy e küldetés Mária anyasága által vált lehetségessé, aki méhében foganta és világra szülte azt, aki „Isten az Istentől”, „valóságos Isten a valóságos Istentől”. Mária valóban Isten Anyja, *Istenszüelő*, kinek anyaságában a legmagasabbra emeltetett az Istentől minden nőbe írt hivatás az anyaságra. Így Mária az Egyház mintaképe, ő az „új Éva”, a hívők anyja, az „élők” anyja. [458]

Az Egyház annak is tudatában van, hogy lelki anyasága csak gyötrelmek és „vajúdások” [459] közepette valósul meg, azaz örökös küzdelemben a rossz erőivel, melyek végighúzódnak a világon és próbálják lepecsételni az emberek szívét, hogy ellenállhassanak Krisztusnak: „Benne élet volt és az élet volt az emberek világossága; a világosság a sötétségben világít, de a sötétség nem fogta föl.” [460]

Miként az Egyháznak, Máriának is a szenvedés jegyében kellett megélnie anyaságát: „Jel lesz, melynek ellene mondanak, hogy kinyilvánuljon sok szív gondolata... És a te lelkedet is kard járja át.” [461] Az Üdvözítő életének kezdetén Simeon Máriához intézett szavaiban össze van foglalva az a Jézus és vele együtt Mária ellen irányuló elutasítás, mely csúcspontját a Kálvárián éri el. „Jézus keresztje mellett” [462] Mária részese annak az ajándékozásnak, mellyel a Fiú önmagát adja: följánlja Jézust, odaadja Őt, végleg megszüli számunkra. Az angyali üdvözlés napján kimondott „igen” a kereszt napján érett meg egészen, amikor Mária számára eljött az idő, hogy elfogadjon, s mint fiát világra szüljön minden tanítványá lett embert, feléje fordítván a Fiú megváltó szeretetét: „Amikor Jézus látta, hogy ott áll Anyja, s mellette a tanítvány, akit szeretett, mondta Anyjának: 'Asszony, íme a fiad!’” [463]

„A sárkány megállt az asszony előtt..., hogy amint megszüli gyermekét, fölfalja” [464] : az élet, melyre gonosz erők leselkednek.

104. A Jelenések könyvében az „asszony nagy jelét” [465] kíséri „egy másik jel az égen”: „egy hatalmas vörös sárkány”, [466] mely a sátánt jelképezi, a személyes gonosz hatalmat és a rossznak mindazt az erejét, mely a történelemben működik és szemben áll az Egyház küldetésével.

Mária ebből a szempontból is megvilágosítja a hívők közösségét: a gonosz erőinek ellenségeskedése ugyanis olyan süket szembeszegülés, mely mielőtt Jézus tanítványait

támadná, előbb Anyja ellen fordul. Máriának, hogy a Fiú életét kiragadja azok közül, akik úgy félnek tőle, mint valami fenyegető veszedelemtől, Józseffel és a gyermekkel Egyiptomba kellett menekülnie.[467]

Ezáltal Mária segíti az Egyházat abban, hogy fölfogja: *az élet mindig a jó és a rossz, a világosság és a sötétség közti nagy harc középpontjában áll.* A sárkány el akarja nyelni „az éppen megszületett gyermeket”, [468] Krisztus jelképét, akit Mária „az idők teljességében” [469] hozott a világra, s akit az Egyháznak a történelem minden korszakában föl kell ajánlania az embereknek. E gyermek azonban bizonyos értelemben minden ember jelképe is, minden gyermeké, minden gyenge és fenyegetett lényé, mert – miként a Zsinat mondja – „Isten Fia megtestesülésével bizonyos módon minden emberrel eggyé vált” [470]. Krisztus minden ember „testében” folytatja önmaga kinyilatkoztatását, s a velünk való közösségre lépést, így *az ember életének elutasítása valójában Krisztus elutasítása.* Ez az a csodálatos s ugyanakkor igényes igazság, melyet Krisztus tár föl előttünk s az Egyház fáradhatatlanul ismétli: „aki befogad egyet e kicsinyek közül az én nevemben, engem fogad be”; [471] „bizony mondom nektek, amikor megtettétek egynek a legkisebb testvéreim közül, nekem tettétek.” [472]

„Halál nem lesz többé”: [473] a föltámadás ragyogása.

105. A Mária felé elhangzott angyali üdvözlés nyitó és záró mondata ez: „Ne félj, Mária” és „Istennél semmi sem lehetetlen”. [474] A Szűzanya egész életét áthatotta a bizonyosság, hogy Isten közel van hozzá és kíséri őt gondviselő jóakarásával. Ugyanígy az Egyház is „menedéket” [475] talál a pusztában, a megpróbáltatás és Isten népe iránti szeretete megnyilvánulásának helyén. [476] Mária eleven vigasztaló szó az Egyház számára halál elleni harcában. Amikor megmutatja nekünk a Fiút, Mária biztosít arról, hogy Fiában a halál erői már vereséget szenvedtek. „Élet itt a halállal megvítt csodacsatával, a holt Életvezér ma Úr és él!” [477]

A föláldozott Bárány a föltámadás dicsőségében a szenvedés stigmáival él. Egyedül Ő uralja a történelem összes eseményét: feltöri „pecsétjeit”, [478] és hirdeti az időben és az idő fölött *az élet hatalmát a halál fölött.* Az „új Jeruzsálemben”, azaz az új világban, mely felé tart az emberek történelme „többé nem lesz halál, sem gyász, sem jajgatás, sem fájdalom, mert amik eddig voltak, elmúltak”. [479]

S miközben mint zarándok nép, az élet népe és az életet szolgáló nép bizakodva úton vagyunk „az új ég és az új föld felé” [480] Órá emeljük tekintetünket, aki számunkra „a vigasztalás és a biztos remény jele.” [481]

Ó, Mária,

ki és rád bízzuk az élet ügyét: **az az új világ Anyja** **hajnala vagy,**

Ó akiket a szegényekre, azokra férfiakra az akiket közömbösségből **Anyánk,** **tekints nem akiknek és nőkre, öregekre** **a magzatok engednek oly keserves embertelen és** **sokaságára, megszületni, életük, áldozatai, betegekre,** **hamis jóságból öltek meg.**

Tedd meg, korunk az élet Evangéliumát. **hogyan és akik hisznek szeretettel** **Fiadban, hirdessék embereinek**

Eszközöld **ki** **számukra**
a **kegyelmet,**
hogy **mindig** **új** **ajándékként fogadják;**
az **életükben** **emlékezve** **örömet,**
hogy **egész** **az** **rá,**
tiszteljék ezt **az** **Evangeliumot;**
és **az** **állhatatosságot,**
hogy bátran tanúskodjanak róla,

s **így** **minden** **jóakarátú** **emberrel** **együtt** **építhessék**
a **szeretet** **és** **az** **igazság** **civilizációját**
Isten, **az** **élet** **Teremtője** **és** **szerelmese**
dicséretére és dicsőségére.

Kelt Rómában, Szent Péternél, 1995. március 25-én, az Angyali Üdvözet ünnepén, pápaságom 17. évében.

Jegyzetek:

Jegyzetek:

[1] Lk 2,10–11.

[2] Vö. Jn 16,21.

[3] Jn 10,10.

[4] Vö. 1Jn 3,1–2.

[5] Az „élet evangéliuma” mint kifejezés nem fordul elő a Szentírásban, de jól kifejezi az szentírási üzenet lényeges részét.

[6] Róm 2,14–15.

[7] GS 22.

[8] Jn 3,16.

[9] II. János Pál: Redemptor hominis enciklika, 10.

[10] Redemptor hominis enciklika, 14.

[11] Vö. Jn 1,14.

[12] Vö. Mk, 16,15.

[13] GS 27.

[14] II. János Pál: Insegnamenti XIV, 1:1293–96.

[15] II. János Pál: Insegnamenti XIV, 1:1294.

[16] II. János Pál pápa levele a családokhoz, 4.

[17] II. János Pál: Centesimus annus enciklika, 39.

[18] Ter 4,8.

[19] Bölcs 1,13–14; 2,23–24.

[20] Vö. Ter 2,7; Bölcs 9,2–3.

[21] Vö. Ter 3,1.4–5.

[22] Vö. 2,17; 3,17–19.

[23] Ter 4,8.

[24] Ter 4,2–16.

[25] Ter 4,4.

[26] Ter 4,7.

[27] Katolikus Egyház Katekizmusa 2295.

[28] Vö. Szent Ambrus: De Noe. 26,94. CSEL 32,480.

[29] Jn 8,44.

[30] 1Jn 3,11–12.

[31] Ter 4,9.

[32] Vö. Ter 37,26; Iz 26,21; Ez 24,7–8.

[33] Vö. Katolikus Egyház Katekizmusa, 1867, 2268.

- [34] MTörv 12,23.
- [35] Vö. Ter 4,11–12.
- [36] Ter 2,15.
- [37] Ter 4,16.
- [38] Ter 4,14.
- [39] Vö. Szent Ambrus: De Cain et Abel II, 10,38. CSEL 32,408.
- [40] Ter 4,10.
- [41] Vö. Hitterjesztési Kongregáció: Donum vitae instrukció. AAS 1988:70.
- [42] Vö. Kiv 1,7–22.
- [43] A pápa 1993. augusztus 14-én, az éjszakai virrasztáson mondott beszédéből. AAS 1994:419.
- [44] Ter 4,10.
- [45] Ter 4,9.
- [46] II. János Pál: Insegnamenti X:1446 (Beszéd az „Élethez való jog Európában” konferencia résztvevőihez, 1987. dec. 18.)
- [47] Jn 8,34.
- [48] Ter 4,13–14.
- [49] Vö. 2Sám 11–12.
- [50] Zsolt 50,5–6.
- [51] GS 36.
- [52] Róm 1,28.
- [53] Vö. GS 16.
- [54] Róm 1,18.
- [55] Róm 1,21.
- [56] Róm 1,22.
- [57] Róm 1,32.
- [58] Vö. Mt 6,22–23.
- [59] Iz 5,20.
- [60] Vö. Zsid 12,22.24.
- [61] Ter 4,10.
- [62] Zsid 12,22.24.
- [63] Vö. Kiv 24,8; Lev 17,11.
- [64] Mt 26,28.
- [65] Vö. Jn 19,34.
- [66] Nagy Szent Gergely: Moralia in Iob 13,23. CCL 143A, 683.
- [67] Vö. Zsid 7,25.
- [68] 1Pt 1,18–19.
- [69] Vö. Jn 13,1.
- [70] Vö. Exsultet
- [71] Vö. Jn 3,16; Redemptor hominis enciklika, 10.
- [72] Vö. Jn 6,56.
- [73] Vö. Ter 1,27; 2,18–24.
- [74] Jel 21,4.
- [75] 1Kor 15,54–55.
- [76] GS 50.
- [77] Vö. Lk 10,29–37.
- [78] MTörv 30,15–19.
- [79] MTörv 30,16.19–20.
- [80] Jn 10,10.
- [81] Zsid 12,24.
- [82] 1Jn 1,1.
- [83] Jn 14,6.
- [84] 11,25–26.

[85] Vö. Jn 5,26.
[86] Jn 10,10.
[87] DV 4.
[88] Jn 3,34.
[89] Jn 1,1–3.
[90] Kiv 15,2.
[91] Vö. Kiv 1,15–22.
[92] Iz 44,21.
[93] Iz 3,20–21.
[94] Iz 42,2.
[95] Préd 3,11.
[96] ApCsel 3,16.
[97] Vö. Bölcs 11,26.
[98] Lk 7,22.
[99] Iz 35,5–6; 61,1.
[100] Vö. Mt 6,25–34.
[101] Vö. Mt 4,23–25.
[102] ApCsel 10,38.
[103] ApCsel 3,6.
[104] ApCsel 3,15.
[105] Lk 5,31–32.
[106] Lk 12,20.
[107] Vö. Lk 1,38.
[108] Mt 2,13.
[109] Lk 2,7.
[110] Vö. Lk 2,11.
[111] 2Kor 8,9.
[112] Vö. Fil 2,6–7.
[113] Fil 2,8–9.
[114] Vö. Jn 12,32.
[115] Lk 23,46.
[116] Vö. Ter 2,7; 3,19; Jób 34,15; Zsolt 102,14; 103,29.
[117] Ter 1,26–27; Zsolt 8,6.
[118] Adversus haereses, IV, 20,7. SCh 100/2: 648.
[119] Ter 1,28.
[120] Ter 2,15.
[121] Ter 1,26.
[122] Ter 17,3.
[123] Ter 17,6.
[124] Vö. MTörv 32,4.
[125] GS 12.
[126] Bölcs 2,23.
[127] Ter 2,7.
[128] Confessiones I, 1. CCL 27,1.
[129] Vö. Ter 2,20.
[130] Vö. 2,23.
[131] Zsolt 8,5.
[132] Zsolt 8,6.
[133] Iz 66,1–2.
[134] Hexaëmeron VI,75. CSEL 32,260.
[135] Róm 1,25.
[136] Kol 1,15.
[137] Zsid 1,3.

[138] Vö. Róm 5,12–21.
[139] 1Kor 15,45.
[140] Róm 8,29.
[141] Jn 1,4.
[142] Jn 1,12–13.
[143] Jn 3,3.
[144] Jn 6,33.
[145] Jn 8,12.
[146] Vö. Jn 3,15; 6,40.
[147] Jn 6,68–69.
[148] Jn 17,3.
[149] 1Jn 3,1–2.
[150] Adversus haereses, IV, 20,7. SCh 100/2:648.
[151] Jn 11,25.26.
[152] Ter 9,5.
[153] Ter 9,5.
[154] Ter 9,6.
[155] Jób 12,10.
[156] 1Sám 2,6.
[157] MTörv 32,39.
[158] Zsolt 130,2; vö. Iz 49,15; 66,12–13; Oz 11,4.
[159] Bölcs 1,13–14.
[160] Ter 4,10.
[161] Vö. Kiv 34,28.
[162] Kiv 20,13.
[163] Kiv 23,7.
[164] Vö. Kiv 21,12–27.
[165] Lev 19,18.
[166] Mt 19,16–17.
[167] Mt 5,21–22.
[168] Vö. Kiv 21,22; 22,20–26.
[169] Vö. Lk 10,25–37.
[170] Vö. Mt 5,38–48; Lk 6,27–35.
[171] Vö. Lk 6,27.33.35.
[172] Mt 5,44–45; vö. Lk 6,28.35.
[173] Vö. Mt 19,17–18.
[174] Róm 13,9–10.
[175] Ter 1,28.
[176] Ter 1,28.
[177] Bölcs 9,1–3.
[178] Zsolt 8,7–9.
[179] Vö. Ter 2,15.
[180] Vö. Ter 2,16–17.
[181] Sollicitudo rei socialis enciklika 34.
[182] Ter 2,18.
[183] Mt 19,4.
[184] Ter 1,28; GS 50.
[185] Ter 2,24.
[186] II. János Pál pápa: Levél a családokhoz 9.
[187] Ter 3,20.
[188] Ter 4,1.
[189] „A katolikus hit azt parancsolja, hogy a lelkeket közvetlenül Istentől teremtettnek tartsuk.” XII. Pius: Humani generis enciklika. AAS 1950:575.

- [190] Ter 5,1–3.
[191] GS 50. Vö. II. János Pál: Familiaris consortio apostoli buzdítás, 28.
[192] Orationes II,1. CCSG 3,39.
[193] Vö. Mt 25,31–46.
[194] Zsolt 138,13.
[195] Zsolt 126,3; vö. 127,3–4.
[196] Ter 15,5.
[197] Jer 1,5.
[198] Jób 10,8–12.
[199] Vö. Zsolt 21,10; 70,6; 138,13–14.
[200] 2Mak 7,22–23.
[201] Lk 1,25.
[202] Expositio evangelii secundum Lucam. CCL 14, 40.
[203] Zsolt 115,10.
[204] Vö. 2Mak 6,23.
[205] Zsolt 70,5.18.
[206] Iz 65,20.
[207] Vö. Zsolt 15,5.
[208] Sir 41,5–6.
[209] Vö. Zsolt 102,3.
[210] Zsolt 101,12.
[211] Zsolt 115,10.
[212] Zsolt 29,3–4.
[213] Antiochiai Szent Ignác: Az efezusiakhoz írt levél 7,2.
[214] Vö. Lk 4,18; Iz 61,1.
[215] Mt 10,7–8; vö. Mk 6,13; 16,18.
[216] Mk 8,35.
[217] Vö. Jn 10,17.
[218] Vö. Mk 6,17–29.
[219] Vö. ApCsel 7,59–60.
[220] ApCsel 17,28.
[221] Bár 4,1.
[222] Kiv 20,13; MTörv 5,17.
[223] MTörv 30,15–16.
[224] Sir 17,9.
[225] ApCsel 7,38.
[226] ApCsel 8,3; vö. Mt 4,4.
[227] Bár 4,1.
[228] Jer 2,13.
[229] Ám 2,7.
[230] Jer 19,4.
[231] Ez 22,2; 24,6.9.
[232] Ez 22,3.
[233] Ez 36,25–26; vö. Jer 31,31–34.
[234] Iz 53,10.11.
[235] Vö. Mt 5,17.
[236] Vö. 7,12.
[237] Róm 8,2.
[238] Vö. Jn 15,13.
[239] 1Jn 3,14.
[240] Jn 19,37.
[241] Vö. Jn 19,37; 12,32.
[242] Vö. Lk 23,48.

- [243] Lk 23,44–45.
[244] Vö. Mk 15,24–36.
[245] Mk 15,39.
[246] Vö. Lk 23,34.
[247] Lk 23,43.
[248] Mt 27,52.
[249] Vö. ApCsel 10,38.
[250] Vö. Jn 3,13–15; Szám 21,8–9.
[251] Jn 19,30.
[252] 19,34.
[253] Vö. Zsid 10,9.
[254] Jn 13,1.
[255] Mk 10,45.
[256] Jn 15,13.
[257] Vö. Róm 5,8.
[258] Vö. 1Pt 2,21.
[259] Mt 19,16.
[260] Mt 19,17.
[261] Mt 19,18.
[262] De hominis opificio, 4. PG 44:136.
[263] Vö. Ter 1,28.
[264] Damaszkuszi Szent János: De fide orthodoxa PG 94:920.; Szent Tamás dicséri e helyet: Summa Theologiae I–II. Prologus)
[265] Vö. Zsolt 118.
[266] VI. Pál: Humanae vitae enciklika 13.
[267] Vö. Mt 25,14–30; Lk 19,12–27.
[268] Ter 9,5.
[269] Hittani Kongregáció: Donum vitae instrukciója a születő emberi élet tiszteletéről és a nemzés méltóságáról. 1987. II. 22. AAS 1988:76.; vö. KEK 2158.
[270] Kiv 20,13; MTörv 5,17.
[271] Vö. Ter 9,5–6.
[272] Vö. 1,26–28.
[273] Vö. Ter 4,9–15; Iz 41,14; Jer 50,34, Zsolt 18,15.
[274] Vö. Bölcs 1,13.
[275] Vö. Bölcs 2,24.
[276] Jn 8,44.
[277] Vö. Mt 22,36–40.
[278] Róm 13,9; vö. Gal 5,14.
[279] Vö. Mt 19,16–19.
[280] 1Jn 3,15.
[281] Apostoli atyák. Bp., 1980:91. (Didakhé I, ; II,1–2; V,1.3.) Vö. Pszeudo-Barnabás levél, XIX,5.
[282] KEK 2263–69.; vö. Trienti Katekizmus III,327–332.
[283] Mk 12,31.
[284] Vö. Mt 5,38–48.
[285] KEK 2265.
[286] STh II–II,64,7; Liguori Szent Alfonz: Theologia Moralis. III. tr. 4. c. 1. dub. 3.
[287] KEK 2266.
[288] KEK 2266.
[289] KEK 2267.
[290] LG 12.
[291] GS 27.
[292] Vö. Róm 2,14–15.

- [293] LG 25. Kiemelés a fordítótól.
- [294] Hittani Kongregáció: Iura et bona deklaráció az eutanáziáról. AAS 72:546.
- [295] II. János Pál: Veritatis splendor 95.
- [296] GS 51.
- [297] Iz 5,20.
- [298] II. János Pál: Mulieris dignitatem ap. levél, 14.
- [299] Ua. 21.
- [300] Hittani Kongregáció: Nyilatkozat a művi abortuszról, 12–13. AAS 66:738.
- [301] Donum vitae I,1.
- [302] Ua. 79.
- [303] Zsolt 138,1.13–16.
- [304] Így Jeremiás próféta: „És szólt hozzám az Úr: Mielőtt megalkottalak az anyaméhben, ismertelek téged, s mielőtt megszületted volna, megszenteltelek, és prófétává tettelek a nemzetek számára.” (1,4–5). A Zsoltáros így szól az Úrhoz: „Tebenned bízom az anyaméhtől fogva, anyám méhétől kezdve te fogadtál el engem” (70,6; vö. Iz 46,3; Jób 10,8–12; Zsolt 21,10–11). Lukács evangélista is, mikor csodálatosan elbeszéli a két édesanya Erzsébet és Mária, és a két gyermek, Keresztelő János és Jézus találkozását (vö. 1,39–45), kiemeli, hogy a gyermek megérezte a Gyermek eljövetelét és örvendezett.
- [305] Hittani Kongregáció: Nyilatkozat a művi abortuszról. AAS 66:740–747.
- [306] „Ne hajtsd el a magzatot, a megszületett gyermeket ne öld meg”.
- [307] Libellus pro christianis, 35. PG 6:969.
- [308] Apologeticum IX,8. CSEL 69:24.
- [309] AAS 22:562–92.
- [310] Discorsi e radiomessaggi 1944–45:191. (Beszéd a Szent Lukács orvos-biológus társasághoz, 1944. nov. 12.); vö. Beszéd az Itáliai Katolikus Bábaasszonyok gyűléséhez 1951. okt. 29. AAS 43:838.
- [311] Mater et Magistra enciklika 3.
- [312] GS 51.
- [313] Vö. 2350. kánon.
- [314] 1398. kánon. Vö. Keleti Kódex 1450,2 kánon.
- [315] Vö. 1329. kánon, Keleti Kódex 1417. kánon.
- [316] Beszéd az Itáliai Katolikus Jogászokhoz, 1971. dec. 9. AAS 64:777.
- [317] LG 25.
- [318] Donum vitae I,3.
- [319] A család jogainak kartája, 4b. Róma, 1983.
- [320] MTörv 32,39.
- [321] Iura et bona, II.
- [322] Iura et bona, IV.
- [323] Iura et bona, IV.
- [324] XII. Pius: Beszéd az orvosokhoz 1957. febr. 24. AAS 49:147.; vö. Iura et bona, III.
- [325] Uo.
- [326] Vö. ua.; AAS 32:553. (Szent Officium dekrétuma az ártatlanok közvetlen megöléséről); VI. Pál: Insegnamenti IX:57. (Üzenet a francia televíziónak: Minden élet szent); AAS 64:432. (Beszéd az International College of Surgeons gyűléséhez, 1972. jún. 1.); GS 27.
- [327] LG 25.
- [328] Vö. CCL 47:22. (Szent Ágoston: De civitate Dei, I,20.); STh II–II, 6–5.
- [329] Iura et bona, I; KEK 2281–83.
- [330] Bölcs 16,13; vö. Tób 13,2.
- [331] Epistula 204, 205. CSEL 57:320.
- [332] Vö. Ter 3,5.
- [333] MTörv 32,39; vö. 2Kir 5,7; 1Sám 2,6.

- [334] GS 18.
- [335] Róm 6,23.
- [336] Vö. 8,11.
- [337] Róm 14,7–8.
- [338] Vö. Fil 2,8.
- [339] Vö. Jn 13,1.
- [340] Vö. Fil 3,10; 1Pt 2,21.
- [341] Vö. II. János Pál: Salvifici doloris apostoli levél, 12–24.
- [342] Kol 1,24.
- [343] ApCsel 5,29.
- [344] Vö. Centesimus annus enciklika 46.; XII. Pius: Karácsonyi rádióüzenet, 1944. AAS 37:10.
- [345] Veritatis splendor 97, 99.
- [346] Donum vitae III.
- [347] DH 7.
- [348] 1Tim 2,2.
- [349] STh I–II, 96,2.
- [350] DH 7.
- [351] AAS 55:273. A belső idézet XII. Pius 1941. pünködsdi rádióüzenetéből való. Az enciklika jegyzetben hivatkozik VI. Pius Mit brennender Sorge és Divini Redemptoris enciklikáira, valamint XII. Pius 1942. karácsonyi rádióüzenetére.
- [352] Pacem in terris
- [353] STh I–II, 93,3,2.
- [354] STh I–II, 95,2. Szent Tamás idézi Szent Ágostont: „Nem törvény az, ami nem igazságos”. (PL 32:1227. De libero arbitrio, I, 5–11.)
- [355] Vö. Róm 13,1–7; 1Pt 2,13–14.
- [356] ApCsel 5,29.
- [357] Kiv 1,17.
- [358] Kiv 1,17.
- [359] Jel 13,10.
- [360] Hittani Kongregáció: Nyilatkozat a művi abortuszról, 22. AAS 66:744.
- [361] Vö. Róm 2,6; 14,12.
- [362] Lk 10,27.
- [363] Vö. KEK 1753–55; Veritatis splendor enciklika 81–82.
- [364] Vö. Mt 5,48.
- [365] In Iohannis Evangelium Tractatus, 41,10. CCL 36:363.; vö. Veritatis splendor enciklika 13.
- [366] Vö. Zsolt 138,13–14.
- [367] 1Jn 3,16.
- [368] Vö. Jn 3,8.
- [369] 1Pt 2,9.
- [370] Lk 4,18.
- [371] Vö. Mk 16,15; Mt 28,19–20.
- [372] 1Kor 9,16.
- [373] Evangelii nuntiandi apostoli buzdítás, 14.
- [374] ApCsel 1,8.
- [375] ApCsel 3,15.
- [376] Vö. 1Kor 6,20: 7,23; 1Pt 1,19.
- [377] Vö. Róm 6,4–5; Kol 2,12.
- [378] Vö. Jn 15,5.
- [379] 1Pt 2,9.
- [380] A pap áldozás előtti imája a szentmisében
- [381] Lk 10,37.

- [382] 1Jn 1,3.
[383] 1Jn 1,1.3.
[384] 1Jn 1,1.
[385] 1Jn 1,2.
[386] 1Jn 1,2.
[387] Vö. Szent Ireneus: Adversus haereses, IV, 34.1. SCh 100/2: 846.
[388] Aquinói Szent Tamás. „A bűnös megvénül, mert elhagyta Krisztus újdonságát.” (In Psalmos Davidis lectura 6,5)
[389] De Beatitudinibus, Oratio VII. PG 44:1280.
[390] 1Jn 1,3.
[391] 2Tim 4,2.
[392] Veritatis splendor, 116.
[393] Vö. Róm 12,2.
[394] Vö. Jn 15,19; 17,16.
[395] Vö. 16,33.
[396] Zsolt 138,14.
[397] Centesimus annus, 37.
[398] Vö. Zsolt 138,14.
[399] Vö. Ter 1,27; Zsolt 8,6.
[400] Üzenet 1967 karácsonyán. AAS 60:40.
[401] Pseudo Dionüsziosz Areopagita: De divinis nominibus 6,1–3. PG 3:856.
[402] Vö. Zsolt 138,13.15.16.
[403] Zsolt 138,14.
[404] VI. Pál: Cogitationes de morte. Brescia, 1988:24.
[405] Vö. Zsolt 8,6–7.
[406] Vö. Róm 12,1.
[407] Vö. Jn 15,13.
[408] L'Osservatore Romano 1994. IV. 25: 5. (II. János Pál homíliája Isidor Bakanja, Elisabeth Canori Mora és Ioannula Beretta Molla boldoggá avatásakor)
[409] Uo.
[410] Gal 5,6.
[411] Jak 2,14–17.
[412] Vö. Lk 10,29–37.
[413] Mt 25,40.
[414] In Matthaëum homilia 50,3. PG 58:508.
[415] Vö. Gal 6,2.
[416] KEK 2372.
[417] II. János Pál: Beszéd Santo Domingóban a Latin-amerikai Püspöki Karok negyedik általános konferenciáján 1992. okt. 12. AAS 85:819.
[418] UR 12; GS 90.
[419] Zsolt 127,3.
[420] Familiaris consortio, 17.
[421] GS 50.
[422] Centesimus annus, 39.
[423] II. János Pál: Insegnamenti XII,2: 945. (A pápa beszéde 1989. X. 17-én az európai püspökök hetedik szimpóziúmán). A szentírási hagyományban a gyermekek Isten ajándékai (vö. Zsolt 125,3), és áldás arra az emberre, aki Isten útjain jár (vö. 127,3–4).
[424] Sollicitudo rei socialis, 38.
[425] Vö. Kiv 20,12; Lev 19,3.
[426] Familiaris consortio, 85.
[427] Ef 5,8.
[428] Ef 5,8.10–11.
[429] VI. Pál: Evangelii nuntiandi apostoli buzdítás, 18.

- [430] Vö. Mt 13,33.
- [431] Vö. Evangelii nuntiandi, 20.
- [432] GS 24.
- [433] Centesimus annus, 17.; Veritatis splendor, 95–101.
- [434] Centesimus annus, 24.
- [435] Familiaris consortio, 37.
- [436] II. János Pál: Insegnamenti XV,1: 1410. (A betegek világnapjának alapító levele, 1992. május 13.)
- [437] Vö. GS 35; VI. Pál: Populorum progressio 15.
- [438] II. János Pál pápa levele a családokhoz, 13.
- [439] II. János Pál: Vitae mysterium motu proprio. AAS 86:386.
- [440] Üzenet a nőkhöz, 1965. XII. 8.
- [441] Mulieris dignitatem, 18.
- [442] Vö. Mk 4,26–29.
- [443] Vö. Mt 19,26.
- [444] II. János Pál pápa levele a családokhoz, 5.
- [445] Vö. Mt 4,1–11.
- [446] Vö. Mk 9,29.
- [447] 1Jn 1,4.
- [448] Vö. 1Jn 1,3.
- [449] Insegnamenti, X.
- [450] Üzenet a Béke világnapjára, 1977. I. 1-re. AAS 68:711.
- [451] Vö. Iz 9,5.
- [452] 1Jn 1,2.
- [453] Vö. Jn 10,10.
- [454] Beatus Guerricus d'Igny: In assumptione B. Mariae. Sermo, I,2. PL 185.
- [455] Jel 12,1.
- [456] LG 5.
- [457] Jel 12,2.
- [458] Vö. Ter 3,20.
- [459] Jel 12,2.
- [460] Jn 1,4–5.
- [461] Lk 2,34–35.
- [462] Jn 19,25.
- [463] Jn 19,26.
- [464] Jel 12,4.
- [465] Jel 12,1.
- [466] Jel 12,3.
- [467] Vö. Mt 2,13–15.
- [468] Jel 12,4.
- [469] Gal 4,4.
- [470] GS 22.
- [471] Mt 18,5.
- [472] Mt 25,40.
- [473] Jel 21,4.
- [474] Lk 1,30.37.
- [475] Jel 12,6.
- [476] Vö. Oz 2,16.
- [477] Victimae paschali laudes szekvencia. Babits Mihály ford.
- [478] Vö. Jel 5,10.
- [479] Jel 21,4.
- [480] Jel 21,1.
- [481] LG 68.